

T.C.
NEVŞEHİR HACI BEKTAŞ VELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI

**MUSTAFA NECATİ SEPETÇİOĞLU'NUN “BUGÜNKİ
TÜRKİYE” DİZİSİ ROMANLARINDA SÖYLEM ANALİZİ**

Yüksek Lisans Tezi

Kübra YILMAZ

Danışman
Prof. Dr. Abdullah ŞENGÜL

Nevşehir
Eylül 2022

T.C.
NEVŞEHİR HACI BEKTAŞ VELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI

**MUSTAFA NECATİ SEPETÇİOĞLU'NUN “BUGÜNKİ
TÜRKİYE” DİZİSİ ROMANLARINDA SÖYLEM ANALİZİ**

Yüksek Lisans Tezi

Kübra YILMAZ

Danışman
Prof. Dr. H. Abdullah ŞENGÜL

Nevşehir
Eylül 2022

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK

Bu çalışmadaki tüm bilgilerin, akademik ve etik kurallara uygun bir şekilde elde edildiğini beyan ederim. Aynı zamanda bu kural ve davranışların gerektirdiği gibi, bu çalışmanın özünde olmayan tüm materyal ve sonuçları tam olarak aktardığımı ve referans gösterdiğimi belirtirim.

Kübra YILMAZ

TEZ YAZIM KILAVUZUNA UYGUNLUK

“Mustafa Necati Sepetçioğlu’nun ‘Bugünki Türkiye’ Dizisi Romanlarında Söylem Analizi” adlı Yüksek Lisans tezi, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Lisansüstü Tez Yazım Kılavuzu’na uygun olarak hazırlanmıştır.

Tezi Hazırlayan

Kübra YILMAZ

Danışman

Prof. Dr. H. Abdullah ŞENGÜL

Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı Başkanı

Prof. Dr. H. Abdullah ŞENGÜL

KABUL VE ONAY SAYFASI

Prof. Dr. H. Abdullah ŞENGÜL danışmanlığında Kübra YILMAZ tarafından hazırlanan “Mustafa Necati Sepetçioğlu’nun ‘Bugünkü Türkiye’ Dizisi Romanlarında Söylem Analizi” adlı bu çalışma, jürimiz tarafından Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalında Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

...../...../.....

JÜRİ

İMZA

Danışman: Prof. Dr. H. Abdullah ŞENGÜL

.....

Üye: Doç. Dr. Şamil YEŞİLYURT

.....

Üye: Dr. Öğr. Üyesi Duygu OYLUBAŐ KATFAR

.....

ONAY:

Bu tezin kabulü Enstitü Yönetim Kurulunun /..... / tarih ve sayılı Kararı ile onaylanmıştır.

...../...../.....

.....
Enstitü Müdürü

TEŞEKKÜR

Çalışmalarım süresince bana yol gösteren, katkılarını esirgemeyen kıymetli danışman hocam Prof. Dr. H. Abdullah ŞENGÜL'e; her zaman yanımda olan aileme ve bu tezin her aşamasında desteğini hissettiğim değerli dostlarıma teşekkür ederim.

Kübra YILMAZ

**MUSTAFA NECATİ SEPETÇİOĞLU'NUN “BUGÜNKİ TÜRKİYE” DİZİSİ
ROMANLARINDA SÖYLEM ANALİZİ**

Kübra YILMAZ

**Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü
Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans, Eylül 2022
Danışman: Prof. Dr. H. Abdullah ŞENGÜL**

ÖZET

Mustafa Necati Sepetçioğlu, tarihî romanları ile bilinen Cumhuriyet dönemi Türk edebiyatının en üretken yazarlarından biridir. Sepetçioğlu, kendine özgü üslubu ve konusunu tarihten alan farklı türde eserleriyle dikkat çekmiştir. Yazarın bu ekseninde kaleme aldığı Bugünkü Türkiye dizisi romanları da konusu itibarıyla önemli eserleri arasındadır. Bu çalışmada, devir romanı olarak nitelendirilen Bugünkü Türkiye dizisi romanları *Cevahir ile Sadık Çavuş'un Buğday Kamyonu*, *Karanlıkta Mum Işığı* ve *Güneşin Dört Köşesi*'nin söylem analizi yaklaşımıyla incelenmesi amaçlanmıştır. Söz konusu edebî eserlerin disiplinlerarası bir yaklaşım olan söylem analizi ile ele alınması metnin derin yapısına ilişkin çözümlenmeler yapılmasını sağlamaktadır. Böylece kurgusal metin unsurlarından elde edilen verilerin söylem analizi ışığında farklı bağlamlardan hareketle incelenmesi özgün ve geniş çaplı bir çalışma alanı sunmaktadır.

Bu tezde ilk olarak çalışmanın konusu, amacı ve yöntemine dair bilgiler verilmiş; tezin bölümleri hakkında açıklamalar yapılmıştır. Çalışmanın birinci bölümünde söylemin kavramsal tanımına ve söylem analizinin farklı bağlamlarda kullanımına yer verilerek anlatma esasına bağlı metinlerde söylem analizine dair fikirler tartışılmıştır. Ardından tezin ikinci bölümünde yazar ve yazarın romancılığı hakkındaki bilgiler ele alınmıştır. Daha sonra çalışmaya konu olan romanların kurgusal metin sınırlılıkları içerisinde söylem analizi çözümlenmesi yapılmıştır. Sonuç olarak incelenen romanlarda tespit edilen söylemler belli başlıklar altında örnekler verilerek açıklanmıştır. Eserlerde siyasi, sosyal, ekonomik, kültürel ve dinsel düzlem çerçevesinde oluşturulan fikirler kurgusal metin bağlamında yorumlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: söylem, söylem analizi, ideoloji, Mustafa Necati Sepetçioğlu

**DISCOURSE ANALYSIS IN MUSTAFA NECATİ SEPETÇİOĞLU'S
“TODAY’S TURKEY” SERIES NOVELS**

Kübra YILMAZ

**Nevşehir Hacı Bektaş Veli University, Institute of Social Sciences
Turkish Language and Literature, Master Degree, September 2022
Supervisor: Prof. Dr. H. Abdullah ŞENGÜL**

ABSTRACT

Mustafa Necati Sepetçioğlu is one of the most prolific writers of the Republican period Turkish literature, known for his historical novels. Sepetçioğlu has attracted attention with his unique style and different types of works that take their subject from history. The novels of Today's Turkey series, written by the author on this axis, are also among his important works in terms of their subject. In this study, it is aimed to examine the novels of Today's Turkey series, which are described as revolution novels, with the discourse analysis approach of *Cevahir ile Sadık Çavuş'un Buğday Kamyonu*, *Karanlıkta Mum Işığı ve Güneşin Dört Köşesi*. The handling of these literary works with discourse analysis, which is an interdisciplinary approach, enables analyses of the deep structure of the text. Thus, the examination of the data obtained from the fictional text elements from different contexts in the light of discourse analysis offers a unique and wide-ranging field of study.

In this thesis, firstly, information about the subject, purpose and method of the study has been given; explanations have been given about the sections of the thesis. In the first part of the study, the conceptual definition of discourse and the use of discourse analysis in different contexts are included and the ideas about discourse analysis in texts based on narration have been discussed. Then, in the second part of the thesis, the information about the author and the author's novelism has been discussed. Then, discourse analysis has been made within the fictional text limitations of the novels subject to the study. As a result, the discourses identified in the examined novels has been explained by giving examples under certain headings. In the works, the ideas formed within the framework of political, social, economic, cultural and religious planes were interpreted in the context of the fictional text.

Keywords: discourse, discourse analysis, ideology, Mustafa Necati Sepetçioğlu

İÇİNDEKİLER

Sayfa No.

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK	ii
TEZ YAZIM KILAVUZUNA UYGUNLUK	iii
KABUL VE ONAY SAYFASI	iv
TEŞEKKÜR.....	v
ÖZET.....	vi
ABSTRACT	vii
İÇİNDEKİLER	viii
KISALTMALAR	xi
GİRİŞ	1
A. Çalışmanın Konusu	1
B. Çalışmanın Önemi	2
C. Çalışmanın Amacı	3
D. Çalışmanın Yöntemi.....	3

BİRİNCİ BÖLÜM

YÖNTEM OLARAK SÖYLEM ANALİZİ

1.1. Söylem Nedir?	5
1.2. Söylem Analizi (Çözümlemesi) Nedir?	7
1.3. Anlatma Esasına Bağlı Edebî Metinlerde Söylem Analizi	12
İKİNCİ BÖLÜM.....	21
BİR ROMANCI OLARAK MUSTAFA NECATİ SEPETÇİOĞLU	21
2.1. Bir Romancı Olarak Mustafa Necati Sepetçioğlu.....	21

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

MUSTAFA NECATİ SEPETÇİOĞLU'NUN "BUGÜNKİ TÜRKİYE" DİZİSİ ROMANLARINDA SÖYLEM ANALİZİ

3.1. Cevahir ile Sadık Çavuşun Buğday Kamyonu.....	31
3.1.1. Karşıt Güç (İktidar- Muhalefet) Söylemi.....	33
3.1.2. Anlatıcının Müdahaleleriyle Kurulan Hegemonik Söylem.....	37
3.1.3. Dinî Söylem.....	40
3.1.4. Eğitim	44
3.1.5. Sosyo-Ekonomik Yapıya İlişkin Söylemler	45
3.1.6. Hukuk	48
3.2. Karanlıkta Mum Işığı.....	52
3.2.1. Karşıt Güç (İktidar-Vakıf) Söylemi.....	53
3.2.2. Anlatıcının Müdahaleleriyle Hegemonik Söylem.....	57
3.2.3. Dinî Söylem.....	59
3.2.4. Eğitim	61
3.2.5. Sosyo-Ekonomik Yapıya İlişkin Söylemler	63
3.2.6. Hukuk.....	65
3.2.7. Kültürel Yozlaşma	69
3. 3. Güneşin Dört Köşesi	70
3.3.1. Karşıt Güç Söylemi.....	72
3.3.2. Anlatıcının Müdahaleleriyle Hegemonik Söylem.....	74
3.3.3. Dinî Söylem	76
3.3.4. Sosyo-Ekonomik Yapıya İlişkin Söylemler.....	79
3.3.5. Hukuk.....	81
3.3.6. Kültürel Yozlaşma	86

SONUÇ	89
KAYNAKÇA	93

KISALTMALAR

akt	: aktaran
TDK	: Türk Dil Kurumu
vb	: ve benzeri
çev	: çeviren
s	: sayfa
s	: sayı
ed	: Editör

GİRİŞ

Mustafa Necati Sepetçioğlu üretkenliği ve Türk edebiyatına önemli katkılarıyla dikkat çeken bir yazardır. Şiir yazarak başladığı edebiyat yaşantısına roman, hikâye, tiyatro ve deneme türünde yazdığı eserlerle devam etmiştir. Ayrıca çeşitli gazete ve dergilerde de yayımlar yapmıştır.

Eserlerini yaşamın izlerinden hareketle sosyal ve ideolojik güdümlenmelerle konumlandırılan Sepetçioğlu'nun bu anlamda "Bugünkü Türkiye" dizisi romanları üzerinde durulmaya değerdir. Söylem analizi yöntemi ile metindeki, cümle, diyalog, olaylar, karakterler, anlatıcı ve bakış açısı gibi unsurlardan hareketle yazarın romanlarında söylemler tespit edilerek metindeki derin yapı incelenecektir.

A. Çalışmanın Konusu

Cumhuriyet dönemi yazarlarından Mustafa Necati Sepetçioğlu, konusunu tarihten alan eserleri ile önemli bir şahsiyettir. Özellikle tarihî romanlarıyla bilinen yazarın "Dünki Türkiye" dizisi, "Bugünkü Türkiye" dizisi ve bunun haricinde kaleme almış olduğu birçok romanı mevcuttur. Bu çalışmada Mustafa Necati Sepetçioğlu'nun "Bugünkü Türkiye" dizisi romanları *Cevahir ile Sadık Çavuş'un Buğday Kamyonu*, *Karanlıkta Mum Işığı* ve *Güneşin Dört Köşesi* romanları söylem analizi yöntemiyle incelenecektir.

Çalışmada Mustafa Necati Sepetçioğlu'nun "Bugünkü Türkiye" dizisi romanlarının konu alınmasının gerekçesi, bu kadar üretken ve Türk edebiyatında oldukça önemli bir yere sahip olan yazarın özellikle Dünki Türkiye dizisi romanları üzerine pek çok çalışma yapılmış olmasına rağmen Bugünkü Türkiye dizisi romanları üzerine pek fazla çalışılmamış olması ve söylem çözümlemesi bağlamında bir çalışmanın yapılmamış olmasıdır.

Bu tezde ele alınan *Cevahir ile Sadık Çavuş'un Buğday Kamyonu, Karanlıkta Mum Işığı ve Güneşin Dört Köşesi* romanlarının seçimi tesadüfi değildir. Romanların içeriği onların incelemeye konu edilmesinde önemli bir noktadır. Bu üçleme de dönemin iktidarlarının toplum üzerindeki etkilerinin konu alınması söylem analizi yaklaşımıyla incelemeye değerdir.

B. Çalışmanın Önemi

Türk edebiyatında Sepetçioğlu hakkında yapılan çalışmalar incelendiğinde Yüksek Öğretim Kurumu (YÖK) tez arşivinde farklı çalışmalar olduğu görülmektedir. Bunların arasında Etem Çalık'ın *Mustafa Necati Sepetçioğlu: Hayatı, Sanatı, Eserleri* (1993) adlı doktora tezi en kapsamlı ve yapılan ilk çalışmadır. Türk edebiyatı, halk bilimi, eğitim gibi alanlar olmak üzere Dünkü Türkiye dizisi ve diğer romanları üzerine çeşitli çalışmalar yapılmıştır. Ancak Bugünkü Türkiye dizisi üzerine yüksek lisans ve doktora bazında kapsamlı bir çalışma yapılmamıştır.

Şimdiye kadar yapılan çalışmalara bakıldığında Bugünkü Türkiye dizisinde yer alan üç kitap hakkında Yunus Ayata'nın "Sepetçioğlu'nun "Bugünkü Türkiye" Üçlemesinde Devrin Sosyal Meselelerinin Yansıması" (2007) ve "Sepetçioğlu'nun Bugünkü Türkiye'sinde Çok Partili Hayata Geçiş" (2007) adlı makale çalışmaları tespit edilmektedir. Bu çalışmalar ile siyasi ve sosyal doğrultuda birtakım incelemeler yapılmıştır. Ancak bu tezle birlikte "Bugünkü Türkiye" dizisi romanları söylem analizi yaklaşımıyla farklı bir açıdan incelenecektir. Bu romanlar üzerine söylem analizi ekseninde bir çalışma yapılması yeni bir yöntem ışığında özgün bir çalışma alanı sunmaktadır.

Dil bilim, sosyoloji, psikoloji, insan bilim gibi birçok alanda kullanılan disiplinlerarası bir yaklaşım olan söylem analizi, Türk Dili ve Edebiyatı alanında da kullanılmaktadır. Bu alanda pek fazla çalışma olmamakla birlikte az sayıda biçim ağırlıklı dilbilimsel çalışmalar yapılmıştır. Ancak içerik ve anlamsal bağlamda çok fazla çalışma yapılmamaktadır. Sepetçioğlu'nun Bugünkü Türkiye dizisi romanlarının söylem analizi yaklaşımıyla anlamsal bakımdan incelemeye konu olması bu alanda ilgili yapılan çalışmalar bakımından da önemlidir.

C. Çalışmanın Amacı

Mustafa Necati Sepetçioğlu “Bugünkü Türkiye” dizisi romanları *Cevahir ile Sadık Çavuş’un Buğday Kamyonu*, *Karanlıkta Mum Işığı* ve *Güneşin Dört Köşesi* eserlerinde tek partili dönem ve İkinci Dünya Savaşı gibi tarihî olayları konu edinir. Bu olaylar İsmet İnönü ve Adnan Menderes’in iktidarda olduğu dönemlere denk gelir. Eserde, siyasi ve tarihî olaylar anlatılmaktadır. Tezin amacı kurmaca metin ekseninde bu romanların devri ne ölçüde ve hangi boyutta yansıttığına dair söylemlerin tespiti ve eserlerin söylem analizi bağlamında çözümlenmesidir.

D. Çalışmanın Yöntemi

Söylem analizi yöntemiyle incelenecek olan bu çalışma üç ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde disiplinlerarası bir yöntem olan söylem analizinin kavramsal tanımları yapılmakta olup anlatma esasına bağlı metinlerde söylem analizinin kullanımıyla ilgili çeşitli araştırmacıların görüşlerine yer verilecektir. İkinci bölümde Mustafa Necati Sepetçioğlu’nun romancı kimliğinin oluşumundaki etmenler hayatı çevresinde açıklanarak romana dair düşünlerine yer verilecektir. Üçüncü bölümde ise Bugünkü Türkiye Dizisi romanlarının kısa özeti verilerek eserde ele alınan dönemin siyasi, sosyal, ekonomik ve kültürel fikirlerine ilişkin söylemler tespit edilerek belli başlıklar altında çözümlenecektir.

Cevahir ile Sadık Çavuş’un Buğday Kamyonu romanında Karşıt Güç (İktidar-Muhalefet) Söylemi, Anlatıcının Müdahaleleriyle Hegemonik Söylem, Eğitim, Dinî Söylem, Sosyo-Ekonomik Yapıya İlişkin Söylemler ve Hukuk başlıkları altında eserde belirgin söylemler tespit edilerek kurgusal metne aktarımı incelenecektir.

Karanlıkta Mum Işığı romanında Karşıt Güç (İktidar-Vakıf) Söylemi, Anlatıcının Müdahaleleriyle Hegemonik Söylem, Eğitim, Dinî Söylem, Sosyo-Ekonomik Yapıya İlişkin Söylemler, Hukuk ve Kültürel Yozlaşma başlıkları altında söylemlerin tespiti ve incelemesi yapılacaktır.

Güneşin Dört Köşesi romanında ise Karşıt Güç (İktidar-Muhalefet) Söylemi, Anlatıcının Müdahaleleriyle Hegemonik Söylem, Dinî Söylem, Sosyo-Ekonomik

Yarıya İlişkin Söylemler, Hukuk ve Kültürel Yozlaşma başlıkları altında yer alan söylemlerin tespiti yapılarak bunlar üzerine yorumlar getirecektir.

BİRİNCİ BÖLÜM

YÖNTEM OLARAK SÖYLEM ANALİZİ

1.1. Söylem Nedir?

Söylem kavramı, tanımı ve işlevleri bakımından geniş bir kullanım alanına sahiptir. Dil ile ilgili ve dilbilimsel bir terim olarak kullanıma girmiş olan bu kavram, günümüz Türkçesinde çok farklı anlamlara gelmektedir. Söylem, hem günlük hayatta kullanılan bir kavram hem de disiplinlerarası çalışma alanlarının konusu ve yöntemi olarak yaygınlık kazanan bir yaklaşımdır. Aynı zamanda bir çalışma alanı olarak dil bilim, ruh çözümleme, insanbilim, toplumbilim, sözbilim, tarih, toplumsal ve bilişsel ruhbilim, istatistik gibi birçok alanı kapsar. Söylemin özellikle beşerî bilimlerde kullanılan çok yönlü ve işlevsel bir inceleme alanı olması bu kavram üzerine farklı yorumlar getirilmesine olanak sağlar.

Etimolojik olarak söylem terimi, Latince “discurrere” (oraya buraya koşuşturma, gidiş gelişler) kelimesinden veya “uzaklaşma”, “eritme”, “yayıma” ile discursus kelimesinin muhtelif sürümlerine karşılık gelir. Mecazî anlamda da “özne hakkında uzun uzadıya konuşma”, “bir şey hakkında iletişim” anlamında kullanılır. Orta Çağ Latincesinde discursus, “hararetli tartışma” ve “bir yörünge etrafında dönen”, “karşılıklı iletişim” ve “görüşme” anlamında kullanılır. (Barthes, 1993: 9; Wodak, 1996: 36’dan akt. Sözen, 2017: 17). Söylem kavramının Batı’da 2000 yıl öncesinde Antik Yunan’da ortaya çıktığı görüşü hâkimdir. Ahmet Kocaman, *Söylem Üzerine* isimli çalışmasında kavramın çıkış noktasını Teun van Dijk’in sözbilime (retorik) dayandırdığını ifade eder (2009: 5).

Söylem sözcüğü, TDK’nin sözlüğünde “1. isim, söyleyiş, söyleniş, telaffuz. 2. kalıplaşmış, klişeleşmiş söz, ifade. 3. Bir veya birçok cümleden oluşan, başı ve sonu olan bildiri, tez” (<http://sozluk.gov.tr>, 23.11.2021) şeklinde tanımlanmaktadır. Berke Vardar’ın *Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü*’nde ise şöyle açıklanır: “1. Söz;

dilin sözlü ya da yazılı gerçekleşmesi, konuşan bireyin kullanımı. 2. Sözce; bir ya da birçok tümceden oluşan, başı ve sonu olan bildiri. 3. Tümce sınırlarını aşan, tümcelerin birbirine bağlanması açısından ele alınan sözce” (2007: 179).

Ahmet Kocaman’ın farklı görüşlere dayanarak yaptığı tanımlamada ise söylem: sözbilim, etkili söz söyleme sanatı; anlatım biçimi, felsefe, görüş açısı, öğreti; ideoloji, öğreti kavramsal dizge; sözlü, yazılı anlatım türü, iletişim değerli birim; bireydil (idiolect), anlatım biçimi, biçem; dil bakış açısı, anlatım biçimi ve sav, görüş şeklinde açıklanır (2003: 5-6). Bu ifadeler söylemin geniş bir çerçevede kullanıldığını göstermektedir.

Sözen’e göre söylem bir meta-eylemdir ve ideoloji, bilgi, diyalog, anlatım, ifade şekli, müzakere, güç ve gücün mübadelesiyle eyleme dönüşen dil pratiklerine ilişkin süreçlerdir. Söylem sosyal, siyasi, kültürel, ekonomik alanlar gibi, sosyal hayatın tüm yönleri ile ilişkilidir (2017: 18). Sözen, söylemin dil ile ilişkisi üzerine yorumlar getirir. Söylem analizi kapsamında üzerine en fazla durulan husustan biri de dildir. Bu nedenle sözlü, sözsüz veya yazılı bir metinde söylem analizi yapılırken dilin kullanımı, özellikleri ve işlevi söylemin tespitinde önemli unsurlardır. Dolayısıyla söylem, dilin kullanımdan hareketle sosyal hayatın tüm yönlerine dair çıkarımlar sunar.

Söylem kavramının tanımlarına bakıldığında en dikkat çekici kullanımlarından biri ideoloji kavramına karşılık kullanımıdır. Bu nedenle söylemi tanımlarken ideoloji kavramı üzerinde durulmalıdır. İdeoloji sözlükte “Siyasal veya toplumsal bir öğreti oluşturan, bir hükûmetin, bir partinin, bir grubun davranışlarına yön veren politik, hukuki, bilimsel, felsefi, dinî, moral, estetik düşünceler bütünü”(http://sozluk.gov.tr, 23.11.2021) şeklinde kullanılmaktadır. Şerif Mardin, *İdeoloji* eserinde bu kavramın üç çağrışım yarattığını şu şekilde ifade eder: Birincisi, gerçeğin saptamalara uğradığı ve daha derin ve doğru bir gerçeği maskeleydiği; ikincisi, bu saptamaları ortadan kaldırılabilecek bir yöntemin var olduğu; üçüncüsü, aydınların gerçekten çok uzak soyutlamalar üzerinde durdukları, fikirlerinin bir soyutluk tutkusunun izini taşımasıdır (Mardin, 2018: 26).

Althusser'in, Marksist ideoloji teorisine yaptığı katkılarla ideolojiyi “çarpıtılmış fikirler” ve “yanlış bilinç” olarak görmekten ciddi bir kopuş yaşanmıştır. Althusser “söylemsel bir ideoloji teorisine” giden yolu açmıştır (Hall, 1983; 64'ten akt. Başkaya, 2005: 211). Söylem ve ideoloji arasındaki diyalektik ilişki bağlamında ideoloji, bireysel/subjektif bir fikir ekseninde bireylerin veya kitlelerin kullandığı dilin içinde varlığını sürdüren düşünce sistemidir.

Söylem kavramı, maddi toplumsal pratiklerin kendi başına var olan ve bilince dışsal oluşumlar olarak değil; ancak insanın anlamlandırma pratiği olarak dil kullanımı dolayımı ile var olan ve dilin içinden geçerek oluşan anlamlandırma bütünlerine verilen isimdir (Başkaya, 2005: 579). “Söylem, en kısa tanımıyla, dilin, belirli anlamlara gelecek şekilde kullanılmasıdır. Birbirinden farklı birçok alana hâkim olan, farklı ifade şekilleri, kelime hazneleri, hatta farklı gramer yapılarıyla o alanın kendine has özelliklerini yansıtan dilsel bir yapı anlamında kullanıldığında, bilimsel söylem, hukukî söylem, politik söylem gibi sayısız söylemden bahsedilebilir” (Fairclough ve Wodak, 1997: 259'dan akt. Çakmak ve Bilişli, 2019: 100).

Söylem kavramına ilişkin çeşitli sözlük ve teori kitaplarında tanımlamalar yapılmaktadır. Yaygın bir tanımlama alanına sahip bu kavramın dilbilimsel bir terim olarak kullanılması ve dilsel bir dolayım olarak anlama yönelmesi konusunda tanımlamalar ve yorumlamalar çeşitlilik gösterir. Bu anlamda söylem kavramı, anlamsal boyutun ortaya çıkarılmasında dilin kullanım alanından yola çıkarak disiplinlerarası bir çalışma alanı olan söylem analizine yönelmemizi sağlar.

1.2. Söylem Analizi (Çözümlemesi) Nedir?

Söylem analizi tanımlama ve özellikleri bakımından kapsamlı bir yaklaşımdır. Bu anlamda geniş bir sahada ele alınan bu yaklaşım üzerine çeşitli araştırmacılar farklı fikirler beyan etmiştir: Yapısalcılık ve yapısalcılık ötesi, dil bilim, semiyotik, söylem analizi fikirlerinin temsilcileri olan sözceleme teorisini Emile Benveniste, dil bilimci Michel Pecheux; eleştirel dil bilimciler Norman Fairclough, Ruth Wodak, Teun van Dijk, Sara Mills Ernesto Laclau ve Chantal Mouffe; siyasi söylem uzmanı Jhon Wilson; Fransız felsefeciler Michel Foucault, Jacques Derrida; antropolog Claude Lévi Strauss; psikanalist düşünürler Louis Althusser, Jacques Lacan; Rus Biçemcileri

Mikhail Bahktin, Voloşinov, Medvedev; işaret bilimci Umberto Eco; dilin iletişim modelini ortaya koyan Jurgen Habermas; söylemin hermeneutik yönünü vurgulayan düşünür Paul Ricoeur; tahkiye söylemcileri Gerard Genette, Seymour Chatman; edebiyat teorisyenleri, Roland Barthes, Terry Eagleton; gibi isimlerin söylem analizine dair tasnifleri vardır.

Terminolojik olarak söylem teriminin ilk kullanıldığı dönem 1950'li yıllardır. "Söylem çözümlemesi" terimi ise ilk defa dağılımsal dil bilimin kurucusu Zellig S. Harris'ın 1952'de yazdığı makalede kullanılmıştır (Günay, 2018: 33). Söylemi bir inceleme aracı olarak gören ilk anlayış ise 20. yüzyılın başlarında F. de Saussure'ün yaptığı çalışmalara dayanan yapısalcılıktır. Bu anlayış doğrultusunda dil biliminde bir kırılma olmuştur. Saussure, dil yetisi ile dili ayırmıştır (Duman, 2018: 35). Bu kırılmayla birlikte söylem, geniş bir sahada ele alınmaya başlanmıştır.

Vardar'a göre "tümce"nin sınırlarını aşarak daha üst düzeyde yer alan söz ürünlerine yönelen ve dile karşıt kullanılan söylem çözümlemesi günümüzde büyük çeşitlilik gösterir. Araştırmalarda dağılımsal dil bilimiyle üretici-dönüşümsel dil bilgisiyle birlikte anlambilim ve göstergebilimden de büyük ölçüde yararlanılmaktadır (2007: 179-180). *Bilim ve Sanat Terimleri Sözlüğünde* ise "Bir söylemin içine saklı biçimde bulunan ideolojik, hiyerarşik ve etik unsurların ortaya çıkarılarak söylemin temel unsurlarının belirginleştirilmesi amacına yönelik bir sosyal araştırma yöntemi, meta anlatı, yapı çözümü" şeklinde tanımlanır (<http://sozluk.gov.tr>, 23.11.2021).

İlmer, Kocaman ve Özsoy'un *Dilbilim Sözlüğü*'nde ise söylem analizi, yazılı ve sözlü dilde tümcelerin, sözcelerin ya da işlevsel birimlerin daha büyük birimler oluşturmalarının, kısacası dil kullanımının incelenmesi işlemi olarak açıklanır. Söylem çözümlemesinin başlıca ilgi alanları şunlardır: Konuşma çözümlemesi (konuşmada sıra düzeni, konuşmacıların rolleri, konu, konu değiştirme vb.), bağlaşıklık, bağdaşıklık (ad-adıl ilişkileri, kavramlar arasındaki ilişkiler), iletişim ilkeleri (konuşanlar arasında uzaklık yakınlık, el yüz devinimleri vb.) değişik dilsel işlevlerin gerçekleşmesi (selamlaşma, açıklama, özür dileme vb.) (Kocaman, 2011: 227-228).

Çakır, 1960'a kadar dil bilim çevreleri tarafından dilin gramer kurallarından ibaret olduğunu ifade eder. 1960'lardan sonra, dil bilgisi kuralları ötesinde, metnin söylem analizi temelinde incelenmesini öngören anlayış benimsenmiştir. Bu tarihten sonra çeşitli yaklaşımlar öne sürülmüş ve söylem analizi çalışmaları gelişmiştir (2020: 9). Bu anlamda söylem analizinin yalnız bir gramer incelemesi olmadığı ve metnin kendi bağlamında anlamsal boyutun ele alınmasıyla gelişimine devam ettiğini söylemek mümkündür.

Söylem analizi yaklaşımı ile özdeşleşmiş olan Van Dijk, söylem analizini çok kısa ve net bir şekilde bir şeyi söyleme şekli olarak tanımlamaktadır (Gür, 2013: 186). Van Dijk, ilk çağdaş söylem çalışmalarının özelliklerini ise üç şekilde sıralar: Birincisi, bu dönemde söylem çözümlemesi temelde betimlemeci ve yapısalcı bir çalışmadır ve dil bilimle insanbiliminin sınırlarında yer alır. İkincisi bu çalışmalar, masal söylen[m], öykü gibi yerli ve gözde söylem türleri ile ilgilidir. Üçüncüsü ise tümce ve söylemin işlevsel çözümlemeleri ve metindilbilimin ilk aşamaları o dönemin yaygın dil bilgisi modeli üretimsel-dönüşümlü dil bilgisinden bağımsız olarak yürütülür (akt. Kocaman, 2009: 2).

Tolga Elbirlik, *Söylem Kuramı ve XVI. Yüzyıl Siyasetnamelerinde Söylem Analizi* adlı doktora tezinde Wenxing Yang ve Ying Sun'unun görüşlerinden yola çıkarak söylem analizi yaklaşımlarına dair yaptığı sınıflandırma şu şekildedir: Dilbilimsel çalışmalar; antropolojik dil bilim, sistemli işlevsel dil bilim, kognitif/bilişsel dil bilim, sosyolengüistik çalışmalar, dilbilimsel olmayan çalışmalar; felsefi ve edebî incelemeler disiplinlerarası çalışmalar; mükâleme/konuşma analizi, eleştirel söylem analizi şeklindedir (2015: 180).

Söylem analizi, kapsamlı bir çalışma alanına sahip ve birçok disiplinin verilerinden yararlanan bir yaklaşımdır "Söylem kuramları, beşerî bilimlerde disiplinler arası yaklaşımlardır. Beşerî bilimlerdeki dil bilim, dil felsefesi, antropoloji, etnoloji, sosyoloji, psikoloji, psikanaliz gibi bilim dallarının söylem hakkındaki düşünceleriyle şekillenen kuramlardır. Söylem kuramları, kendi terminolojisine içkin dil kullanımı, hegemonya, güç, ideoloji ve sosyal teoriden oluşmaktadır" (Elbirlik, 2015: 33).

“Söylem analizi (discourse analysis) hakkındaki farklı yaklaşımlar insanı, onun bir sosyolinguistik çalışma, bir metin analizi, bir sosyal analiz ya da bir eleştirel analizden hangisi olduğu sorusuna yöneltebilir. Konuya farklı açılımlar getirilse de söylem analizi, bir sosyolinguistik çalışma, metin analizi, sosyal analiz ve bütün bu analiz türlerini içine alan refleksif ya da eleştirel bir analizdir. Bu analiz, dili bir eylem, iletişim formu, sosyal pratik olarak görme ve yorumlama özelliği taşır” (Sözen, 2017: 79). Bu anlamda herhangi bir söylem çalışmasında incelenen metnin anlamsal bağlamda sosyolojik bir inceleme alanı sunduğu bilinmektedir.

“Söylem analizi, uygulamalı dil bilim alanı ve nitel bir araştırma yöntemidir” (Gür, 2013: 185). Söylem analizi en basit ifade ile dilin incelenmesidir şeklinde de tanımlanabilir. Ancak bu inceleme ifade edilen dilsel öğelerin basit bir incelenmesi olmayıp ifadelerin söze dökülenlerin sözdizimsel ve semantik sınırlarının ötesine gitmeyi ve bu ötede yatan anlam ve içeriği incelemeyi gerektirmektedir denilebilir (Elbirlik, 2015: 175). “Bu açıdan söylem analizi yalnızca dilsel bir ürün olmayıp vericinin dil dışı durumları da kattığı bir anlam yaratma edimi olarak tanımlamak doğru olacaktır” (Günay, 2018: 33). Dolayısıyla söylem çözümlemesinde anlamsal bağlamın ortaya konulması önemli bir noktadır.

Hilal Çelik ve Halil Ekşi’ye göre; söylem araştırmaları, semantik, fonoloji, sentaks, morfoloji ve pragmatik yaklaşımlarda görüldüğü gibi cümleyi temel alan dar kapsamlı dil analizi değildir. Tam aksine, dil kullanımının daha büyük bölümlerini sosyokültürel bağlam çerçevesinde ele alıp inceleyen bir yaklaşımdır (2008: 105). Bu bağlamda ister sözlü ister yazılı herhangi bir metinde söylem analizi yapılırken biçimsel unsurların ötesinde anlamsal derinliğin ortaya çıkarılması bu inceleme yönteminin en önemli noktasıdır.

Söylem analizinin amacı metnin derin yapısına ulaşarak söylemlerin tespiti ve incelenmesiyle gerçekleştirilen bir yaklaşımdır. Dolayısıyla sözlü veya yazılı bir metinde ileti bütünüyle değerlendirilmez. Söylem bir iletinin tüm boyutlarını, sadece iletinin içeriğini değil, onu dile getireni (kim söylüyor), otoritesini (neye dayanarak), dinleyiciyi (kime söylüyor?) ve amacını (söyleyenler söyledikleri ile

neyi başarmak istiyor) kapsar. “Söylem, konuşma ve sohbette dâhil olmak üzere tüm iletişim şekillerini içinde barındırır. Bununla birlikte sohbet ve konuşma yalnızca söze dökülmesiyle kısıtlı değildir, günlük uygulamalar içinde sosyal dünyayı görme, sınıflandırma ve ona tepki verme yollarını da içinde barındırır” (Punch, 2005’den akt. Çelik ve Ekşi 2008: 100).

Söylem analizi bağlamında Foucault’nun sosyolojik incelemesi de önemlidir. Foucault’nun söylem üzerindeki görüşlerini temel alan söylem analizi, geleneksel düşünme ve yazma pratiklerinin kültürel yapı içinde politik ve ideolojik amaçlara nasıl hizmet ettiğini, benzer şekilde insanların düşünme biçimlerinin ve sosyal bir varlık olarak eylemlerin nasıl sınırlandırdığına, yönelik açıklamalar getirir. (Wooffitt, 2005’ den akt. Çelik ve Ekşi, 2008: 106). Bu anlamda söylem analizinin sosyolojik incelemesiyle elde edilen veriler anlamsal bağlamda yapılan çözümlemede önemli bir noktadır.

Fairclough, modernist eleştirmenlerden farklı olarak söyleme yaklaşımı tarihsel, kültürel ve ideolojik boyuttadır: “İdeolojiler fikirlerle özellikle de bir toplumsal grup ya da hareketin paylaştığı toplumsal, siyasi ve dinî düşüncelerle ilgilidir” (Çoban, 2003: 15). Bu anlamda sosyal hayatın bütün yönlerini kapsayan fikirlerin incelenmesi bakımından birey ve toplum bağlamındaki yapının dilsel bağlantısı söylem analizinin sosyolojik inceleme yönünü vurgular. Hayatın bütün yönleriyle ilgilenen disiplinlerarası bir yaklaşım olan söylem analizi, birey ve toplum tarafından oluşturulan söylemlerin var oluş tarzını inceler. Bu bağlamda sözlü veya yazılı metinler gibi verilerden yola çıkarak söylemlerin tespiti ve analizi bu yaklaşımda izlenen yoldur.

“Söylem kavramının bir toplumsal çözümleme aracı hâline gelmesi ile dikkatler dilin yapısından sözün bildirişim özelliklerine, yani konuşmanın yapıldığı yer, zaman ve çevresel koşullara; diğer deyişle, dilin konuşma bağlamı ile girdiği karşılıklı ilişki içinde oluşan anlamı anlamaya yönelir” (Başkaya, 2005: 583). Bu anlamda söylem çözümlemesi bir iletişim olgusu dâhilinde bulunan çeşitli unsurlardan hareketle içinde bulunduğu çevresel faktörlerin aracılığıyla kendi bağlamından yola çıkarak anlama uzanır. Dolayısıyla söylemlerin oluşumunda etkin olan dış koşullar

söylemlerin tespiti ve anlamsal derinliğin ortaya çıkarılmasıyla birlikte topluma ilişkin analiz yapılmasını sağlar.

Söylem çözümlemesinin farklı bilimsel alanlarda, değişik amaçlar için kullanılması ve söylemlerin çeşitlilik göstermesinden dolayı, gerek teorik gerekse uygulama alanında üzerinde uzlaşma sağlanmış tek bir yöntem şekli yoktur (Gür, 2013: 189). Post-yapısalcı araştırmacılara göre de tek ve doğru kabul edilebilecek bir yöntem olmadığı için ve onlara göre ortaya çıkan anlam önemli olduğu için, söylem analizi üzerine net bir tanımlama da yoktur (Sözen, 2017: 52). Bu bağlamda söylem çözümlemesinde anlamsal yönü önceleyen ve daha yorumlayıcı bir inceleme yöntemini vurgulayan görüş ön plandadır.

Yukarıda farklı kaynaklardan hareketle anlatmaya çalıştığımız söylem analizi, dil kullanımıyla ilgili ve dilbilimsel bir inceleme alanı olarak ortaya çıkan bir yaklaşımdır. Dilin yapısal anlamda biçimsel formu üzerinden yapılan tanımlamalar ve araştırmalarla geliştirilen söylem analizinin kullanım alanı anlamsal boyutunun ele alınmasıyla genişletilmiştir. Dilbilimsel bir alanla kısıtlı olmayan bu yaklaşım biçimsel bir incelemenin ötesinde hayatın bütün yönleriyle kesişen farklı disiplinlerin kullandığı ve anlama yönelimde önemli bir inceleme alanıdır.

Söylem analizi, özellikle beşerî bilimlerde kullanılan kapsamlı bir yaklaşımdır. Odağında dilin çeşitli formlarını barındıran sözlü veya yazılı metinlerde kullanılan bu yaklaşım yalnızca bir gramer incelemesi değil, anlamsal derinliğin ortaya çıkarılmasında kullanılan çok yönlü bir çalışma alanıdır. Söylem analizinin metin incelemesinde kullanımıyla amaçlanan metnin derin yapısına yani anlamsal yönüne ilişkin çözümler yapılmasıdır. Bu bakımdan dikkate değer bir çalışma alanı olan ve tahkiye temelli/anlatma esasına bağlı bir metnin incelenmesinde kullanılan söylem analizi, bu çalışmanın hareket noktasıdır.

1.3. Anlatma Esasına Bağlı Edebî Metinlerde Söylem Analizi

Tahkiye temelli veya anlatma esasına bağlı edebî metinler anlatma/nakletmeye dayalı sanatsal metinlerdir. Bir olay çerçevesinde zaman, mekân ve kişiler gibi unsurlardan oluşan masal, destan, halk hikâyesi, mesnevi, manzum hikâye, hikâye ve roman

anlatma esasına bağlı edebî metinler içerisinde değerlendirilir. Kuşkusuz bu metinler arasında en gelişmiş tür olan roman, söylem analizi bağlamında önemli bir çalışma alanı oluşturur. Sözlü veya yazılı metinlerin incelenmesinde kullanılan söylem analizi, antik Yunan'dan beri edebiyatın konusu olmuştur. Aristoteles'in *Retorik* adlı eseri ise söylemin çıkış noktası olarak değerlendirilir. Etkili ve güzel konuşma olarak tanımlanan "retorik" dilin kullanımıyla ilgilidir. Edebiyatın temeli ise yine dildir. Dolayısıyla anlatma esasına bağlı bir edebî metnin söylem incelemelerinde esas nokta dilin kullanımınıdır.

20. yüzyılın ortalarından itibaren tahkiye, sosyal bilimlerde çok önemli bir yerdedir. Dil biliminde ise tahkiye bir söylem türü olarak ele alınmıştır. Vladimir Propp'un 1928'de yayınlanan *Masalın Biçimbilimi* (2001) adlı eseri birçok dil bilimci tarafından yapısalcılığın söylem çözümlemesinde ilk nitelikli örneği ve başlangıcı olarak kabul edilir. Kocaman Propp'un bu çalışmayla anlatı çözümlemelerine yeni bir açılım getirdiğini belirtir. (2009: 1-2).

Rus biçimcilerle başlayan tahkiye analizi Fransız yapısalcı teorisyenler tarafından geliştirilmiştir ve tahkiye bilim (naratoloji) alanı oluşturulmuştur. Fransız Antropolog Cladue Levi Strauss, Propp'tan oldukça etkilenmiştir. 1960'ların sonlarında ve Saussure'un görüşlerine paralel olarak edebî tahkiye analizi Roland Barthes tarafından *Anlatıların Yapısal Çözümlemesine Giriş* (1988) (Introduction to the Structural Analysis of Narratives) eserinde gerçekleştirilmiştir. Aynı zamanda A.J. Greimas, T. Todorov, Gérard Genette, tarih, hikâye ve söylem arasındaki ilişkiyle ilgilenen Emile Benveniste, öykü ve söylem ilişkisi üzerine Seymour Chatman bu alanda önemli isimlerdir.

Roman Jakobson ve Mikhail Bahktin ise anlatı/tahkiye bağlamında söyleme değinen ve söylem sözcüğünü modernist anlamda kullanan belli başlı yazın eleştirmenleri arasındadırlar. Roman Jakobson, söylem sözcüğünü iletişim olgusunun bir parçası olarak görür ve kapsayıcı bir kavram olarak kullanır. Dili bir iletişim aracı olarak ele alan Jakobson, dilin kullanım amacının anlam aktarımında belirleyici olduğunu öne sürer. Her sözel olaylarda dil olgusu vardır ve bu dil olgularının anlam oluşumunda belirleyici işlevleri söz konusudur. Yazın metinlerinde kullanılan dilin birincil işlevi

sanatsallıktır. Bu bağlamda yazın dili dikkatleri “dilin evrenine” değil kendi evrenine çeker (Doltaş, 2009: 48-49). Dolayısıyla sanatsal metinlerinde yapılan söylem analizi çalışmaları metnin sanatsallık işlevi göz önünde bulundurularak kendi kapsamında değerlendirilmelidir.

Tahkiye esasına bağlı metinler tür bakımından çeşitlilik gösteren sanatsal metinlerdir. Tolga Elbirlik, Barthes’ın bu çeşitliliğe dair ifadelerini şöyle aktarır: “Tahkiye her şeyden önce türlerin çok kapsamlı bir çeşitliliğidir. Farklı içerikler arasında dağıtılır. Yazılı, sözlü, karışık ya da hareketli görseller, mimikler bu unsurların tamamının karışımı, masal, mit, hikâye, roman, destan, tarih, trajedi, drama, komedi, pandomim, boyama, cam resim, sinema, haber bölümleri ve mükaleme içinde tahkiye vardır” (Barthes, 1977: 79’den akt. Elbirlik 2015: 209).

Gérard Genette’nin *Anlatının Söylemi* (2011) adlı eseri ile anlatı ve söylemin birlikte kullanıldığı söylem analizinin gelişimi bakımından oldukça önemli ve kapsamlı bir eserdir. Genette’nin söylem ile ilgili görüşleri anlatı/tahkiye üzerinden “düzen”, “süre”, “sıklık”, “kip” ve “ses” kavramları adı altında incelenmiştir. Genette, teorisini Proust’un *A la recherche du temps perdu* (Kayıp Zamanın İzinde) isimli eserde uygulamıştır. Eserde anlamsal yorumlamadan ziyade yapısal bir inceleme söz konusudur.

Söylem analizi, dilin incelenmesiyle birlikte metnin altında yatan anlamın ve asıl söylenmek istenenin ortaya çıkarılmasını sağlar. Bir anlatının oluşumunda biçim ve içeriğin bütünlüğü eserin edebî değeri bakımından önemli bir husustur. İçerik ve biçim düzlemi bir arada anlatı denilen estetik yapıyı kurar. Bu açıdan bir “anlatısal sözdizim” (Todorov, 2008: 85) mevcuttur. Bu bağlamda G. Pospelov’un *Edebiyat Bilimi* adlı eserinde biçim ve içeriğe dair görüşleri şu şekildedir: “Sanatsal edebiyatta içerik, kendi özgül özellikleri yoluyla biçimin de bunları karşılayan özelliklerini doğuruyor ve biçimin çeşitli yanları ya da bileşenleri arasındaki karşılıklı ilintileri belirliyor. Böyle sıkı bir bağlılık, eğer bir eserin biçimi onun içeriğine uygun ise, eğer içeriği özellikle tam olarak dile getiriyorsa, o zaman iyice ortaya çıkar. İçeriği dile getirme işlevi dışında biçim yoktur. Biçim ancak ve yalnızca, kendi içinde bir içeriği dile getirmek için ve ancak o ölçüde biçimdir. İçerik olmaksızın biçim,

herhangi bir anlamdan yoksun, salt dışsal ve gelişigüzel bir yapıdan ibarettir” (2005: 439).

Mihail Bakhtin, *Karnavaldan Romana* adlı eserinde *Romanda Söylem* başlığı adı altında sözel söylemin toplumsal bir fenomen olduğunu belirtir, söylemde biçim ve içeriğin bir bütün olduğu vurgusunu yapar (2001: 33). Romanda söylem çeşitliliği ile ilgili ifadeleri şöyledir: “Roman, sanatsal olarak düzenlenmiş bir toplumsal söz tipleri çeşitliliği (hatta bazen de diller çeşitliliği) ve bireysel sesler çeşitliliği olarak tanımlanabilir. Herhangi tekil bir ulusal dil, içsel olarak, toplumsal lehçelere, tipik grup davranışlarına, mesleki jargonlara, tür dillerine, nesillerin ve yaş gruplarının dillerine, taraflı dillere, otoritelerin, çeşitli çevrelerin ve geçici modaların dillerine, günün hatta saatin özel sosyopolitik amaçlarına hizmet eden dillere (her günün kendi sloganı, kendi sözcük dağarcığı, kendi vurguları vardır) bölünecek şekilde katmanlaşır -tarihsel varoluşunun herhangi verili bir uğrağında her dilde mevcut olan bu iç katmanlaşma, bir tür olarak roman için vazgeçilmez bir önkoşuldur” (2001: 37-38).

Bakhtin, *Söylem Türleri* eserinde de söylem türlerinin zenginliği ve çeşitliliğini vurgulamıştır. Bakhtin’e göre beşerî etkinliğin her sahasında söylem türlerinin gelişimi ve farklılıkları söz konusudur. Birincil (basit) ve ikincil (karmaşık) olarak ayırdığı söylem türleri arasında roman, dram, bilimsel araştırma ve büyük basımsal türleri ikincil söylem türleri olarak ele alır. Birincil ve ikincil arasındaki karşılıklı ilişki ve ikincisinin tarihsel oluşum süreci dil, ideoloji ve dünya görüşü meselesini aydınlatır (2016: 67).

Bakhtin edebiyatın ikincil bir tür olduğunu yani gündelik dilin ötesinde yeni bir dil oluştuğunu şu sözlerle ifade eder: “Gündelik yaşamda, kullanılan dilin kendi kural ve kalıplarına ek olarak, bunların sözceler oluşturacak biçimde nasıl bir araya getirilebileceğine ilişkin kural ve kalıplar vardır. Bunlar toplumsal farklılık ve ilişkiler doğrultusunda, örneğin farklı sınıflara, kuşaklara, kurumlara, mesleklere özgü biçimler olarak, sürekli bir etkileşim içinde dili katmanlaştırır. [B]u ilk düzey söz türlerinin farklı alanlarda, farklı toplumsal etkinlikleri olanaklı kılacak biçimde yeni kalıplar içinde birleştirip dönüştürülmesiyle ikincil düzeydeki söz türleri oluşur;

örneğin, hukukun, siyasetin, bilimin dili. Edebiyat da bu ikincil düzeyde bir söz türüdür. [E]debi türler hem yapıtlarda vücut bulabilecek dünya görüşleri, en geniş anlamıyla ideolojiler, hem de yapıtların okurlara seslenme biçimleri, okurlarında uyandırdıkları beklentiler üzerinde sınırlamalar oluşturur” (Bahktin, 2001: 15).

Bir edebî metnin söylem analizi incelemesinde çalışma alanı çok yönlü ve fonksiyoneldir. Bahktin’in yukarıdaki ifadelerinden özetle günlük hayatın oluşturduğu sözcelerden hareketle dil formunun katmanlaşarak değişimi ve edebî düzeyde yeni bir dil sistemi oluşturulduğu düşünülürse edebî bir metinde incelenecek olan dil formunun çok yönlülüğü ortaya çıkar. Edebî eserin temel malzemesi dildir, fakat bunun ötesinde dilin öncelikli işlevi iletişimdir. Söylem analizinin en kapsamlı çalışma alanlarından biri de dilin bir iletişim olgusu olduğudur. Dili iletişim olgusu olarak görmek de dili konuşucu-dinleyici bağlamında incelemek; yani dilin belli bir zaman-uzam bağlamı içinde üretilmiş bir sözce ya da metin olarak nasıl incelenebileceğini araştırmak demektir (Todorov, 1984: 33). Dolayısıyla edebî metnin kendi bağlamı içerisinde dilin hem bir iletişim olgusu hem de estetik bir form ile oluşturulan yeni bir dil olarak söylem çözümlemesi çok yönlü bir incelemeyi gerektirir. Bu anlamda metinde yer alan diyalog ve monologların konuşucu-dinleyici açısından kendi bağlamında incelenmesi iletişim olgusu içerisinde fakat bütünüyle de sanatsal bağlamda ele alınmalıdır.

Seymour Chatman’da *Öykü ve Söylem* eserinde anlatıyı öykü ve söylem olarak ikiye ayırır. Öyküyü anlatı ifadesinin içeriği, söylemi ise ifadenin biçimi olarak ele alır. Anlatıyı oluşturan öykü (içerik), eylemler, karakterler, zaman/uzam, olaylar ve ortamlardan; söylem (ifade) ise olay ve var olanlardan oluşur. Hikâye kapsamı, söylem ise açıklamayı ifade eder (2008: 22-23). Özetle Chatman, anlatıdaki öykü ve söylem unsurlarını kendi içerisinde biçim ve öz ayrımı ile ele almıştır. Anlatı metni biçim ve öz olmak üzere bir bütünlük içerisinde meydana gelir. Anlatı metnini oluşturan biçimsel unsurlar ise metnin görünen kısmı yani yüzey yapısındaki unsurlardır. Anlatının söylem çözümlemesinde ulaşılmak istenen anlam birimlerine ise yüzey yapı unsurlarından hareketle ulaşmak mümkündür. Bu bağlamda bir anlatıda söylem çözümlemesi yapılırken anlatıyı oluşturan metindeki unsurların bir bütünlük içerisinde değerlendirilmesi gerekir.

Duman, anlatıların yazın anlatıları ve günlük anlatılar olarak ikiye ayrıldığını ifade eder. Günlük anlatılarda günlük kullanımlara yer verilir. Yazın anlatılarında ise çeşitli metin biçimleriyle ortaya çıkmaktadır. Aynı zamanda Ehlich'in günlük anlatıların doğal alışılmış etkinlikler olduğunu ve yazınsal türün esasını oluşturduğunu vurgular (2018: 61-63). Dolayısıyla söylemlerin de günlük hayata dair yanları ve yazınsal yanları söz konudur.

Günay, yazınsal metnin “kendi içinde ve kendisi için” biçiminde tanımlanan bir kapalılık içinde değerlendirilmesi gerektiğini ifade eder. Yazınsal ürün, insan yaşamındaki bildirişim biçimlerinden biridir. Bu metin dilsel düzenlenişle bir kurmaca dünyayı taşıdığı gibi, kendisini çevreleyen gerçek toplumsal-kültürel yapıdan, geçmiş yazın dönemlerinden, kendi dışında başka iletişim olanaklarından öğeler de içerir (2003: 35). Dolayısıyla yazınsal metin toplumsal, kültürel ve ideolojik tavır göz önünde bulundurularak kendi içerisinde bir bütün olarak değerlendirilmelidir.

Yazınsal metnin oluşumu ve değerlendirme sürecinde ele alınması gereken bir diğer nokta ise yazardır. Söylem çözümlemesinde yazar ayırt edici bir noktadır. Bu doğrultuda Michel Foucault, “What is an author?” başlıklı yazısında yazın söyleminde “yazar-işlevi” üzerinde durur. Söyleme tarihsel, kültürel ve ideolojik bakış açısıyla yaklaşan Foucault, söylemin nasıl ifade edildiği hususunda yazar-işlevinin ideolojik bir tarafı olduğunu vurgular (Foucault, 1998: 221-222). Bu bağlamda içinde bulunan toplumun etkisiyle yazın söyleminin yazar aracılığıyla değişim gösterdiğini söylemek mümkündür.

Aktaş her eserin yazıldığı dönemi belirleyen her türlü güç ve düşünce hareketinin etkisi altında kaleme alındığını ifade eder. Aktaş, yazarın farkında olsun ya da olmasın bu zevk ve anlayışın edebî eserlere yansımaları ideoloji-söylem kavramına paralel olarak “zihniyet” kavramı ile açıklar. “Topluma hâkim askeri, idari, felsefî, adli güçler, rejimle ilgili düşünceler, uygulanan sosyal hayat düzeni, kanunlar, ileri sürülen düşünceler, din ve eğitim ile ilgili uygulanan ve ileri sürülen teklifler, ticari hayatı idare eden prensipler birlikte bir zevk ve anlayışa vücut verirler” (2013: 39).

Bu durumda yazarın içinde bulunduğu toplumla ilgili olarak Wellek ve Warren'in şu ifadeleri önemlidir: (...) edebi eserlerde toplumla ilgili söylenen şeyler ve sosyal amaçlar problemi vardır. (Wellek ve Warren, 2019: 120). Dolayısıyla metinler birer sosyal eylem formlarıdır, sosyal süreçlerin barometrelerine benzer ve sosyal değişmelerin göstergeleridir (Fairclough, 1992: 313'den akt. Sözen, 2017: 80).

Aktaş, anlatma esasına bağlı edebî metni, sanatkârın dış dünyadan aldığı malzemeleri yeniden yorumlayarak oluşturduğu düşsel bir dünya olarak tanımlar (2013: 18). Bu anlamda edebî eser, sanatçının dış dünyayı kendi perspektifinden aktarımı ve yeniden yorumlanmasıdır. Sanatçının kendine has estetik anlayış ve yaratma tarzı ile kurguladığı edebî eserde dile getirdiği gerçek, öncelikle kendi mizacı, dünya görüşü, ruh hâli süzgecinden geçirilmiş yoruma dayalı ferdî ve subjektif bir gerçektir. Bu sebeple edebiyat eseri, bütünüyle "kurmaca/itibârî" bir metindir. Aynı zamanda edebî metin, gerçeğin algılanışı ve kurgulanışı kadar, ifade edilişi bakımından da farklı ve kendine has bir özelliğe sahiptir (Çetişli, 2008: 351). Bu kendine has ifade ediliş içerisinde taşınan unsur ise ideolojidir.

Murat Belge'ye göre ideoloji, bilim ve sanat (ayrıca felsefe, din vb.) düşüncenin gerçeklik karşısında aldığı biçimlerdir (1989: 260). Bütün düşünceler gibi ideolojide dil içinde varlığını sürdürür. Gerçekliği dönüştürerek edebiyata yansıtan yazarın dış dünyanın verilerinden yola çıkarak gerçekliği ne ölçüde ve nasıl yarattığı ideolojinin kapsamındadır. Dolayısıyla yazar metni kurgularken dış dünyanın içerisinde bulunan çeşitli ideolojilerden hareketle bir sentez oluşturarak yeni ve kurmaca bir dünya üretiyor. Bu bağlamda edebî eser değerlendirilirken yazarın kendi ürettiği veya dış dünyadan aldığı ideolojik fikirler göz önünde bulundurulmalıdır.

Anlatma esasına bağlı edebî bir metin olan romanın gelişmiş bir tür olması bakımından en küçük birim olan bireyden yola çıkarak sosyal eylem formu perspektifinden incelenmesi söylem analizine kapsamlı bir çalışma alanı sunmaktadır. Bu anlamda söylemlerin romandaki uyarlanması, yayılması ve değer kazanış tarzları dil içerisindeki ideolojinin belirlenmesine olanak sağlar. Kurmaca bir metin kompozisyonu çerçevesinde roman, söylemin işlevleri ve tespitinde kendine özgü bir dil kullanımıyla önemli bir türdür. Bakhtin'in 1940'da yazdığı düşünülen ve 1967'de

yayımlanan *From the Prehistory of Novelistic Discourse* “Roman Türü Söylemin Tarih Öncesinden” başlıklı yazısında “Biz özel bir roman türü söylemden söz ediyoruz çünkü söylem yalnız romanda kendine özgü bütün potansiyelini ve gerçek derinliğini ortaya koyabilir” (Bakhtin, 1988: 132’den akt. Doltaş, 2009: 48) der.

Anlatı, hem bir süreç hem de bir söylemdir. Bir anlatıda hem anlatisallık yan, hem de söylemsellik yan vardır. Söylem çözümlemesinde dil kullanıcılarının (verici-alıcı) bireysel özelliklerinin, birbirine karşı tutumlarının, yaşantılarının, fiziksel ve duygusal durumlarının, çevre ile etkileşimlerinin, niyetlerinin vb. dikkate alınması gereklidir. Kurmaca yapılar içindeki sözcelenmiş sözce durumundaki dilsel birimler ise kendi içinde dikkate alınmalıdır (Günay, 2018: 45). Bu bağlamda kurmaca bir metinde söylem analizi yapılması metnin kurmaca yanının göz önünde bulundurulmasıyla gerçekleştirilmelidir.

Bir metnin söylemi için yapısalcı görüş “anlatı” (narrative) terimini kullanır. Kurmaca eserde nakledilen veya değişik şekillerde ifade edilen olayın zuhuru için gerekli insan ve insan vasfı verilmiş diğer varlıklar ve kavramlar, “şahıs kadrosu” yani eyleyendir (Aktaş, 2013: 43). “Anlatıda eylemi kararlaştıran kişi değil, söylemdir” (Barthes, 1996: 27). Bu anlamda eylemlerin arka planında yatan şey söylemdir. Metnin görünen kısmındaki unsurlar yüzey yapı çerçevesinde değerlendirilirse söylemlerin yüzey yapıya yansıtılmasında rol oynayan “kişiler”, kurmaca metin için “şahıslar kadrosu”dur. Dolayısıyla söylem analizinde metnin yüzey yapısındaki unsurlardan yola çıkarak söylemlere ulaşmak ve metnin derin yapısındaki anlamı tespit etmek mümkündür.

Bakhtin çeşitli karakterlerin ve dünya görüşlerinin romanda kendilerine özgü bir dille temsil ettikleri ve romanın gelişimi içinde bunların birbirleriyle etkileşim içine girdiklerini söyler. Böylece Bakhtin’e göre romanın söylemi parodi ve alay yoluyla metin içine taşınan çeşitli dillerden yani karakter özelliklerinden, dünya görüşlerinden ve onların eleştirilerinden oluşur. Aktardığı düşünce tek yönlü ya da tek boyutlu değil çok boyutludur ve derinliği vardır (Doltaş, 2009: 48). Kurmaca metnin sınırlılıkları içerisinde değerlendirilen söylemin geniş bir perspektif alanı

vardır. Bu anlamda kurmaca metinde tespit edilen veriler ışığında çeşitli fikirlere ulaşılabilir.

Anlatma esasına bağlı bir tür olan romanın söylem incelemesinde karakterlerin ruhsal, zihinsel ve karakteristik özelliklerin belirlenmesi dönemin sosyokültürel yapısını, dilini, dinini, ekonomisini, ideolojisini, toplumun ve devletin siyasi tavrını, ortaya koyma açısından önemlidir. Bu çözümlemede kullanılan veriler ise karakterlerin diyalog ve iç monologlarıdır. Romanda incelenen diyalog ve iç monologlar karakterlerin zihinsel ve düşünsel kimliğinden hareketle söylemlerin tespit etmesi ve metnin derinliğinde yatan anlamsal yanın kavranabilmesini sağlar.

Çalışmanın bu kısmında anlatma esasına bağlı edebî metinlerde söylem analizinin çıkış noktası, bu alanda yapılan çalışmaların söylem analizine katkıları ve bu tezin ana kısmını oluşturan kurmaca bir metin olan romanda söylem analizinin işlevi üzerinde durulmuştur. Bu değerlendirme ekseninde anlatma esasına bağlı edebî bir metin olan roman incelemesinde çok kapsamlı bir alan olan söylemin çeşitliliğinden ve dilin kullanım alanlarından yararlanılmıştır. Sonuç olarak anlatı metinlerinde söylem çözümlemesinin gramatikal bir çözümleme ötesinde metnin derin yapısı altında yatan anlamın tespit edilmesinin önemi vurgulanmıştır. Bu sayede söylem analizinde dikkat edilecek hususların belirlenmesiyle çalışmamıza yön verecek metnin yapısındaki önemli noktalar tespit edilmiştir.

İKİNCİ BÖLÜM

BİR ROMANCI OLARAK MUSTAFA NECATİ SEPETÇİOĞLU

2.1. Bir Romancı Olarak Mustafa Necati Sepetçioğlu

Mustafa Necati Sepetçioğlu, Türk edebiyatının farklı türlerinde eser veren bir yazar olsa da “romancı”, “roman yazarı” kimliği ile dikkat çeken bir isimdir. Sepetçioğlu, konusunu tarihten alan romanlarıyla yaşadığı toplumun kültürünü, inancını, yaşam tarzını geniş bir perspektifle sunan eserleriyle tarihî roman yazarı olarak bilinmektedir. Edebî eserleri bakımından yazarın romancı kimliğinin arka planını oluşturan kültürel birikimi ve ideolojisinin eserlerine yansıdığı görülmektedir. Bu bağlamda Sepetçioğlu’nun edebî hayatının şekillenmesi ve romancı kimliğinin ortaya çıkmasındaki etkenlerin belirlenmesi gerektiğinden dolayı çalışmanın bu kısımda, yazarlık süreciyle ilgili bilgilere yer verilmiştir.

Sepetçioğlu, 1932 yılında Tokat’ın Zile ilçesinde eğitimli bir ailenin çocuğu olarak dünyaya gelir. Yazarın edebî kimliğinin oluşumunda ilk temellerin atılması aile üyelerinin ve yaşadığı çevrenin etkisiyle gerçekleşir. Eserlerinde anlattığı doğduğu ve büyüdüğü bu çevreden farklı değildir. Medrese eğitimli dede Hacı Mustafa Efendi’nin şairliği ve bilge kişiliği onun üzerinde derin bir iz bırakır. Bu izlerin eserlerine yansımaları ise “Diyebilirim ki, *Kilit*’in Sarı Hocasından, *Konak*’ın Kumral Dedesine en son *Karanlıkta Mum Işığı*’nın Hacı Arif Bey’ine kadar çizdiğim bilge kişiler dedemin bendeki yüzleri ve parçalarıdır” (akt. Çalık 1993: 6) şeklinde ifade eder. Yazarın kimlik inşasında etkin bir diğer isim olan babaannesine dair ifadeleri “Ben ninemden aldım ilk derslerimi” şeklindedir. Ahmediye’yi, Muhammediye’yi ondan dinledim. Hazreti Ali’nin menkıbelerini, onun torunlarından Muhammed Hanefi’nin cenklerini, Kербela’da Hüseyin’in şehit edilmesini hep o öğretti bana” (Sepetçioğlu, 2006: 145).

Çocukluğunda şiir ve hikâye denemeleriyle başlayan edebiyat ve sanata olan ilgisi daha sonra Türk edebiyatı üzerine yaptığı tahsille devam eder. Yazar, ilkyazı deneyimlerini okuyarak ondaki yeteneği keşfedenin ortaokul öğretmeni olduğunu “ortaokulda rahmetli Kadri Özyalçın’ın Türkçe dersleri bana ilk yazma ve okuma hevesi verdi. (...) Bende şiir ve hikâye şeklinde başlayan ilkyazı denemelerimin bir şeylere benzediğini görünce, ilgilendi. Türkçemi bu hocaya borçluyum. Bana Ömer Seyfettin’in hikâyelerinden piyesler yaptırırdı. Bana ve ötekilere sık sık tahrirler yazdırırdı. Hocayla -yardımcı olarak- tiyatro çalışması yapardık. Hoca, bayramlarda bana nutuk söyletirdi. (...) okuyacağım nutku yazmamı isterdi” (Sepetçioğlu, 1986: 43) şeklinde ifade eder. Yine öğretmeniyle aralarında geçen bir diyalog onun ileri ki yıllarda yazacağı eserler bakımından ilham kaynağı olmuştur. “Bize hep o yıllarda verilen ödevlerde Yunan mitolojisi ve destanları okutulurdu. Ben istemeye istemeye de olsa verilen ödevi yapar, kendi kendime hayıflanırdım. Yine bir gün Hocamız böyle bir ödev verdi. Ben derste, ‘Hocam, neden hep bize Yunan mitolojisi ve destanlarını okutuyorsunuz? Biz yüce bir milletiz, bizim mitolojimiz, destanlarımız yok mu?’ diye serzenişte bulundum. Hoca bana ‘Olmaz olur mu, biz tarihte nice destanlar yazmış bir milletiz, bizim de çok güzel destanlarımız var,’ dedi. ‘Peki, Hocam bize onları neden okutmuyorsunuz da elin destanlarını okutuyorsunuz’, dedim. ‘Bizim destanlarımızı yazılı hâle gelmemiş de ondan. İnşallah ileride onları sen yazılı hale getirir, milletine armağan edersin’ dedi. Ben de o günden sonra bunu bana verilmiş bir görev olarak kabul ettim” (akt. Koca, 2007: 77).

Sepetçioğlu’nun yazma sürecinde eğitim hayatının ileriki zamanlarında da etkisi olan hocaları ve arkadaşlıkları olmuştur. Haydarpaşa Lisesi’nde okurken velisi olan Necip Fazıl Kısakürek ve dostluk kurduğu Enver Naci Gökşen, Mahir İz, Hüseyin Nihal Atsız yazarın edebî hayatının şekillenmesi bakımından önemli isimlerdir. Daha sonra İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi’nin hocaları Ali Nihat Tarlan, Ahmet Caferoğlu, Faruk Kadri Timurtaş, Reşit Rahmeti Arat, Ahmet Hamdi Tanpınar Mehmet Kaplan, Mümtaz Turhan ve Erol Güngör gibi isimler onun ruh ve mana iklimine katkıları olan hocalardır.

Yazar eşi Muazzam Hanım sayesinde Türk Ocağı çevresi ile de tanışmış ve bu sayede Peyami Safa, Hamdullah Suphi birçok önemli isimle tanışma fırsatı

bulmuştur. Türk Ocakları'na üye yazarın edebî ve kültürel birikimi bakımından Sepetçioğlu, daha sonra bunun önemini şöyle açıklar: “Benim bu günümü bu evliliğe borçluyum. Karım Türk Ocağı üyesiydi. Ben de üye oldum. Hamdullah Suphi Tanrıöver ile çok uzun yıllar yakınlığım böyle başladı. Fakültede Ahmet Hamdi Tanpınar, Türk Ocağı'nda Abdülhak Şinasi Hisar ile yakın temasım oldu” (akt. Çalık, 1993: 12). Bu bağlamda daha üniversitede eğitimine devam ederken Türk Sanatı, Büyük Doğu, İstanbul, Türk Yurdu gibi yayın organlarında çeşitli yazıları ve hikâyeleri yayımlanmıştır.

Roman yazmaya lise yıllarında karar veren Sepetçioğlu bu isteği şu şekilde dile getirir: “Ben 1950 yılında roman için kesin kararımı verdiğimde şiiri bırakmışım, hikâye yazıyordum. İlk roman denemem 1948 ve sonrası yıllarda idi. Ama romana başlayacak adamın o gücü ve güveni kırk yaşına gelmeden bulamayacağımı da biliyordum. On sekiz yirmi yaşları, hayat ve zaman yorumlamasında o kadar kolay ve parlak felsefelere sahiptir ki, insanı deli eder. Fakat o yılların üzerine binecek bir ikinci yirmi yılın yükü, baş döndüren ve birden bire tepenize binivermiş uyumları, tarzları kırk yaşınızda, sizi yirmi yaşınıza düşman edebilir. Roman yazmaya bunun için erken başlamak maratona uyumsuz adım atmaktan farksız olur...” (Çalık, 1993: 76).

Yazarın yayımlanan ilk yazısı ise 1948'de Sivas Lisesi öğrencisiyken Hakikat gazetesinde “Bir Zileli” imzasıyla yer alır. Daha sonra 1950 yılında Milliyet gazetesinde Ergene Pars takma adıyla bir hikâyesi yayımlanan yazarın ertesi yıl Seçilmiş Hikâyeler Dergisi'nde bir hikâyesi çıkar. Ardından, Peyami Safa'nın teşvik ve yardımı ile Türk Düşüncesi dergisinde hikâye yayımlar (Çakır, 2007: 49). Yazarın 1955'de yayımlanan ilk kitabı *Abdürrezzak Efendi* hikâye türündedir. “*Abdürrezzak Efendi* 1956'da yayımlandığında yirmi dört yaşlarındaydım. Artık heyecanın geride kaldığı bir yaştır bu. Lakin yine de heyecanlandım. İnsanı ısıtan bir heyecan idi, hatırlıyorum. Fakat korkuya benziyordu. Kitap iyi karşılandı, hatta çok iyi. ... Herkes iyi yazdı. Fakat ben hikâyede kalmayacaktım. Amacım iyi bir roman yazmaktı. Bir başlangıç olarak benim için de iyi idi. Kitabım satıldı da, adımın iyi kötü yaygınlaşmasını sağladı. Hâlâ severim *Abdürrezzak Efendi*'mi” (akt. Çalık 1993: 18-19).

1962’de Vatan gazetesinde tefrika edilen *Çağlayanlı Vadi* adlı eseri kitaplaşmamış ilk romanıdır. Daha sonra kaleme aldığı Haber gazetesinde tefrika edilen *Bir Ölü’nün Basın Toplantısı* adlı romanı da kitaplaşmamıştır. Sepetçioğlu’nun yazın hayatında dönüm noktası olan eseri ise 1971’de yayımladığı *Kilit* adlı romanıdır. Yazar bu romanından sonra yazdıklarıyla Türk edebiyatı içinde önemli bir yer edinmiştir. *Kilit* romanı Malazgirt Zaferi’nin 900. yıldönümü dolayısıyla kaleme alınmış “Dünki Türkiye” dizisi olarak planlanan roman serisinin ilk kitabıdır. Bu ilk roman büyük beğeni toplar ve 1972’de Türkiye Millî Kültür Vakfı tarafından ödüle layık görülür.

Sepetçioğlu, yazmaya başladığı yıllarda “Dünki Türkiye”, “Bugünkü Türkiye” ve “Yarınki Türkiye” olarak tasarladığı romanlarını üç büyük ciltte toplamak ister. Bu konuda Türk Edebiyatı dergisinde yer alan röportajında şunları söyler: “Benim romanım yirmi-yirmi beş kitaplık ve tamamı üç ciltten oluşan bir tek romandır. Bu romanda Türkiye anlatılıyor. Türkiye bir muhteşem bütün! İlk on sekiz kitapta bu muhteşem bütünün dünü anlatılacak, üçlemeler halinde. On iki kitabı yayınlandı. Bu muhteşem bütünün bugünü altı kitapta anlatılacak. Bu da ikinci cildi olacak. Bunun da üç kitabı yayınlandı. Yarınki Türkiye ise iki kitapta anlatılacak. Bunlar da üçüncü cildi teşkil edecek” (Sepetçioğlu, 1986: 44).

Yazarın üç dizi hâlinde tasarladığı “Dünki Türkiye” dizisi dört üçleme ve on iki kitaptan oluşmaktadır. İlk üçleme olan Selçuklu Üçlemesi; *Kilit* (1971), *Anahtar* (1972), *Kapı* (1973). İkinci üçleme İlk Osmanlı Üçlemesi; *Konak* (1974), *Çatı* (1974), *Üçler Yediler Kırklar* (1975). Üçüncü üçleme Şeyh Bedrettin, Timur ve Yıldırım Beyazıt Üçlemesi; *Bu Atlı Geçide Gider* (1977), *Geçitteki Ülke* (1978), *Darağacı* (1979). Dördüncü üçleme ise Fatih Üçlemesi; *Ebem Kuşağı* (1980), *Sabır* (1980), ve *Gece Vaktinde Gündönümü* (1980) şeklindedir.

Bir diğer üçleme olarak “Dede” kitaplarını yazdığını belirten Sepetçioğlu, “Dünki Türkiye’ye gelince. (...) Hammamizade Dede İsmail Efendi’yi esas alan bu üç romanda Üçüncü Selim ve Kabakçı (Çünkü her Selim’in bir Kabakçısı vardır), II. Mahmut ve Nizam-ı Cedit; Abdülmecit ve Tanzimat ve Dede’nin Mekke’de ölümü anlatılacak” (Sepetçioğlu 1986: 46) şeklindeki sözlerine rağmen tamamlanamamıştır.

Sepetçioğlu, seri hâlinde tasarladığı kitaplardan bazılarını yazmaz veya yazamaz. Fakat planlanan bu kitapların dışında bazı kitaplar yazmıştır.

Yazarın tamamlanmayan eserleri ardından Yakın tarihi anlattığı Çanakkale Üçlemesi olarak bilinen *Geldiler* (1989), *Gördüler* (1989) ve *Döndüler* (1989) romanları yayımlanmıştır. (...) Ve Çanakkale üçlemesinin önsözünde Selçuklu ve Osmanlı üçlemelerinden sonra bu romanların Bugünkü Türkiye dizisine geçiş olabileceğini düşünmektedir. Bunu üçlemenin “Önsöz-Adayış” başlıklı kısmında şu ifadeler yer alır: “Çanakkale Savaşlarımız üzerine böyle bir roman yazmağı pek düşünmemiştim. “Dünki Türkiye” dizisinde yayımlanan romanlarımın, yayınlanmasını düşündüklerimin de arasında Çanakkale Savaşları yer almayacaktı. Fakat yazılması, yazılınca da yayınlanması gerekti. (...) Ve Çanakkale üçlemesi, “Dünki Türkiye” dizisinde yayımlanmış olan Selçuklu ve Osmanlı üçlemelerinin bağlantısı olarak da “Bugünkü Türkiye” dizisi romanlarına köprülük edebilir diye düşünüyorum” (Sepetçioğlu, 1989: 3). “Bugünkü Türkiye Dizisi” romanları ise *Cevahir ile Sadık Çavuş’un Buğday Kamyonu* (1977), *Karanlıkta Mum Işığı* (1980) ve *Güneşin Dört Köşesi* (1983) olmak üzere üçleme hâlinindedir. Hülya Argunşah “Bugünkü Türkiye” dizisi romanları için birer devir romanıdır (Argunşah, 1990: 294) der.

Yazarın dizi halinde tasarladığı romanlar dışında Kıbrıs’ı anlattığı Uzak Kıbrıs Tarihi ile ilgili olan “Sabır Ağacı” dizisi kitapları *Sahibini Arayan Toprak*, *Zaman ve Sahibi*, *Zamanın Yürüyüşü*, *Zaman Dar Kapıda*, *Zaman Sarkacı*, *Zaman Dönümü*, *Zaman Yok*, *Zaman Uyanışı* ve Yakın Kıbrıs Tarihi romanları *Bir Ömür Boyu Kıbrıs* (2000) *Boyun Eğiş*, *Hayır Deyiş* romanları da önemli eserlerindedir. Aynı zamanda biyografik türde yazdığı *Kutsal Mahpus Ebu Hanife* (1990), *Benim Adım Yunus Emre* (1992), *Nurs Köyünden Dünyaya* (1994) ve son romanı *Yesili Hoca Ahmed* (2002) de bunlardandır. Şengül, nehir roman tarzında yazan Sepetçioğlu’nun son romanı *Yesili Hoca Ahmed* için nehrin kaynağını oluşturan roman olduğunu söyler (Şengül, 2007: 264).

Sepetçioğlu, şiir, roman, hikâye, tiyatro, çocuk kitabı, gazete makalesi gibi birçok türün yanı sıra sempozyum ve konferanslar deneyimleriyle bilimsel yazılar yazmayı da denemiş bir yazardır. “Sepetçioğlu, roman yazarının yalnız roman sanatını

bilmekle iyi roman yazılamayacağını, onun yanında şiiri, tiyatroyu, hikâyeyi, heykeli, resmi, musikiyi de bilmesi gerektiğini ileri sürmektedir: Çünkü roman bunlardır, bunlarsız olmaz. Kuru boyutsuz renksiz bir katılığın roman olması imkânsızdır. Roman sahnelendiği bir mekânda bir balerinin hareketiyle yürümüyorsa total bir yolculuğun zevksiz yorgunluğunda ızdırıp verir...” (akt. Çalık, 1993: 77).

Sepetçioğlu, roman ve romancı hakkındaki düşüncelerini şöyle açıklar: “Romanlarımda anlattığım insanlar Türk’tür. Çünkü ben bir Türk yazarıyım, Türkçe yazıyorum. Türklerin hem kendileriyle hem başka insanlarla olan ilişkilerini ve bu ilişkilerden doğan meseleleri anlatıyorum. Belli mekânlar ve belli zamanlar içinde, kendileri için zaman ve mekân yaratma mecburiyetinde olduklarını bilen, kendileri için yarattıkları zaman ve mekânı yaşayan bir milletin destanı anlamında bir roman... Yazmayı denediğim budur” (akt. Zengin 2000: 188). Roman yazarlarında tefekkür ve zaman kavramlarını kaynaştırabilme özelliği arayan yazar, bu görüşünü ise şöyle anlatıyor: “... Roman bir denizdir. Dereciklerden çaylara, ırmaklara, nehirlere kadar her akarsuyun döküldüğü ve çalkalandığı bir ummandır. Bu yüzden de hayatın kendisi ve zamanın kaynağıdır. Onun için hayatın gereği olan tefekkürü ve zamanın ihtiyacı olan hareketi ister. Bu ikisini kaynaştırabilen kişi romancıdır...” (akt. Çalık, 1993: 77-78).

Aydınlar Ocağı’nın düzenlediği “Roman ve Şiir” konulu açık oturuma konuşmacı olarak katılan Sepetçioğlu, romancı hakkındaki düşüncelerini şöyle açıklar: “Bizim romancılarımız kendi insanını tanımıyor. Bu sebepten roman kahramanlarının ayakları yere basmıyor. Sağlam bir kişilik ortaya koyamıyorlar (...) Ben Rumeli ve Anadolu topraklarımızın vatanlaşmasını ve vatanın üzerinde nice milyar damla terin ve emeğin varlığı olan milletimin romanını yazıyorum...” (akt. Çalık, 1993: 78). Bu noktada yazarın Türk milletinin tarihiyle ilgili romanlar yazmasındaki amaç millî bir bilinçle kendi milletinin romanını oluşturmaktır.

Yazar tarihle ilgili yazmasının sebebinin ise şöyle açıklar: “Tarihî roman yazmayı niçin seçtiğimi açıklayabilirim; Nihal Bey’in romanlarından sonra alanda büyük bir boşluk doğmuş, edebiyatımızın mühim bir kısmı, en ilmi kısmı kesintiye uğramıştı. Eğer biri ilgilenmezse bu tür, yabancı ideolojilerin eline geçecek ve tarihimiz

yalanlanacaktı. Kozanoğulları, Turhan Tanlar tarihî roman yazıyorlardı ama bunlar, edebî değillerdi, hem de Atsız'ın kalitesinden uzaklardı. Bir ara Kemal Tahir gerek Devlet Ana gerekse diğer eserlerinde tarihi konu alan romanlar yayımladı. Ancak bu eserler tarihi Marksist diyalektiğin ağızından anlatıyorlardı. Devlet Ana edebî önden ne kadar başarılıysa, diğer yönlerden oldukça çarpıtılmıştı. Kemal Tahir, olayları, Marksist açıdan, Marksist diyalektikten ele almış, kendi düşüncesi doğrultusunda tezler ileri sürmüştür. Dayandığı belgeler ise, baştan aşağı çarpıtılmış belgelerdir ki, hepsi de Fuat Köprülü tarafından çürütülmüştür. “(...) Kendimde bu antiteze karşı bir şeyler üretme isteği duydum. İlk çalışmam *Kilit*'i yazdım. Amacım çarpıtılmış romana cevap vererek, tarihî roman öyle değil böyle yazılır diyebilmektir. Kısacası beni tarihî roman yazmaya Atsız Bey'in açtığı yoldan ilerlemek arzusu ve çarpıtılmış tarihe cevap verme isteği itti” (akt. Zengin 2000: 194).

Abdullah Şengül, “Mustafa Necati Sepetçioğlu'nun Romanlarında Bir Anlatım unsuru Olarak Semboller” adlı makalesinde yazarın romancılığı ile ilgili şu ifadeler yer vermiştir: “Sepetçioğlu'nun romanlarında birçok somut ve soyut varlığa değişik anlamlarıyla yer verilmiştir. Bu örnekleri daha da artırmak mümkündür. Anlatımı zenginleştiren ve kolaylaştıran bu unsurlardan birçoğunun Türk kültürünün binlerce yılda geliştirdiği kavramlardan seçilmesi bilinçli bir tercihtir. Sembolleri daha çok tarihî, ahlaki ve kültürel unsurlardan hareketle oluşturan Sepetçioğlu, birtakım unsurların dış dünyada kazanmış olduğu anlamları geleneksel ve kişisel dil kodlarıyla oluşturarak bir anlatım zenginliğine ulaşır” (Şengül 2007: 64). Bu ifadeler doğrultusunda Sepetçioğlu'nun kendine has bir üslup ve anlatım tarzının olduğunu söylemek mümkündür.

Sepetçioğlu, Türk milletinin değerleri ekseninde kaleme aldığı eserleriyle önemli bir yazar olduğu kadar üslûbuyla da kendine has bir romancıdır. Bir yazısında romanın tanımını şöyle yapıyor: “(...) mekân ve zamanla belirlenmiş, mekân ve zamanın dışındaymış gibi görünse de böyle bir belirlemede kabul olunabilir bir insanın veya insanların ilişkilerinden olma olayları veya davranışları yazarın anadiliyle ve özel üslûbuyla anlatmasını bilmiş ve okuyuşuna kabul ettirmiş olan eser romandır...” (Çalık, 1993: 76). Bu düşüncesiyle de yazar üslubun önemine dair görüşlerini aktarmaktadır.

“Destandan romana geçen duygulanış biçimlerini aktarmak için pek çok malzemeyi kullanan yazarın bu romanlaştırma süreci içinde yararlandığı yollardan biri de üsluptur. Sepetçioğlu için rahatlıkla bir üslupçudur denilebilir. Çünkü eserine destansı bir tonu kazandırmak, okuyucusunu tarihe akıtmak için Türk edebiyatının şaheserlerinin üslubunda konuşmayı dener. Dede Korkut bunlardan biridir. Ancak Dede Korkut’un çok hareketli olan destansı üslubunda az sayıda bulunan sıfatlar Sepetçioğlu’nda fazlaca müracaat edilen üslup özelliğidirler” (Argunşah, 2007: 33-34). Bu bağlamda yazarın kullandığı dil ve söyleyiş tarzıyla millî bilinci uyandırma isteği olduğunu söylemek mümkündür.

Sepetçioğlu, yazdığı romanları Türk destan ve efsaneleri ile harmanlayan Türklük ve İslamı en doğru şekilde anlatmaya çalışan ve bu anlatılarla gelecek nesillerin kendi millî tarih ve kültür bilincini kavraması amacıyla dili kullanan ve bu doğrultuda eserler bırakan bir yazardır. Bu bağlamda Türk kültür ve değerleri temelinde romanlar yazmak yazarın defalarca vurguladığı ve kendi yazarlık sürecinde de hassasiyetle uygulamaya çalıştığı en önemli husustur: “Kendi kültüründen habersiz bir yazarın bir başka kültürü kavraması, onu değerlendirebilmesi olmazların olmazıdır. Hayata dayanmayan, fantazileri şahsi duygularla anlatmakla roman yazılamaz. Önemli olan ferdîlik değil, milletin sosyal ve kültürel hayatını anlatmaktır...” (akt. Çalık, 1993: 79). Dolayısıyla Sepetçioğlu için bütünüyle bir milleti anlatan romancı denilebilir.

Yazara göre romanı başarılı ve başarısız gösterecek ana unsurlar vardır: “Romanı bir sanat eseri hâline getiren unsurların başında roman kahramanı dediğimiz “tipler” gelir. Romandaki tip kendi gerçeği ile hareket etmiyorsa gerçek ve canlı değildir. Hayatta bir şey nasıl ki sebeplere dayalı ve birbirine bağlı ise, tipler de aynı şekildedirler. Tıpkı hayatta gerçek yüzleri gibidir ve tipleri harekete getiren (hissedilen, koşturan iyi yahut kötü eden) sebeplerdir. Bir tip kendi gerçeği ile hareket etmiyorsa o, canlı ve gerçek değildir...” (akt. Çalık, 1993: 79-80). Yazarın bu görüşleri doğrultusunda romanlarına bakıldığında kahramanların bir amaçla hareket ettiği ve romanın kendi kurgu düzeneği içinde bunu başarılı bir şekilde yansıttığı görülmektedir.

Sepetçioğlu tiplerin fizikî ve ruhî yapılarının da gerçek olmasını istiyor: “Ayrıca tipler gerçek hayatta nasıl bir fizik ve ruh yapıları çizilmeden canlı ve gerçek olamazlar. Yine tipler, hayatta kendi yaşayışlarında hareket ediyorsa romanda da aynı şekilde kendi gerçeklerini yaşamalıdır. Roman yazarının isteği zorlama ile yaşayan tipler ancak kuklalardır ki, gerçek hayatta da sadece bir komik unsur olarak vardır ve gerçek değildirler, cansızdır. Canlı ve gerçek olmayan bir tip romanın baş düşmanıdır...” (akt. Çalık, 1993: 79). Bu anlamda yazarın çoğu eserinde esinlendiği kişilerin çevresinde yaşayan insanlar olduğu bazı yazılarında bahsettiği bir husustur.

Sepetçioğlu romanda önemli ikinci unsur olarak “dil”i görmektedir. Çünkü bir romanda kullanılan anlatım dili ile eserlerindeki içerik bir bütün hâlinde okuyucuya ulaşabilir. Kurgusal bir metin olan romanın dilini tayin eden yazar bu konuda şunları dile getirir: “Romancı yazdığı dili çok iyi bilmek mecburiyetindedir. “Roman her şeyden önce, yazıldığı, dilin en güzel şekli ve ifadesiyle yazılmak mecburiyetindedir” (akt. Çalık, 1993: 80) “Ancak konuşulan dille de roman yazılamaz. Dil, romancının süzgecinden geçer ve roman dili diyebileceğimiz bir anlatımda okuyucuyu yakalar, okuyucuya dilinin sihrini ve büyüünü verir...” (akt. Çalık, 1993: 80).

Sepetçioğlu’nun romanda önemli gördüğu bir diğer unsur olan vaka ile ilgili şunları söyler: “Romanın üçüncü unsuru vakadır. Vakalar ya gerçek, ya gerçek dışı olabilir ama hiç birisi mantıksız olamaz” Düşünölmüş ve uydurulmuş vakaların romanda gerçek halinde görünebilmesi için mantıklı olmaları gerekir. Vakanın devamını temin eden halkalar, hiç bir yerde kopmadan, mantıktan hiç bir yerde ayrılmadan gelişmiyorsa o vaka roman dışıdır. Çünkü romanda mucizenin yeri olamaz. Romanda vakalar zamanla ve mekânla bağlı değil ise roman sallantıdadır” (akt. Çalık, 1993: 80-81).

Mehmet Samsakçı “Sepetçioğlu, çok akıllı ve şuurlu bir şekilde yazmış eserlerini. Yazarın eserlerinde, ruh ve zihin dünyamızın esaslarını bulabiliyorsak evet günümüzün Dede Korkut’udur. Ona yine Türk Şeyhnamesi gözüyle de bakabiliriz.

Bir ömre bu kadar çok eseri, meseleyi sığdırabilmek ve bunu kravat takmadan yapabilmek çok güzel” (2016) ifadelerini kullanır. Sepetçioğlu, destansı tarzdaki üslubu ve tarihi esas alan eserleriyle çağımızın Dede Korkut’u unvanıyla anılır.

Sonuç olarak Sepetçioğlu’nun kalemini Türk-İslam sentezi ekseninde tarihî romanlaştırmayı ve çeşitli kültür ve değer unsurlarının aktarımı amacıyla kullanan üretken bir isim olduğunu görebilmekteyiz. Yazarın gayreti ve Türk milletine karşı sevgisi onun bu amacının başarılı eserler vermesine katkı sağlayan önemli hususlardır. Çeşitli ödüller alan yazar Sepetçioğlu, Osmanlı’nın kuruluşunu anlatan *Konak* adlı romanıyla yayınlandığı yıl “Türkiye Millî Kültür Vakfı”nın Büyük Ödülü’ne; 1980’de yayımlanan Fatih üçlemesinin son romanı *Gece Vaktinde Gündönümü* ile “Bugünkü Türkiye” dizisinden *Karanlıkta Mum Işığı* aynı yıl; 1980’de okuyucusuyla buluşan *Ebem Kuşığı* ise 1982’de “Türkiye Millî Kültür Vakfı”nın roman ödülüne, 1990 yılında ...Ve Çanakkale serisi Türkiye Yazarlar Birliği tarafından roman ödülüne ve 1986 yılında Konya Kültür ve Turizm Derneği bütün tarihî romanları için “Sanat ve Edebiyat Ödülü”ne layık görülür. Eserleriyle daha birçok ödül alan Sepetçioğlu, Türk milletinin kültür ve değerleri etrafında yazmayı kendine görev addetmiş ve bunu en güzel şekilde başarabilmiş bir yazar olarak 2006’da hayata gözlerini yummuştur.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

MUSTAFA NECATİ SEPETÇİOĞLU'NUN “BUGÜNKİ TÜRKİYE” DİZİSİ ROMANLARINDA SÖYLEM ANALİZİ

3.1. Cevahir ile Sadık Çavuşun Buğday Kamyonu

Mustafa Necati Sepetçioğlu'nun Bugünkü Türkiye dizisi olarak tasarladığı serinin ilk kitabı *Cevahir ile Sadık Çavuş'un Buğday Kamyonu*'dur. Eser ilk defa 1977 yılında yayımlanmıştır. Tez verilerini toplamak için ele alınan kitap ise 2008 yılı, İstanbul, İrfan yayınları on dördüncü baskısıdır. İki bölümden oluşan romanda tek partili yönetimin ele alındığı 1944 yılı Türkiye'sinde milletin vatansever fertleri ile devrin iktidarına sırtını dayamış kendi çıkarları ekseninde yönetimi elinde bulunduran ulu Osmanlının kötü artığı eşraf takımının çatışmaları anlatılmaktadır.

Cumhuriyetin ilk yıllarını konu edinen romanda çingene Cevahir, Alevî Sadık Çavuş ve Sünni Ağa gibi karakterlerin çevresinde Ağa'nın on, on bir yaşlarındaki oğlunun anlatımıyla devrin siyasi, sosyal, ekonomik sorunları ve kültürel yozlaşmaları ele alınmaktadır. Romanda baştan sona adalet mekanizmasının eleştirisi hâkim olmakla birlikte buna çözüm olarak “Cevahir çingeneydi. Sadık Çavuş Alevî; babam Sünniydi” (Sepetçioğlu, 2008: 5) cümlesiyle başlayan ve biten birinci bölümde gerçekleştirilmek istenen yolculuk ikinci bölümde Cevahir, Sadık Çavuş ve Ağa'nın oğlunun yolculuğuyla tamamlanır. Bu yolculuk esnasında gerçekleşen bütün olaylar devrin sorunlarını gözler önüne sermekte ve milletin kendi adaletini kendi sağlama çabasını göstermektedir.

İsmet Paşa'nın iktidarda olduğu dönemde ülkenin genel durumu Çorum dolaylarında bir kasaba çevresinde halkın yaşadıklarıyla anlatılmıştır. Ağa kasabanın zengin ve hatırı sayılır kişilerinden biridir. Sadık Çavuş ve Cevahir, Ağa'nın yanında çalışan kendisine sadık işçileridir. Cevahir, İsmet Paşa'yı devletin temsili olduğundan dolayı

sevmekte ve İsmet Paşa aleyhinde konuşulmasına karşıdır. Fakat Sadık Çavuş, milletin yaşadığı olumsuzluklar sebebiyle İsmet Paşa ve iktidarını eleştirmektedir. Buğdayların çürütülmesi, camilerin ordu için tedarik edilmesi ve depo olarak kullanılması başlıca sebeplerdendir.

Belediye Reisi, Kaymakam ve Ofis Müdürü ile iş birliği hâlinde ofiste buğdayların çürüdüğüne dair rapor hazırlar ve kendi çıkarları doğrultusunda satmaya çalışır. Sadık Çavuş bu durumu öğrenir. Belediye Reisi, tek parti dönemi açık oy gizli tasnif esası olmasına rağmen büyük bir farkla seçimi kazanmak ister. Bu nedenle seçim arifesinde Belediye Reisi gayri meşru işlerinin ortaya çıkmaması için Sadık Çavuş'u işin içine dâhil eder.

Ağa karısı ile birlikte romatizma tedavisi için kaplıcalara gider. Bunu fırsat bilen Sadık Çavuş, Ağa'nın oğlu ve Cevahir ile birlikte depodan aldığı buğdayları satmak için yola koyulur. Amacı milletin malını millete ulaştırmak olan Sadık Çavuş, buğdayları satıp yoksul halka dağıtmak ister. Belediye Reisinin dostuyla evlenen Cevahir, karısının aldığı kasasında buğday dolu çürük kamyonla yolda jandarmalara yakalanır. Sahte izin kâğıdıyla jandarmalardan kurtulan Sadık Çavuş ve yol arkadaşları yolda rastladıkları Elif kadının yol parası ödemediği için hapsedilen oğlunu kurtarırlar. Uzun bir yolculuk sonunda bir Çerkez köyüne ulaşan Sadık Çavuş, Cevahir ve Ağanın oğlu muhtarın evine konuk olur. Bu esnada vergi borçları için gelen tahsildar memuru ve jandarmalara köylülerin vergi borçlarını öderler.

Cevahir muhtarın büyük kızı Gözde'yi görür ve aralarında karşılıklı olarak hissi bir ilgi belirir. Mektepte okuyan Ağa'nın oğlu romantik bir çocuktur. Cevahir ve Gözde'nin kavuşması için kafasında çeşitli hülyalar kurar. Kamyondaki buğdayları Gözde'nin çeyizi için vermek ister. Fakat Belediye Reisinin adamları kamyonun lastiklerini indirip buğdayları almak için saldırıya geçerler. Bu esnada Sadık Çavuş vurulur, Cevahir ise Ağa'nın oğlunu alıp kaçmak ister. Ağa'nın oğlu Gözde'nin de kendileriyle gelmesi için Cevahirle tartışmaya girer. Cevahir bu durumu kabul etmez ve oradan hemen uzaklaşmaya çalışır. Ağa'nın oğlu eline aldığı Sadık Çavuş'un tabancasının bir anda patlamasıyla Cevahir'in ölümüne sebep olur.

3.1.1. Karşıt Güç (İktidar- Muhalefet) Söylemi

Romanda dönemin iktidarına karşı geliştirilen ideolojik eleştiriye bakıldığında çeşitli söylemler üretildiği görülmektedir. İdeoloji bireyin veya toplumun dünya görüşüdür. Dolayısıyla sosyal, ekonomik, politik birçok fikir üzerine bireylerin veya toplumların görüşleri ekseninde oluşturulan karşıt görüşler, romandaki iç dinamikleri oluşturan ideolojilerdir. Bu anlamda bir anlatıda dile getirilen söylemler, ideolojik tavırdan bağımsız değildir. Böylece anlatı düzleminde metindeki verilerden yola çıkılarak söylemlerin incelenmesi metnin derinliğinde yatan fikirlere ulaşılmasını sağlar.

Eserde İsmet Paşa iktidarına dair üretilen söylemler ve buna karşılık olarak söylemsel karşıtlıklar metnin önünde duran ifadelerdir: “Söylem tasvir etmek, anlatmak veya temsil etmek zorunda olduğu dünyaya göndermeler yapar. Böylece dilin sembolik işlevi söylem içinde gerçekleşir. Söylem metnin arkasında duran bir şey değildir, aksine metnin önünde durmaktadır” (Sözen, 1999: 49). Bu ifadelerden hareketle metnin derinliğinde yer alan ideoloji yazarın oluşturduğu karakterin söylemleriyle ortaya çıkarılmaktadır.

Dönemin siyasi fikirleri küçük bir kasaba çevresinde yaşanan olaylar üzerinden yansıtılır. Bu durumda metindeki söylemlerin tespitinde ele alınacak en önemli unsurdan biri olan roman kişileridir. Söylemsel düzeyde siyasi bir güç karşısında olan Sadık Çavuş karakteri en belirgin roman kişilerinden biridir. İsmet İnönü iktidarına karşı muhalefet söyleminin temsili Sadık Çavuş, sıradan bir köylüdür. Cevahir ile birlikte güvenilir ve saygın bir Ağa'nın yanında çalışmaktadır. Cevahir'in bir çıkarı olmaksızın yalnızca milletin başında olmasından dolayı İsmet Paşa'yı sevmesi Sadık Çavuş'u kızdırır. Aralarındaki diyaloglar ise karşıt söylemin en belirgin ifadeleridir.

“Söylem, ideolojilerin yeniden üretiminde ve günlük ifadelerde vazgeçilmez bir rol oynar” (Çoban ve Özarslan, 2003: 13). Bu anlamda Sadık Çavuş'un Cevahir ile aralarında geçen günlük konuşmalar İsmet Paşa devrine dair yerici söylemlerin üretildiği örneklerdir: “Ula Cevahir bu senin İsmet Paşa'nın öte dünyada çekeceği var haberin ola” “...Niyeymiş o?” “Niyesi var mı? O yol bozuntusu cılgalardan nasıl yürünüp gelinir lan? Köylü denildiyse keçi mi sanılır bunlar? Yol parasını almasını

biliyor ama? Veremiyene, niye veremiyorsun arkadaş? diye sorduğu, sordurduğu da yok; çekiyor doğru mapusaneye, çekmiyor mu? Yetmemiş gibi çıkarıyor yatağını yorganını yoksulun hacize, haraç mezat sattırıp alacağını alıyor, almıyor mu? Eyi, bu eziyeti, bu moskofun bile yapmayacağı zalımlığı yaptın hadi, Baş olduğun için hak buldun kendinde; pekey neden aldığın parayı yola yatırıp da fukaranın gidiş gelişlerini rahata erdirmezsin? Erdirmeeeeez! Ben bilirim İsmet Paşa'nı senin, milletin rahatlamasından ödün kopar, yolları yapılırsa Ankara'ya yürür gelir bu köylüler, gece yarısı tahtımı elimden alır der" (Sepetçioğlu, 2008: 12). İsmet Paşa'nın halkın ihtiyaçlarına kayıtsız kaldığı yol meselesi ile aktarılır.

Sadık Çavuş ve Cevahir'in arasında geçen konuşmalarda İsmet Paşa iktidarının milletin sorunlarından uzak olması sorunu roman boyunca sürdürülen eleştirilerden biridir: "Padişahlığı niye yıktık? Ayrıcalık olmasın, ayrıcalar kalsın ortadan diye değil mi? Başları da bu yoksul milletten ayrı yaşamasınlar diye değil mi he mi? Öyleyse bu beyaz tren padişahlığı nedir pekey? Söylesene, hadi söylesene! Pekey sustuk beyaz trene de sustuk; gelsin de aramıza nasıl gelirse gelsin dedik"... "Ölüden bile ses umulur belki bu beyaz trenden umulmaz. Milletin eli böğünde öylece kalakaldı; çiçek döktü çiçek, kuru dallara döndü. O gelmezse biz gidelim, varıp eline yüz sürelim dediler. Candarmalar komadı öteye. Bir saat biz beyaz trene beyaz tren bize baktı öküzün kaptıkaçtıya bakışı gibi, he mi?" (Sepetçioğlu, 2008: 16-17). Romanda padişahlığın yıkılması ile yeni bir düzen vurgulanır. Bu düzenin padişahlıkla karşılaştırılması ise eleştirel bir durumdur.

İsmet Paşa'nın beyaz trenle milletin içinden geçip gitmesi devrin yöneticisi olarak halkın arasına inmediği ve milletin hâlimden haberdar olmadığı bir göstergesidir. Bu durum Saltanatın yıkılması ve padişahlığın ortadan kaldırılmasına rağmen padişahlıkla eş değer görülmektedir. Romanda İsmet Paşa'ya yönelik eleştiriler gerçek hayatta da benzer doğrultudadır. İsmet Paşa'nın "Millî Şef" olarak anılması onun halktan kopuk aynı padişahlıkta olduğu gibi tek bir otorite ile ülkeyi yönettiğini gösterir. Aydemir, *İkinci Adam* adlı eserinde şefliği şöyle değerlendirmiştir: "Millî Şef, normal bir demokrasi nizamının taşıyabileceği bir otorite değildi. Millî Şef, ancak şeflik sisteminin bir üstün iradesi olabilirdi. Şeflik sistemi ise, ancak otoriter bir rejim biçimidir. Böyle bir rejim, şekilleri ne olursa olsun, çoğunluğun iradesini

azınlığın iradesine bağlayan bir kahraman, bir tek adam iradesi demektir” (Aydemir, 1993: 144). Millî Şef olarak anılan İsmet Paşa'nın kurgusal metinde otoriter yöneticiliği yansıtılmaktadır.

Sadık Çavuş'un iktidara karşı kızgınlığının en büyük sebebi milletten alınanın millete dönmediği ve milletin yoksulluk içinde yaşamasıdır. Romanda geçen Eynesilli Türkmen köylünün afyon yağı alışverişinde fazla para verdiği anlaşılınca Sadık Çavuş, köylünün evine fazla verdiği parasını vermeye gider. Türkmenin tek odalı evinin hâlini görür ve Cevahir'in İsmet Paşa'yı koruması üzerine “Boşa konuşuyorum ya. Doluya konuşsam dinleyen olur da sanki. Dinleyen adam milletin içine girer, kulağını milletin sesine verir., te Eynesil köyündeki Türkmenin evinde nasıl yattığına bakar” (Sepetçioğlu, 2008: 15) der. İsmet Paşa'nın milletten kopuk yönetim anlayışı ve halkın yoksulluğu vurgulanır: “Bildiği millet, o yürüyen tren penceresinden gördüğü millettir ne bilsin onun yolunu, nerede nasıl yattığını ne yeyip ne içtiğini ne bilsin hay çingene?” (Sepetçioğlu, 2008: 17-18). Sadık Çavuş'un ifadeleri yönetime ve halkın durumuna yöneliktir.

İsmet Paşa'nın kasabaya gelişi kurgusal metinde Sadık Çavuş karakterinin ifadeleriyle şöyle tarif edilir: “Bir de baktık beyaz trenin son penceresinde kâğıt gibi değirmice bir yüz beyazımsı. Hani Atatürk'ün yerine paralara konan resimin yüzü tıpkı, öyle makine baskısı gibi bir tek kıl bile oynamıyor bu yüzde. Milletin gözleri işte o yüzün fotoğrafını çekti öylece. Şimdi buralarda kime İsmet Paşa'yı sorsan gözleri üç aşağı beş yukarı o fotoğraf yüzünü hatırlar, o günki açlığını susuzluğunu hatırlar, budalaca koşup gittiği o beş kilometrelik yolun tozunu toprağını boşuna yuttuğuna yanar anladın mı? İşte İsmet Paşa'n bu senin?” (Sepetçioğlu, 2008: 17-18). Atatürk ile İsmet Paşa'nın karşılaştırılması da İsmet Paşa'ya yönelik eleştirilerden biridir.

Romanda ele alınan İnönü'nün bu tutumuyla, Atatürk'ü tasfiye edip yerine kendini Millî Şef olarak konumlandırmayı hedeflediği düşüncesi benzer doğrultudadır. Armağan'a göre İnönü, Atatürk'ün gölgesinde kalmamak için önce 1939'da Meclis'te kendi kadrosunu oluşturmuş, ardından para ve pullardan, resmi dairelerden

onun resimlerini kaldırarak kendi resimlerini koydurmuş, heykellerini diktirmiş, “Nutuk”u da yasaklamıştı” (Armağan, 2010: 55).

Kurgusal düzlemde Sadık Çavuş karakterinin İsmet Paşa’ya yönelik tutumu yazarın gerçek hayattaki ifadeleriyle örtüşmektedir. Mustafa Necati Sepetçioğlu, İsmet Paşa’nın Zile yakınlarından geçişini şöyle anlatır: “İsmet Paşa’nın geçişini görmek, Beyaz Tren’in istasyona girişini seyretmek o kadar yeni bir hareket idi ki, yeni ağır bastı, eskiyi unutturdu bana. Dedemi gücendirme pahasına eskiyi bırakıp yeniye döndürdüm yüzümü” ifadelerinin ardından İsmet Paşa’nın kağıt liralara üzerindeki resim gibi hareketsiz bakışlarından söz eder. (Sepetçioğlu, 2006: 160).

Romanda İsmet Paşa’nın yönetim anlayışı ekseninde milletin buğdaylarına el konulması ve depolarda saklanmasına yönelik Sadık Çavuş’un eylemleri karşı söylemin en belirgin görüldüğü yerdir. Sadık Çavuş’un buğdayların çürütülmesi olayına karşı verdiği tepki Cevahir’in “Abe savaş!” dedi; “Alaman Bulgar sınırına gelmiş dayanmış n’oolacağı belli değil, bunun için toplattı diye.. savaş bre..” (Sepetçioğlu, 2008: 19) ifadeleri üzerine milletin bir harp milleti olduğunu ve bugüne kadar buğday çürütülmesi gibi bir olay yaşanmadığını belirtmesiyle sert bir eleştiri yapılır.

Sepetçioğlu kurgusal metinde yansıttığı buğdayların imhâ edilmesini kendi gözleriyle görmüştür ve bu olayı şöyle anlatmaktadır: “İmhâ edildiğini gördüm bir yıl sonra, tepeleme yığılıp yakılmış” (Sepetçioğlu, 2006a: 71). Bu olayı kurgusal metne aktaran Sepetçioğlu, Sadık Çavuş karakteriyle İsmet Paşa ve hükümetinin ülkeyi yönetme konusundaki başarısızlığını vurgular. Aynı zamanda yazarın kurgusal metne yansıttığı bu karakterin gerçek hayatta isim ve bazı özellikleri bakımından benzerliği ile tanıdığı bir kişi olduğu “Suç, Suçlu, Suçlar” başlıklı yazısından anlaşılmaktadır (Sepetçioğlu, 2006b: 169). Yazar kurgusal düzlemde yeniden ürettiği bu karakterle devrin sorunlarını eleştirel bir şekilde aktarmıştır.

Eserde İsmet Paşa, Kaymakam ve Belediye Reisi gibi devrin yöneticileri karşı güç söylemini yansıtan kişilerdir. Muhalefeti temsil eden ve kendi hak arayışına giren Sadık Çavuş’un ifadeleri ise karşı güç söylemine yönelik eleştiri mahiyetindedir. Bu

bağlamda milleti dilenci olarak gören ve olumsuz faaliyetlerde bulunan İsmet Paşa iktidarının yöneticileri karşıt güç söylemini yansıtan kişilerdir. Bu durum romanda baştan sona Sadık Çavuş ve iktidar taraftarları arasında yaşanan çatışmalarla yansıtılır. Romanın sonunda ise Sadık Çavuş'un iktidar yöneticileri tarafından öldürülmesi karşıt güç söylemini yansıtan bu yöneticilere yönelik eleştiri niteliğindedir.

3.1.2. Anlatıcının Müdahaleleriyle Kurulan Hegemonik Söylem

Gramsci'nin hegemonya kavramının salt siyasal olanla ilgili olmadığını ve bir kültür alanı olan edebiyatın ideolojiyle ilişkisinde ele alınabilecek bir kavram olduğunu belirten Somuncu, *Türk Romanına Yönelik Bir Söylem Çözümlemesi: Bilgi İktidar, İdeoloji* adlı doktora tezinde hegemonik söylemi yazarın okura yol gösterici tavrı ile ilişkilendirir (Somuncu, 2013: 63). Bu anlamda Somuncu'nun düşüncelerinden hareketle yazar/anlatıcının kahramanlar vasıtasıyla ortaya koyduğu ideolojik tavrı hegemonik söylem olarak değerlendirmek mümkündür.

Yazar/anlatıcının eserde kendini belli ettiği ve yanlı bir şekilde kahramanlara yaklaşımı hegemonik söylemin olduğunu göstermektedir. Bu bağlamda karakterlerin diyalogları ve yazar/anlatıcının müdahaleleri hegemonik söylemin en belirgin olduğu yerlerdir. *Cevahir ile Sadık Çavuş'un Buğday Kamyonu*'nda yazar/anlatıcı roman kişilerinden Ağa'nın oğludur. 1944 yılında yaşanan siyasi olayların toplumun sosyal yaşama etkisi, kurgusal düzlemde on, on bir yaşlarındaki çocuk anlatıcının bakış açısıyla ele alınır.

Yazar/anlatıcının eserin gidişatına müdahale etmesi hegemonik söylemin görüldüğü yerlerdir. Bu bağlamda yazar/anlatıcının “Sadık Çavuş'un ince kedi sesindeki türküsü dudaklarına yapışakalsın... bu resmi böylece yokuş aşağı inerken koyalım orda da bu yanda candarma çavuşu yapmış Belediye Reisi neler eylemiş onu görelim bakalım” (Sepetçioğlu, 2008: 211) ifadeleri yazarın doğrudan müdahalesinin görüldüğü en belirgin örnektir. Anlatıcının kendini belli ettiği bir diğer örnek ise şudur: “Belediye Reisi köyünde kuzunun kızarmışına şarabın koyusuna veredursun kendini biz dönelim geri; sabah, yokuş aşağı inerken resimlenip bıraktığımız Cevahirle Sadık Çavuş'un buğday kamyonuna. Resimi bayır aşağı canlandıralım

bakalım Mevlâm neler eyler?” (Sepetçioğlu, 2008: 230). Yazarın doğrudan müdahaleleri, olaylara ve karakterlerin yansıttığı düşüncelere de hâkimiyetini göstermektedir.

Anlatıcının doğrudan müdahaleleriyle birlikte fikirlerinide belirgin bir şekilde yansıttığı ifadeleri vardır. Bu anlamda anlatıcının eserde tek parti yönetiminin her alana sirayeti konusunda eleştirileri söz konusudur: “Bir tek parti vardı ortalıkda o da İsmet Paşa’nın partisiydi. Kaymakamı da, candarması da, valisi de o parti olarak bilinirdi. Sadık Çavuş’un dediği gibi Ulu Osmanlının en kötüsünden kalma, artık Osmanlı demeye bin tanık ister zengin eşraf takımı el ele verir, partiyi yönetirdi” (Sepetçioğlu, 2008: 39) ifadeleri yönetime karşı dile getirilen eleştiridir.

İsmet Paşa’nın beyaz trenden inip halkın arasına inmemesi ise çocuk anlatıcı tarafından şöyle ifade edilir: “İsmet Paşa’nın beyaz trenden inip milletin arasına girmemesi, hal hatır sormaması, çocuktum ama, benim de yüreğime oturmuştu... “O da inse, iki üç köylüye nasılsın diye sorsaydı tahtından mı düşerdi Cevahir Ağa?” diye sordum yine de...” (Sepetçioğlu, 2008: 22). Anlatıcı konumundaki çocuğun İsmet Paşa için bir padişahlık sembolü olan “tahtından mı düşerdi” ifadesini kullanması haktan uzak, otoriter bir yöneticiye dair eleştiridir.

Yazar/anlatıcının kahramanlara karşı yüceltici ve yerici tutumu da hegemonik söylemin görüldüğü önemli yerlerdir. Sadık Çavuş’un kendi adalet anlayışı doğrultusunda halka yardım etmek için çeşitli oyunlar çevirmesi kahraman anlatıcı tarafından şöyle ifade edilir: “Gözlerimin önüne Sadık Çavuş’un, bir zengini soyduğu, sonradan yoksullara dağıtmak üzere malları saklayacağı bir yer arayışı geliyordu; yardım etmek istiyordum” (Sepetçioğlu, 2008: 23). Bu bağlamda anlatıcının Sadık Çavuş karakterine karşı olumlu yaklaşımı ve ona yardım etmek istemesi taraflı bir tutum sergilediğini açıkça göstermektedir.

Yazarın romanın başından itibaren Türklük ve Osmanlılık anlayışını yüceltimi doğrultusunda konumlandığı karakterler hegemonik söylemin görüldüğü bir diğer yerlerdir. Anlatıcının “ulu Osmanlı” ifadeleri bağlamında Osmanlıyı yüceltici sözleri ve Osmanlıdan kalan hatırı sayılır Ağa’nın milletin derdine çare bulması kendi

açtırdığı su kuyularının bile başkaları tarafından kullanımına izin vermesi Ağa karakterine karşı olumlu bir yaklaşım olduğunu gösterir. Aynı zamanda Ağa'nın Alevî, çingene demeden çalışanlarına eşit davranması Osmanlıya karşı yüceltici bir tutum sergilediğini gösterir.

Osmanlının kötü artığı eşraf takımı ile birlikte ülkeyi yöneten iktidara karşı ise yerici bir tutum sergilenmektedir. Belediye Reisi ve Kaymakamın Ofis Şefiyle birlikte milletin buğdaylarının çürüdüğüne dair sahte belgelerle kendi çıkarları doğrultusunda hareket etmeleri roman boyunca dikkat çeken olaydır. Belediye Reisi gizli gönül ilişkisinin duyulmaması için Sadık Çavuş'u buğday işine dâhil eder. Yazar/anlatıcı bu durumda Belediye Reisini yerici bir tutumla ele almıştır. Anlatıcının çıkar ilişkileri yanı sıra karakterlere bakışındaki olumsuzluklar da iktidara karşı eleştirinin pekiştirilmesinde bütünleyicidir. Romanda Belediye Reisinin “sümüklü böcek” tabiri anlatıcının bir diğer yerici tutumudur: “Belediye Reisi ister istemez kabuğuna çekilen bir sümüklü böceğin korkusunu yaşadığını hissetti” (Sepetçioğlu, 2008: 45).

Eserde karakterlerin eylemleriyle birlikte kişilik özelliklerinin benzer doğrultuda övücü veya yerici tasvirlerle ele alınması hegenmonik söylemin görüldüğü yerlerdir. Anlatıcının Kaymakama “mızmız Kaymakam”, Bülbülün Arife “Allah'ın öküzü” gibi yakıştırmalar yapması bu karakterlere karşı yerici tutumunu göstermektedir. Roman boyunca bu kişilerin doğru olmayan işler yapması belirgin ifadelerle ele alınmıştır. Bu durum karakterlerin tasviriyle eylemlerinin bütünlük içerisinde olduğunu göstermektedir.

Eserde anlatıcının doğrudan müdahaleleri veya fikirlerini yansıttığı ifadeleri hegenmonik söylemin belirlenmesinde ele alınan önemli örneklerdir. Bununla birlikte yazar/anlatıcının kahramanlara yakınlığı ve onlara karşı yerici ya da övücü tutumu hegenmonik söylemin belirlenmesinde ele alınan öçütlerdir. Bu bağlamda anlatıcının Sadık Çavuş, Ağa gibi karakterlere karşı övücü tutumuyla Belediye Reisi, Kaymakam ve Bülbülün Arif gibi karakterlere karşı yerici söylemleri hegenmonik söylemin belirginleştiği yerlerdir. Yazarın bu noktadaki tutumu ise ideolojik tavrını yansıtmak için kullandığı bilinçli bir yoldur.

3.1.3. Dinî Söylem

Osmanlı devletinin son dönemlerinde siyasi, sosyal, ekonomi, eğitim gibi birçok alanda başlayan yenilik hareketleri Cumhuriyetin ilk yıllarına kadar devam etmiş ve etkisi uzun yıllar sürmüştür. Özellikle Cumhuriyetin ilk yıllarında bu değişim ve yeniliklerin gerçekleştirilme sürecinde karşılaşılan sorunların temelinde dine yönelik tutumların olduğu görülmektedir. Yeni bir devlet anlayışı çerçevesinde gerçekleştirilmek istenen inkılapların benimsenmesi devrin din algısından bağımsız değildir. Bu anlamda dine yönelik söylemlerin tespiti yansıtılmak istenen ideolojiler açısından önemli bir husustur.

Cumhuriyetin kuruluşuyla birlikte laik bir düzenin benimsenmesi dinî hayat üzerinde çeşitli yankılara sebep olmuştur. Yeni kurulan devletin ideolojik temellerinin benimsenmesi ve bu yöndeki söylemlerin millete yansıtılmasında önemli hususlardan biri dindir. Din, iktidarın tutumu ekseninde temellerin güçlü olduğu bir yapıdan radikal bir değişimle yeni rejimin laik düzene geçişinde bireylerin üzerinde etkili olan bir durumdur. Bu anlamda bireylerin din konusundaki hassasiyetinin temelinde iktidar ile din ilişkisi olduğunu söylemek mümkündür.

Cevahir ile Sadık Çavuş'un Buğday Kamyonu romanının anlatı zamanı 1944 yılı İsmet İnönü döneminin ele alındığı Cumhuriyetin ilk yıllarını kapsamaktadır. Romanda anlatılan olgular tarihî gerçekliklere paralel ilerler. Cumhuriyetle birlikte laikliğin insanlar üzerindeki yansımaları iktidarın tutumuyla ilişkilendirilir. Romanda İsmet Paşa iktidarının dine karşı bir tutum sergilediği üzerine durulur. Bu durum devrin yöneticilerinin laiklik algısıyla ilgilidir.

İsmet Paşa ve partisindikilerin dine karşı tutumu şöyle ifade edilir: “Paşanın partisinin Ulu Osmanlının en kötüsünden kalma artığı eşraf takımı öyle namaza niyaza yüz vermez yeni moda laikliğe soyunmuş kişilerden kurulma bir takım olduğundan pek camide görünmezdi. Gerekçeleri de hem kolay hem yücelticiydi: İbadet de kabahat gibi gizlidir” (Sepetçioğlu, 2008: 43). Romanda geçen bu ifadeler İsmet İnönü'nün “Ben laik bir devletin Cumhurbaşkanıyım, camiye gitmem” (Özcan, 2015: 149) sözleriyle paralellik göstermekte ve devrin din algısını yansıtmaktadır.

İsmet Paşa'nın partisindeki yöneticilerin "Osmanlıdan kalan kötü eşraf takımı" olarak ifade edilmesinde etkili olan hususlardan biri dinî yönelimleriyle ilgilidir. Bu doğrultuda "...bu paşa eşrafının her birinin cübbesi altında nice bin haç gizlenmiş, gündüz külâhlı gece silâhlı gezmektedir" (Sepetçioğlu, 2008: 39) şeklindeki ifadelerden anlaşılacağı üzere farklı dinî yönelimlerin etkisinde hareket eden kişilerin partide olduğuna değinilir. Dolayısıyla devrin yöneticilerinin dış güçler etkisinde hareket ettiği fikrinin yansıtıldığını görmek mümkündür.

Eserde bir müftünün cenazesinde zabitleriyle birlikte ordunun kumandanının bulunduğu kalabalığı gören Belediye Reisinin şaşkınlığı laik bir ülkede böyle bir durumla karşılaşmış olmasındandır. Dinin sosyal hayatın dışında görüldüğü bu dönemde Belediye Reisinin ifadeleri şöyledir: "Laiklik başka bir şey herhal, benimkisi yarım bilmek" (Sepetçioğlu, 2008: 213). Bu ifadelerden hareketle laikliğin dinî bütünüyle reddettiği algısının hâkim olduğunu söylemek mümkündür. Şevket Süreyya Aydemir bu dönemde laiklik ilkesinin din karşıtlığı anlamına büründüğünü söylemektedir. (Özcan, 2015: 397). İnsanların en temel hakkı olan inanç özgürlüğünün kısıtlanması toplumda derin izler bırakmıştır. Bu durum kurgusal metin bağlamında da karakterlerin ifadeleriyle yansıtılmaktadır.

Romanda Sadık Çavuş, İsmet Paşa için "Ağzımı açtırma benim hadi hadi, daha ağzından bir kere bir Allah sözünün çıktığı duyulmadı be, duyuldu mu?" (Sepetçioğlu, 2008: 13) ifadelerini kullanır. Bu bağlamda devrin yöneticisi İsmet Paşa'nın Allah adını kullanmamasının sebebi sorulduğu zaman "Ben o yüce adı bu cüce politikaya sokmam" (Kalkanoğlu'ndan akt. Özcan: 148) şeklindeki ifadeleriyle dönemin din algısının kurgusal düzlemde benzer şekilde yansıtıldığı görülmektedir. Bu durumda İsmet İnönü'nün laiklik ilkesi doğrultusunda dini sosyal hayattan uzaklaştırma güdümü Metin Toker'in "İlerici adımlarla tutucu" (Özcan, 2015: 139) ifadeleriyle açıklanabilir.

İsmet Paşa ve iktidarının din algısının yanı sıra farklı karakterlerle de dinin sosyal hayattan soyutlandığı görülmektedir. Bu bağlamda Bülbülün Arif karakterinin kuraklık sorunu için yanına gittiği Belediye Reisine: "Allahı bırak! deyip parladı; Camide miyiz? Şimdi sen bize açık açık, Allahsız söyle, bu kuraklığa bir çare

bulabilecek misin?” (Sepetçioğlu, 2008: 46) ifadeleri dinin sosyal yaşam alanından uzaklaştırıldığını göstermektedir. Cami dışında Allah ifadesinin kullanılmasını doğru bulmayan iktidarın algısı bireyler üzerinde de etkisini göstermektedir. Bu durum kurgusal düzlemde karakterlerin söylemleriyle ele alınmıştır.

Din ve dinî öğelere yönelik ifadelerin görüldüğü bir diğer husus ise camilerin depo olarak kullanılması ve asker için tedarik edilmesi hakkında çıkan söylemlerdir. Milletın dinî değerlerine dair çeşitli söylemlerin ortaya çıkması Belediye Reisinin seçim öncesi zor duruma düşmesine neden olur. Belediye Reisinin bu durumla ilgili düşüncelerine karşılık Kaymakamın cevabı şöyledir: “Camilerin ne ayrıcalığı var? Kubbesi mi minaresi mi? Yıkılıversin efendim, olur biter. Laik bir ülkede bunlar konuşulmaz efendim, ağıza bile alınmaz.. medeniyet dedik biz” (Sepetçioğlu, 2008: 77). Bu bağlamda Kaymakamın dinî değerlere yönelik yerici söylemleri romanda ele alınan bir diğer husustur.

Romanda dilencinin camilerin depo olarak kullanılacağı duyumlarını Belediye Reisine söylemesi üzerine Reis’in kafasında kurduğu “Ya isyanı asker bastıramazsa.. ne isyanını canım irticaı irticaı.. bastıramazsa asker? Ya irticacılar Belediyeyi de basarlarsa?” (Sepetçioğlu, 2008: 71) düşünceleri irtica hareketlerine karşı korkularını gösterir. Kurgusal düzlemdeki bu ifadeler dönemin en önemli sorunlarından biridir. Devrin siyasi ortamında İsmet İnönü’nün dinin siyasetten uzak tutulması konusundaki tutumu ve bu konudaki hassasiyeti: “ Ben irtica konusuna o kadar hassasımdır ki, Cumhuriyeti kurduğumuz günden beri bilirim o korkuyu..” (Turan, 2003: 182-183) ifadeleri bu sorunlara yönelik dönemin din politikalarını belirlediği söylenebilir.

Devrin din politikalarına yönelik tutumlarıyla ele alınan karakterlere yönelik karşıt söylemleriyle beliren roman kişileri de mevcuttur. Sadık Çavuş’un “Tövbe de Cevahir ağzından çıkanı kulağın duysun; küfredeceksen, küçülteceksen başka türlü küfür et başka türlü küçült beni Allah’sız deme; deme bir daha (Sepetçioğlu, 2008: 58-59) ifadeleri bu doğrultudadır. Sadık Çavuş’un bu ifadeleri ise din kavramının soyutlanması ve dinî öğelerin yerici tutumlarla ifade edildiği bu dönemde dine karşı yüceltici bir tutum olarak değerlendirilebilir. Sadık Çavuş’un din algısı ve bu

yöndeki söylemleri iktidar ve çevresindeki yöneticilerin din söylemlerine karşı eleştiri mahiyetindedir.

Sadık Çavuş'un şaraba ve rakıya tövbeli olması fakat bira kullanması şöyle ifade edilir: "Allah kitabında şarabı haram kılmış ağamın oğlu" der, "Müslümanım elhamdulillah, onun için içmem." Bunları söylerken gerçekten inanmış bakmaktadır" (Sepetçioğlu, 2008: 8). Bu ifadeler doğrultusunda Sadık Çavuş karakterinin tam anlamıyla dini kavradığını söylemek mümkün değildir. Dolayısıyla dönemin din algısı, bireylerin dine karşı tutumuyla bir bütünlük gösterir. Sadık Çavuş'un "...işin içine biraz haram karıştırmazsan aç kalırsın aç!" (Sepetçioğlu, 2008: 8) ifadeleri de bu durumu göstermektedir. Sadık Çavuş'un bu tutumu dönemin şartlarından dolayı kendi adaletini sağlamak için gereklilik mahiyetinde ele alınmıştır.

Romanda Sadık Çavuş, Ağa'nın oğlundan yardım istemesi esnasında Ağa'nın alışverişte kul hakkına ve harama dikkat etmesine "herif baştan aşağı Müslümanlık" (Sepetçioğlu, 2008: 8) der. Daha sonra Ağa'nın şeriata bağlılığını ise şöyle ifade eder: "Senin şeriat hastası baban duyar diye korkarsın." Sadık Çavuş'un "Şeriat dediysek..? Baban dosdoğru adamdır, Ulucaminin minaresinde eğrilik vardır da senin babanda onu da bulamazsın. Şeriata da boynumuz eğiktir bizim" ifadeleriyle din esaslarına uyan Ağa karakteri yüceltici söylemlerle ele alınır. Belediye Reisi ile Osmanlının kötü artığı eşraf takımının ise Ağa için "küflü hacı" (Sepetçioğlu, 2008: 65) ifadeleri yerici söylemleri kendi çıkarları doğrultusundadır. Bu ifade ile Ağa karakteri üzerinden dine yönelik söylemlere de yer verilir.

Eserde dinî söylemin görüldüğü bir diğer yer ise Alevî, Sünnî meselelerine dayanır. Sadık Çavuş'un Belediye Reisine "Geç geç geç bu ağızları Reis. Anlaşılan bir nane yiyeceksiniz onu da Alevî Sünnî deyip yemeyin, huyunuzdur zaten" (Sepetçioğlu, 2008: 89) ifadeleri bu meselenin kendi çıkarları etrafında kullandıklarını göstermektedir. Belediye Reisinin Alevî, Sünnî ayrımı yaparak Sadık Çavuş'u öldürtmek ister. Dönemin dinî algısına dair inanç ekseninde görülen bu ayrımcılık Belediye Reisinin şu ifadelerinde görülür: "Şimdi bu Sadık Çavuş denilen Alevî, Alevidir ayrıca siz de Sünnîsiniz ben de elhamdulillah... ne diyordu, ha Sadık Çavuş

dürzüsü, elindeki bu uydurma kağıtla beni irezil etmeğe sevdalanmış. Candarma çavuşu gidip onu bulmadan siz bulmalısınız; bulur bulmaz vurulup öldürülecek, elindeki kağıt alınacak, tamam mı?” (Sepetçioğlu, 2008: 229).

İkinci Dünya Savaşı etkisinin sosyal hayata yansıdığı ve halkın zor zamanlardan geçtiği bu dönemde din algısının kurgusal metinle örtüştüğü görülmektedir. Bu dönemde Laiklik ilkesi doğrultusunda dinin sosyal hayattan tamamen bağımsız olması gerektiği düşüncesi hâkim olmuştur. Özellikle İnönü iktidarının din ve laiklik konusundaki radikal tutumu sosyal hayat üzerinde çeşitli yankılar uyandırmaktadır. Bu bağlamda romanda karakterlerin söylemlerinden de anlaşılacağı üzere iktidarın din algısının bireyler üzerindeki etkileri görülmektedir. Laiklik ve din ilişkisinin yanlış bağlamlarda kullanıldığına dair eleştirel fikirler yansıtılmaktadır.

3.1.4. Eğitim

Cumhuriyetle birlikte siyasal dönüşümün temel unsurları kısa sürede eğitim sistemine yansımış ve Cumhuriyet yöneticileri devrimin temel ilkelerini eğitim aracılığıyla topluma aktarma amacı gütmüşlerdir (Yıldırım, 2014: 44). Ülkede Kemalist ideolojiyi inşa etme fikrine dayandırılarak yapılan değişimlerden biri de laik eğitim düzeniydi. Bu anlamda romanda eğitimle ilgili söylemler mektebe giden Ağa'nın oğlu ve Sadık Çavuş ile tartışılır.

Sadık Çavuş karakterinin roman boyunca çocuğa mekteple ilgili söyledikleri dikkat çekicidir. Sadık Çavuş, mekteplerin artık eskisi gibi olmadığını çocukların fikirlerini bozduğunu ifade eder: “Ula bu mektepler hepten azıttı. Mektep dediğin yere eskiden adam olunsun diye gönderilirdi, şimdi sağlamı bozmak için gönderiyorlar kardaşım” (Sepetçioğlu, 2008: 242). Bu ifadeler halkın Cumhuriyet devri mekteplerine karşı bakış açısını yansıtmaktadır.

Romanın ilerleyen kısımlarında Sadık Çavuş karakteriyle ilgili yeni eğitim anlayışına dair söylemlere yer verilmiştir. Sadık Çavuş'un Cevahir'e “Mektep senin bildiğin mekteplerden değil Amme Cüzü okutmuyorlar şimdilerde sen gözünü aç bunlarınki çoktan açıldı” (Sepetçioğlu, 2008: 55). Bu ifadeler doğrultusunda mekteplerin Arap

harfli yazıların okutulmadığı yeni eğitim anlayışına yönelik ifadeler yer verilir. Aynı zamanda bu durum laik düzenin eğitim alanındaki etkisini de gösterir.

Sadık Çavuş'un "Hayat yalan bre çocuk, nefes alışın yalan senin, okuduğun kitaplar yalan" ifadeleri ardından "Oğlum benim mekteplere güvenim yok. Otuz kere söyledim, bilirsin, yok. Sağlam çocuğu sakat kafayla evine döndürmek istiyorsan var çocuğunu yazdır mektebe" (Sepetçiöglu, 2008: 28-29) şeklindeki konuşmaları mektebe bakış açısının yenilik ekseninde sürdürülen politikaların etkisiyle açıklanabilir.

Sadık Çavuş'un mekteplere karşı olumsuz söylemlerinin temelindeki nedenlerden biri de Belediye Reisi ve avukatla aynı sıralarda okuduğu zaman gördüğü kötü muameledir. Falakaya yatırılan ve çorapları yırtılan Sadık Çavuş, karısı Zülfiye'ye "Ben onların yüzünden bıraktım mektebi, onların yüzünden kaçtım" (Sepetçiöglu, 2008: 140) ifadeleriyle mektepten ayrılmanın üzüntüsünü dile getirir. Bu anlamda mekteplerin olumsuz yanları Sadık Çavuş karakteriyle ele alınır.

Cumhuriyet devri mekteplerine Sadık Çavuş karakterinin bakış açısıyla yer verilmiştir. Bu durumda halkın yeni yönetime karşı eleştirel düşüncelerinin kaynağında eğitim anlayışının olduğu görülmektedir. Yeni kurulan mekteplerden çıkan genç kesimin ülkenin yönetimindeki olumsuz etkileri eleştirilmektedir. Bu durumun temelinde ise eğitim fikri ve halkın mekteplere yönelik düşünceleri tartışılmaktadır.

3.1.5. Sosyo-Ekonomik Yapıya İlişkin Söylemler

Bir toplumun din, hukuk, kültür gibi değerlere dair algıları sosyo-ekonomik yapıyla ilişkilidir. Dolayısıyla devrin ekonomik durumu toplumsal değerlerden bağımsız düşünülemez. Bu bağlamda sosyo-ekonomik yapı romanda İkinci Dünya Savaşı yankılarının millet üzerinde etkilerinin görüldüğü önemli bir husustur. Eserde İsmet İnönü iktidarının ekonomiye dair eylemleri sosyo-ekonomik yapıya ilişkin söylemlerin üretilmesiyle ele alınır. Kurgusal düzlemde karakterlerin diyalogları devrin sosyo-ekonomik yapısıyla örtüşmektedir.

İkinci Dünya Savaşı'nın başlamasıyla birlikte dünyayı etkileyen olumsuz koşullar Türkiye'yi de etkisi altına almış, bunun bir sonucu olarak da ülkedeki ekonomik durum kötü bir hâle gelmiştir. Romanda bu durum buğdayların çürütülmesi ve milletin yoksulluğuyla ele alınmaktadır. Osmanlı döneminde birçok savaş görmüş olan milletin daha önce böyle bir olay görmemesini devrin yöneticilerinin ekonomi anlamında yürüttükleri politikalarla ilişkili olduğunu söylemek mümkündür.

Sadık Çavuş ile Cevahir arasındaki diyalogda şöyle geçer: “Cevahir, son bir gayretle bir kere daha: “Savaşta olur bunlar deme saflığında bulununca Sadık Çavuş yeniden patladı: “Hangi harp ula velet! Harp bizim sınırların ötesinde bre! Sanki bu millet hiç harp görmedi; bu ne biçim harp ise el dögüşüyor, korkusu bize düşüyor. Eskiden biz dögüşürdük korkusu ele düşerdi. Yedi düvelle dögüştüğ de yine buğday çürütmüş millete çıkmadı adımız, inanmazsan git bir aksakal bul da sor neler anlatır sana” (Sepetçioğlu, 2008: 19). Bu ifadelerden hareketle meselenin savaştan ziyade ülkenin yönetimine ve ekonomik planlarına dair tutumları eleştirel bir söylemle ele alınmıştır.

Devrin sosyo-ekonomik yapısına dair söylemlerin tespitinde önemli bir diğer husus ise ağalık sistemiyle ilgili ifadelerdir. Sadık Çavuş ve Cevahir'in yanında çalıştıkları Ağa, köylülere yardımlarıyla bilinmektedir. Ağalık sisteminin milletin yararına olması gerektiğini vurgulayan Ağa, Osmanlıdan kalma milletin yararına çalışan akıllı ve ileri görüşlü biridir. Saygın ve iyi bir Ağa olarak bilinen bu roman kişisi kendinden sonra yerine gelecek olan oğluna Ağalık ile ilgili şunları söyler: “Eşrafın Ağası, köylü kentli, sokakta gördüğün adam dertliyse gülemez, açsa doyamaz, çıplaksa giyemez. Eşrafın Ağası bir ateşten gömlektir oğlum giyebile ne aşkolsun. Ama şimdilerde Ağa takımı soyguncu olmuş, kıyıcı olmuş Allah kahretsin; sel gider kum kalır derler. Onun için sen bu ulu Osmanlının kötü artıklarını örnek bellememelisin, aslını unutmuş it sürüleri adam olana örneklik edemez” (Sepetçioğlu, 2008: 158). Bu ifadelerden hareketle ağalık sisteminin devrin sosyo-ekonomik yapısını düzenleyen bir sistem olduğu vurgusu yapılmaktadır.

Romanın ilk bölümünden itibaren İsmet Paşa iktidarının yol vergisi aldığı fakat yolları yapmadığı Sadık Çavuş karakterinin söylemleriyle ele alınmaktadır. İkinci bölümde ise Sadık Çavuş ve Cevahir'in buğday yüklü kamyonla çıktıkları yolda karşılaştıkları köylülerin vergilerini ödeyemedikleri için yollarda çalıştırılmaları ve hapse atılmaları olayı eleştirel bir şekilde anlatılmaktadır. Bu durumun İsmet Paşa'nın ekonomiye dair uyguladığı politikalardan kaynaklandığı anlaşılmaktadır. İsmet Paşa'nın kurgusal metinde ekonomiye dair yansıtılan eylemlerini Özcan şöyle açıklar: “Ekonomik konularda takip edilen katı devletçi politikaların 1946 yılına kadar tavizsiz bir şekilde uygulanmasında II. Dünya Savaşı'nın etkisi görülse de, asıl sebebin İnönü'nün bizzat kendi ekonomik felsefesinden kaynaklandığı söylenebilir” (Özcan, 2015: 34).

Devrin kötü ekonomik koşulları romanda köylülerin yol yapım taş kırmalarını gören çocuğun “Niye işçi değiller ki” (Sepetçioğlu, 2008: 210) ifadeleri ile aktarılmaktadır. Elif kadının oğlunun vergi borcunu ödeyemediği için hapsetmeleri devrin koşullarını gösteren önemli bir durumdur. Kurgusal metinde ele alınan ekonomik yapı, Akandere'nin “Yol vergisini ödeyecek durumda olmayan köylüler, yol yapımında zorla çalıştırılıyorlardı. Bunun yanı sıra ürünün % 100-12'sini Toprak vergisinden ötürü aynı olarak devlete vermek zorunda olan köylü, bu aynı vergiyi ödeyemediği için çoğu zaman varını yoğunu satmakta ve el kapısına ırgat gitmekteydi. İşte köylerde yıllar sonra da hatırlanacak olan “Tahsildar baskısı ve jandarma dayağı” bu dönemin bir hatırası olarak zihinlerde yer etmiştir” (Özcan, 2015: 42) ifadeleriyle devrin ekonomisini yansıtmaktadır.

Romanın ilerleyen kısımlarında Sadık Çavuş, ineğini satıp bir çuval mısır alan Kanlı Osman ile karşılaşır. Vergisini ödeyemeyen Kanlı Osman'ın tahsildar ile arasında geçen diyalogda Osmanlıda alınan vergi ağnam vergisinden bahsedilir: “Çuvalın ağzını hala bırakmayan tahsildar, odunsu bir sesle: Ağnam Vergisine ne demeli pekey? diye sorunca Kanlı Osman deli gibi ona döndü: Ne ne ne? Ne ağnamasıymış bu? Nerden çıkarmış? Tahsildarın odunsu sesi eğlenmeliğe dönerek: Koyun koyun dedi. Ağnam demen kayun moyun demek Allahın cahılı. Yav kardaş benim üç beş keçim dört beş koyunum var be topu topu” (Sepetçioğlu, 2008: 286). Bu ifadelerden

hareketle Osmanlı devletinde hayvanlar üzerinden alınan verginin Cumhuriyetin ilk yıllarında hâlâ devam ettiği görülmektedir.

Roman boyunca bir kamyon buğdayın taşınması sırasında yaşanan olaylar devrin ekonomik yapısını yansıtır. Kıtlığın hâkim olduğu ve insanların ekmeği karne ile almaları yaşlı amca tarafından şöyle ifade edilir: “Buyruk İsmet Paşamızın buyruğudur deyip ağız açmıyoruz ama göz göre göre de bunca buğdayın çürümesi te İstanbullaraca Edirnelerece millet karne ekmeği bulacağım diye ipde oynarken bunca buğdayın çürütülmesi hoş olmamalıdır” (Sepetçioğlu, 2008: 219). İkinci Dünya savaşı sebep gösterilerek halkın yiyecekleri dâhil olmak üzere bütün malına el konulmuştur. Savaş bitene kadar karne ile ekmek dağıtımı yapılmıştır.

İkinci Dünya Savaşı etkilerinin milletin üzerinde bıraktığı olumsuz tesirlerden biri de ekonomik nedenlerdir. Romanda karakterlerin iktidara karşı söylemlerinin temelinde bu nedenler yatmaktadır. Bu bağlamda kurgusal düzlemde ele alınan çeşitli ekonomik koşullar iktidarın tutumlarıyla ilişkilendirilmektedir. Dolayısıyla eserde asıl eleştirilen durum devrin iktidarının ekonomik anlamda kötü yönetim şeklidir.

3.1.6. Hukuk

Romanda hukuk ile ilgili söylemlerin temelinde yeni kurulan devlet anlayışı ve bu anlayışın getirdiği yöntem yer alır. Cumhuriyetin ilanı ile birlikte kurulan yeni devlet gücünü halktan alan siyasi bir rejimdir. Bu dönemde yapılan inkılaplar, farklı alanlarda yenileşme ve değişime gidilmesini sağlamıştır. Siyaset, eğitim, hukuk, dil gibi alanlarda yapılan bu değişimlerle hedeflenen ise yeni devlet ve yeni bir toplum anlayışıdır. Bu anlamda romanda ele alınan Cumhuriyet rejimi etrafında İsmet Paşa iktidarının 1944 yılı Türkiye’inde siyasi alanda yaşanan gelişmelerle birlikte İttihat Terakki, Türkçülük, Milliyetçilik, Kemalizm gibi fikir hareketleri bağlamında söylemlerin üretildiği görülmektedir. Bu durumda Sepetçioğlu’nun siyasi fikirlerinin söylemine ne oranda yansıdığı, bu durumu kurgusal metinde nasıl yansıttığı da önemli bir husustur.

Cumhuriyet rejimiyle birlikte yenileşme ve kurumsallaşma adımları atılan dönemi esas alan romanda yeni rejime dair söylemlere yer verilmektedir. İkinci Dünya

Savaşı yıllarını kapsayan bu dönemde Cumhuriyetin getirmiş olduğu inkılapların toplum içinde yerleşmeye başladığı görülmektedir. Romanda ise bu süreçte yaşanan sıkıntılar küçük bir kasaba çevresinde yansıtılmaktadır. Yazarın bu noktada ele aldığı görüşleri karakterlerin söylemleriyle aktarılmıştır. Kimi karakterler bireysel çıkarları doğrultusunda yeni rejimin savunuculuğunu yaparken kimi karakterler ise bağımsız devlet olmasından ötürü Cumhuriyet savunuculuğu yaparlar. Eserde eleştirilen husus ise yeni kurulan devlete değil devletin iktidarına yöneliktir.

Devletin yenileşme ve değişim süreci geleneklerine bağlı olan bir milletin kimlik sorunu yaşamalarına neden olmuştur. Toplumun önemli sorunlarından olan bu olgu hayatın birçok alanına sirayet etmiş ve etkisi uzun zaman devam etmiştir. Bu durum eserde Osmanlı devleti ile Cumhuriyetin karşılaştırılması ve karakterlerin yaşadığı ikiliklerle ele alınmıştır. Romanda suçsuz yere hapisanede yatan İhtiyarın “Şeriatın kestiği parmak acımaz” ifadeleri ne karşılık Sadık Çavuş’un “Ne şeriatı? İsmet Paşa’nın adamları tıktı seni buraya” (Sepetçioğlu, 2008: 115) ifadeleri bu durumu gösterir. Dolayısıyla devlete değil yönetime karşı bir eleştiri söz konusudur.

Romanda baştan sona Osmanlının ulu bir devlet olduğu vurgusu yapılırken Osmanlıdan kalan kötü eşraf takımının ise ülkeyi yönetmesi durumu eleştirilir. Osmanlı ve yeni rejim karşılaştırması Belediye Reisinin ifadeleriyle şöyle ele alınır: “Söz aramızda biz de bir tek yapı yapmamışız bu kasabaya bre hani Osmanlının bir geri geleceği tutsa sokakta kalacağız” (Sepetçioğlu, 2008: 77). Bireysel çıkarları doğrultusunda yeni rejim ve iktidarın savunuculuğunu yapan Belediye Reisinin bu noktadaki söylemleri dikkat çekicidir.

Dönemin iktidarında bulunan İsmet Paşa’nın halktan kopuk tavrı Cevahir karakterinin şu ifadeleriyle ele alınır: “Bir bildiği vardır helbet ne yapalım. Baban eve gelse de, evde sizinle konuşmasa hiç, baban değil midir, babanı sevmez misin konuşmadı diye bre?” (Sepetçioğlu, 2008: 22). Bu ifadelerden hareketle her ne olursa olsun İsmet Paşa’nın devletin başında ve devletin otoritesi olduğu fikrine yöneliktir. Bu durum geçmişten gelen otoriter yönetimin etkilerinden kaynaklanır. Aynı zamanda bağımsız devlet anlayışına vurgu yapılır.

Romanda olaylar silsilesi sırasında yapılan geriye dönüşlerde Sadık Çavuş ve Cevahir'in babasının karşılaştıkları İhtiyar aracılığıyla da bağımsız devlet vurgusu yapılmaktadır. Osmanlıdan kalma şeriat doğrultusunda yaşamını sürdüren İhtiyar, Sadık Çavuşa hükümet için şunları söyler: “Memleketimiz esir midir? Yani bayrağımız asılı olduğu yerlerden indirilmiş midir? Hükümet kapısında asılı olan bizim bayrağımız değil midir? Bizim bayrağımızdır. Asılıdır çok şükür. Bir gavur, hani Türk olmayan biri gelip ekmeğini elinden alıyor mu, sana senin istemediğin bir işi buyuruyor mu? Sana şunu şöyle yapacaksın mı diyor?” Bu anlamda yazarın politik fikri İhtiyar bağlamında tartışılan yeni devlet anlayışını savunucu niteliktedir.

Seyrani'nin bir şiiri yüzünden devlete yazılı isyan gerekçesiyle tutuklanan İhtiyar: “Evet bu şiir devrin kötülüğünü anlatır ama bu devir Cumhuriyet devri değildir, Cumhuriyetten önceki İttihat Terakki devridir, siz okuduğunuzu da mı bilmez kişilersiniz?” düşüncelerini dile getiremez. İttihat Terakki'nin varlığı da romanın bir başka siyasi olayıdır. Buradaki ifadelerde İhtiyar vasıtasıyla Cumhuriyetin savunuculuğu yapılırken İttihat Terakki'nin sert tutumuna yönelik bir eleştiri söz konusudur. Kaymakamın ise “Vali desen? İşte.. biliyorsun ne olduğunu, hala İttihatçı kafası. Höt! zart zurt, asarım keserim” (Sepetçioğlu, 2008: 76) ifadeleri yine İttihat Terakkiye karşı yerici söylemlerin görüldüğü bir yerdir. Sadık Çavuş, babasının İttihat Terakkicilerle arasındaki münasebeti şöyle ifade eder: “İttihat Terakkicilere de kötüsünüz demedi, memleketi yıkıp batırdınız, demedi, yüz vermedi sadece, selam sabahı haram bildi onlarla” (Sepetçioğlu, 2008: 142). Bu anlamda yazarın karakterler bağlamında İttihat Terakkiye dair söylemleri eleştirel bir yaklaşımla ele alınmaktadır.

Romanda yer alan fikirler bağlamında geliştiren söylemlerden bir diğeri ise Türkçülük/Milliyetçilik hususundadır. Türkçülük/Milliyetçilik, 19. yüzyılın ikinci yarısı ve özellikle 20. yüzyılda Osmanlı-Türk toplumunun fikri, siyasi, kültürel ve sosyal hayatında en etkili fikir hareketidir (Çetişli, 2007: 140). Romanda Türk milliyetçiliğinin bir görünümü sunulur. Bu bağlamda Ankara'da binlerce gencin Türklük için yürüyüşü romanda Müdürün Ankara'dan gelen mülkiyeli yeğeni tarafından şöyle ifade edilir: “Ne Moskof uşaklığı istiyordu arkadaşlar ne şuna buna kölelik. Türkün Türklüğünü duyması, Türkçe duyup Türkçe yaşaması, Türkün kendine dönmesini istiyordu” (Sepetçioğlu, 2008: 260-261). Erol Güngör, bu

dönemi Türk milliyetçiliği için başarılı bir dönem olarak kabul eder. Bu başarının sebebi ise, millî değerlerin kaybedilmemesi, özümüze dönülmesidir (Güngör, 1996: 46).

Sadık Çavuş'un Türk olduğuna dair ısrarcı söylemleri Türk milliyetçiliğine dair dönemin panoramasını yansıtmaktadır. Ağanın oğluna Cevahir'in Türk olup olmaması hakkında sorduğu soru karşısında çocuğun verdiği cevapta Türklük yüceltimi bakımından önemlidir: “Bilirsiniz. Bu sınırlar içinde bir kimse, benim benim gibi düşünüp Türküm diyorsa Türk'tür. Türk değilim diyorsa, yurdu nereyse oraya gider ona da kimse karışamaz. Yahud da aramızda bir konuk olur oturur, konukluğunu bilir ev sahibinin işine burnuna sokmaz. Ev sahibi de konuğuna güler yüz gösterir tabiy. Bir de sınırlarımız dışında Türkler vardır, devletleri tutsak devlettir. Onların tutsaklıklarından kurtulmaları, insanca yaşamaları da bizim isteğimizdir, gönlümüzden isteriz” (Sepetçioğlu, 2008: 262). Bu ifadeler doğrultusunda Türk birliğine vurgu yapılır.

Cumhuriyetle birlikte gücünü halktan alan milletin romanda değersiz ifadelerle anılması yine yeni rejime yönelik bir eleştiridir. Belediye Reisinin “Yav biz halk adamıyız halk! Halk dediğinde dilencidir, ondan iyi halkı nereden bulacaksın (Sepetçioğlu, 2008: 67) ifadeleri “Ulan siz ağızsız dilsiz bir millet istiyorsunuz zaten? Vur kafasına al elinden ekmeğini, ağzını açmasın” (Sepetçioğlu, 2008: 191). Halka bakışın olumsuz ifadelerle verilmesinde devrin yönetiminin halkla arasındaki mesafesi yansıtılır.

Atatürkçülük veya Kemalizm olarak bilinen inkılapçı düşünce Sepetçioğlu'nun romanda işlediği bir diğer husustur. Devletin devamlılığı ve çağdaş olma amacıyla Mustafa Kemal'in düşüncelerini yansıtan altı ilke (Cumhuriyetçilik Halkçılık, Devletçilik, Milliyetçilik, Laiklik, İnkılapçılık); “Atatürkçülük” olarak adlandırılır (Kayıran ve Metintaş, 2013: 611). Belediye Reisinin seçim öncesinde camilerin depo olması durumuna dair bireysel çıkarları için bu durumu eleştirmesi Kaymakamın Belediye Reisi için “Ben de seni aydın bir adam diye bilirdim, Kemalist bilirdim yazık meğer küflü kafalının biriymişsin” (Sepetçioğlu, 2008: 78) ifadelerini

kullanmasına neden olur. Kaymakamın ifadeleri laik bir ülkede camilerin sözünün edilmeyeceği doğrudur.

Cevahir ile Sadık Çavuş'un Buğday Kamyonu'nda Cumhuriyet'in getirdiği inkılapların toplum içinde yerleşmeye başladığı yıllar ve yeni rejimin yönetim anlayışı ele alınır. Bu tarihlerde edebiyatta özellikle yeni rejimin kurumsallaşması için çaba içine girer ve politikleşir. Dolayısıyla romanda dönemin ideolojileri ekseninde politik söylemlerin oluşturulduğu görülmektedir.

3.2. Karanlıkta Mum Işığı

Bugünkü Türkiye dizisinin ikinci kitabı olan *Karanlıkta Mum Işığı* adlı eser 1979 yılında yayımlanmıştır. Tez verilerini toplamak için ele alınan kitap ise 2015 yılı, İstanbul, İrfan yayınları dokuzuncu baskısıdır. Eser 1978 yılında Op. Dr. Hüseyin Sahir Dağcıoğlu'na ithaf edilmiştir. Romanda baştan sona kadar Temir Hoca Vakfı üzerinden Osmanlıdaki vakıf sistemi ele alınmaktadır. Aynı zamanda 1946 yılı seçim döneminin anlatıldığı romanda yöneticiler ve yönetilenler arasındaki ilişki, Demokrat Parti ile Halk Partisi arasındaki çekişmeler de konu alınır.

Cumhuriyetin ilk yıllarını konu edinen eserde Hacı Arif Bey'in yöneticiliğini yaptığı iki yüzyıla yakın bir geçmişi olan Temir Hoca Vakfı anlatılır. Sembolik olarak mumun sönmeden sürekli yanması vakfın devamlılığı için önemli bir durumdur. Hacı Arif Bey babasından sonra vakfın yöneticiliğini sürdüren kişidir. Hacı Arif Bey'in oğlu Temir Hoca, gelini ve iki torunu vardır. Torunlarından Yasin Ankara'ya öğretmen okuluna gitmiştir, Ertuğrul ise ortaokula gitmektedir. Ertuğrul'da görülen değişimle birlikte Hacı Arif Bey okula gider ve Resim Hocasıyla tanışır. Torununun düşüncelerini etkileyen Resim Hocası ve kasabaya gelen diğer kadın hocaların fikirleriyle birlikte olayların şekillendiği görülür. Aynı zamanda kasabaya tayin edilen Kaymakam ve sürgün edilen kişilerin kasabadaki hareketliliği sağladığı bu durumun ise seçimle ilgili olduğu anlaşılmaktadır. Kasabada yaşanan hareketliliğin sebebini öğrenmek isteyen Polis Salih Efendi'nin ise amacı ikramiyeyi alıp hasta karısını tedavi ettirmektir. Bu durumda Polis Salih Efendi, Emniyet Amirine birtakım bilgiler verir.

1946 yılı yapılacak olan genel seçimlerde açık oy, gizli tasnif uygulanacaktır. Buna rağmen kasabanın önemli isimlerinden olan Hacı Arif'in Halk Partisi milletvekili adayı olması istenir. Fakat Hacı Arif Bey bunu kabul etmez ve parti işlerinden uzak durur. Tek derdi vakfın devamlılığını sağlamak olan Hacı Arif Bey bu durumdan yorulmuş olsa da insanlara yardım için görevini sürdürmeye çalışır. İlçeye yeni atanan Kaymakam vakfın faaliyetlerini sınırlandırmak ister. Hacı Arif'i yanına çağırır ve haşhaş ekiminin yasaklanması, buğdaylara el konulması ve Taş Han'ın eski Roma yapısındaki hâline getirilmesi gibi konuları dile getirir. Tahrirat Kâtibi ise vakfın önemini anlamayan Kaymakam ve onun gibi düşünen gençlerin durumuna üzülür. Daha sonra istifasını verir ve işinden ayrılır. Kaymakamın bu durumu hemen kabullenmesini ise Tahrirat Kâtibi kendine yediremez ve Kaymakamı öldürmek için plan yapar.

Resim Hocası ve Çakmakçı Sabri'nin sol faaliyetler için birtakım çalışmalar yürütmesi ve bu duruma Ertuğrul'u da dâhil etmeleriyle olaylar canlanır. Ardından Tahrirat Kâtibinin Kaymakam yerine yanlılıkla Resim Hocasını öldürmesi Kaymakamın istifa etmesine neden olur. Ertuğrul ise Çakmakçı Sabri'nin yalanlarını yaşlı bir Halk Âşığından öğrenir. Bu durum üzerine Çakmakçı Sabri'nin evindeki gizli kasayı açıp evrakları Emniyet Amirine teslim eder. Lokantacı Sürgün Ali'nin polis olduğu ortaya çıkar. Çakmakçı Sabri Güllü Fadime ve Ertuğrul'u öldürüp kör bir kuyuya atar. Hacı Arif Bey, oğlu Temir hoca ve Ertuğrul'un öldüğünden habersizdir. Bu arada seçimler yapılır ve ilçeye elektrik gelir. Bütün bu olanlardan sonra Hacı Arif Bey ortadan kaybolur.

3.2.1. Karşıt Güç (İktidar-Vakıf) Söylemi

Karanlıkta Mum Işığı romanında dönemin iktidarına karşı geliştirilen en belirgin husus vakıflarla ilgili söylemlerdir. Romanda geçen Temir Hoca Vakfı bünyesinde vakıfların işlevliğini sınırlandıran iktidara karşı bir eleştiri söz konusudur. Uzun yıllardır insanların ihtiyacını karşılamak amacıyla varlığını sürdüren Temir Hoca Vakfı Osmanlıdan Cumhuriyet dönemine kadar fonksiyonel bir hizmet kurumudur. Ancak İsmet Paşa iktidarının bu kuruma bakış açısı romanda eleştirel bir yaklaşımla ele alınır. “İsmet Paşa hükümeti’ tarafından vakıflara ön yargıyla yaklaşılmaktadır”

(Ayata, 2007: 247). Bu bağlamda vakıflara yönelik iktidarın tutumu karşıt gücü temsil eder.

Temir Hoca Vakfı, Hacı Arif Bey'in dip dedesi Hacı Hafız Temir Hoca'dan beri babadan oğula aktarılarak devam eden bir kurumdur. Romanda vakfın devamlılığı için mumun hiç sönmeden gece gündüz yanması sembolik bir ifadedir. Bu görev ise vakfın yöneticisi Hacı Arif Bey'in üzerindedir. Romanda görevini yerine getirmeyen vakıf yöneticisine lanetler okunur: "Görevini yerine getirmeyen, vakfımın korunmasını sağlamayan vakıf yöneticisinin üzerine Tanrı'nın bütün lâneti yüklensin. Ayrıca Peygamber Efendimizin Hazreti Muhammed Mustafa'nın bütün lâneti o vakıf yöneticisinin üzerine yağsın. Ve dahi yetmesin az gelsin; o yönetici görevini yapmaz ise Ulu Tanrı'nın kullarının yedisinden yetmişine, kızından kızanına, çoluğundan çocuğuna bütün insanların lânetinde boğulsun" (2015b: 6). Romanda geçen bu ifadeler Osmanlıda vakıf şartlarını gösteren belgede şöyle geçer: Kim müdahale ve muzahame ederse, Allah'ın ve Resûlullah'ın lâneti onun üzerine olacaktır. Bu belgeyi okuyanlar, hazır olan cemaatin şehadetiyle bunu hakikat bilsinler ve itimad etsinler" (Kazıcı, 2003: 82). Bu ifadelerden hareketle Osmanlıdaki vakıf sistemi ve şartlarının kurgusal metinde yansımaları görülmektedir.

Hacı Arif Bey'in Ankara'da okuyan torunu Yasin'in arkadaşı İngiliz kızı Deborah'ın Temir Hoca Vakfını bu kadar iyi bilmesi ve kızın vakfı tasviri Osmanlıdaki vakıf kurumunun önemini göstermektedir: "Sizin vakıflar bir üniversiteye benzer. Üniversiteler gibi yol göstericidirler; öğrenmesini öğretirler. Ordan ayrı kalman öğrenmeni noksan bırakır, dedi. Sonra da başladı Temir Hoca Vakfı'nı anlatmaya; Temir Hoca Vakfı'nın ayrıcalıklarını, benzer vakıflara olan değişik ve üstün yanlarını, bir aile kurar gibi tek başına kurup, yüzelli şu kadar yıl önce bu günkü medenî düşüncelere uygun bir biçimde bugüne gelmesine öncülük edişini anlattı" (2015b: 37). Bu ifadeler doğrultusunda bir İngiliz'in Osmanlı devletindeki vakıf hakkında derinlemesine bilgi sahibi olması ve tasviri vakfın başarılı bir kurum olduğunu vurgular.

İsmet Paşa döneminin ele alındığı eserde Temir Hoca vakfına karşı iktidarın ve sol faaliyetleri destekleyen kesimin karşı güç olarak gerçekleştirdikleri faaliyetler

eleştirel bir tutum ile sergilenmektedir. “İsmet Paşa devri kaymakamları, neden bilemiyorum, Temir Hoca Vakfı’nı herhal kendilerine ortak gördüklerinden, vakfın bir pundunu bulup ortadan kaldırılmasına uğraştılar” (2015b: 145). Genel seçimlere kısa bir süre kala ilçeye yeni gelen Kaymakamın, “Cumhuriyet Türkiye’sinde, şunca yıl olmuşken hem de, sen kalk hâlâ Osmanlı’yı sürdür, Osmanlı’nın çürümüş kuruluşlarını...” (2015b: 347) ifadeleri Temir Hoca Vakfı’na karşı olumsuz düşünceleri söz konusudur. Komünist Resim Hocası ve diğer kadın hocaların fikirleri de bu duruma örnektir. Özellikle Kaymakamın Polis Salih Efendi ile Temir Hoca Vakfı’nın yöneticisi Hacı Arif Bey’i yanına çağırması ve vakıfla ilgili konuşmaları en belirgin yerlerdir.

Kaymakam, Temir Hoca Vakfı’nın üzerine gidilmesi gerektiğini vakfın sakatlıklarının olduğunu düşünür: “Bamteli bilip yakaladığı sakatlıklara, tabii Hacı Arif bunların sakatlık olmadığını söyleyecekti, onun için, akla uygun gerçekler bulmalıydı. O zaman Hacı Arif’in olmaz demesi, karşı çıkması imkânsızlaşacaktı. Karşı çıkarsa, Hacı Arif’i sindirmiş olacaktı. Üstelik ilçede iş yapmış kaymakam durumunda gözükecekti. Bu da sicildi, Ankara’nın gözünde bir yer yapmaktı. Eğer Hacı Arif “Hayır” der karşı gelirse, o zaman da eline herkesi susturacak bir koz geçecekti. Bu kozla Temir Hoca Vakfı’nı çürütecek; vakfı devletleştirecekti. Küflü çağdışı bir padişahlık devrinden kalma mutlu azınlığın elindeki arpalığı çağın ihtiyaçlarına uygun bir yönetimde gerçek sahibi olan devletin mülkiyetine verecekti. Bu, ötekinden üstün sicildi; Ankara’nın gözüne girmekten öte, Ankara’nın kucağına girmektir” (2015b: 148). Kaymakamın kendi çıkarları doğrultusunda vakfa dair düşünceleri karşıt söylemin görüldüğü yerlerdir.

Kaymakam, haşhaş ekiminin yasaklanması, buğday ve afyona el konulması konusunda Hacı Arif Bey ile aralarında geçen konuşmada Temir Hoca Vakfı faaliyetlerini kısıtlayıcı talimatlar verir. Hacı Arif Bey’in buna karşı çıkacağı düşüncesiyle vakfı kapattırabileceğine inanır. Ancak Hacı Arif Bey, “Devlete karşı boynumuz kıldan incedir dedik, baştan söyledik” ifadeleriyle Kaymakamın isteklerini kabul eder. Kaymakamın afyonları ofise teslim etme istediği üzerine Hacı Arif Bey “Para önemli değil; ofis Devletin parasını aşarmayı düşünmedi şimdiyece”

(2015b: 160) ifadeleriyle Kaymakamın talimatına karşı vakıfların her zaman devletin yanında olduğunu vurgusu yapılır.

Hacı Arif Bey, Kaymakamın vakıflara karşı tutumunu "...vakfın, köylünün gözünde kutsallığının yıkılmak istendiğini, varsa bile buyruğun bu oyuna alet edilmeye çalışıldığını hissetti. Sahibi olduğu bir tek oy ile başbaşa bırakılmak? Köylüyü vakıftan koparmak, vakfi köylüden ayırmak? Yani eti kemikten ayırmak, kemiği etsiz bırakmak; ki, ya yığılıp düşe; ayakta kalamaya, ya da kemiksi sırtan bir kokmuş iskelet göstermek millete?"(2015b: 161-162) ifadeleriyle dile getirir. Bu bağlamda vakfın millet adına destekleyici bir işlevi olduğunu vakıf ve köylünün bir bütünlük içinde varlığını sürdürdüğünü söylemek mümkündür. İsmet Paşa iktidarının yönetime getirdiği Kaymakamın Temir Hoca Vakfı'na karşı yürüttüğü bu tutum eserde eleştirel bir şekilde ifade edilir.

Romanda Temir Hoca Vakfı'na karşı komünist Resim Hocası ve Çakmakçı Sabri'nin Ertuğrul'u fikri yönden etkilemesi de karşı güç olarak değerlendirilir. Sembolik olarak vakfın devamlılığını sağlayan mum, Ertuğrul tarafından üç kez söndürülür: "Allah kahretsin dün gece kendi yaktığı ışık kendisinin olmamış, hem de üç defa bir it üfürmesinde püf! deyip sönmüştü" (2015b: 189). Mumun söndürülmesi vakfın anlamını yitirmesi demektir. "Karanlık olarak nitelenen İsmet Paşa döneminin eleştirisi, sembolik değerlerle ifade edilir" (Yeşilyurt, 2015: 284). Bu bağlamda Osmanlıya karşı İsmet Paşa iktidarının eleştirildiği ve yerildiği görülmektedir. Aynı zamanda mumun sönmesi elektriğin ilçeye gelmesidir. Bu durumda ise eski ile yeninin çatışması, Osmanlı ile Cumhuriyet yönetimi iktidarının karşılaştırılması söz konusudur. Osmanlı için önemli bir kurum olan vakıflara karşı İsmet Paşa yönetiminin tavrı eleştirel bir bakış açısıyla ele alınır.

Osmanlı ve Cumhuriyet döneminde İsmet Paşa iktidarının karşılaştırılması ise şu sözlerle ifade edilir: "Hacı Arif'in 'Cehennem dibi' dediği yer Ankara'ydı. Ankara'yı, İstanbul'un yerini aldığı için sevemiyordu bir türlü içine sindiremiyordu. İstanbul cihanın cennetiydi Hacı Arif Bey için; say ki yeryüzü İstanbul'dan ışıyor; say ki, dünya gecelerinin İstanbul en iyi yıldızıdır, aydan da öte. Ve say ki İstanbul dünya teşbihinin yakuttan yontulmuş imamesidir. Öyle bir ima Ankara gibi bir..?"

Hadi canım sen de Ankara'nın adı kaç yazılır İstanbul'un yanında? Ne var ki Ankara, o durumuyla ne yapıp etmiş İstanbul'un tahtına oturmuştu" (2015b: 11). Bu bağlamda Osmanlıya karşı İsmet Paşa iktidarının eleştirildiği ve yerildiği görülmektedir.

Osmanlı Devletinde vakıflar dinî, sosyal, ekonomik ve kültürel birçok alanda hizmet niteliği olan kurumlardır. Romanda Temir Hoca Vakfı ile vakıfların işlevleri ve önemi vurgulanarak İsmet Paşa iktidarının vakıflara karşı tutumu eleştirel bir şekilde işlenmiştir. Tüm bunlardan hareketle Osmanlıda önemli faaliyetler yürüten vakıf kurumu ile İsmet Paşa dönemi yöneticilerinin vakıflara karşı yaptırımları karşılaştırılır. Hacı Arif Bey'in dip dedelerinin kurduğu yardımsever bir kurum olan Temir Hoca vakfına karşı yeni gelen Kaymakamın eylemleri karşıt söylemin görüldüğü yerlerdir. Romanda geniş bir yer tutan vakıflar konusu ile Osmanlının köklü kurumlarına değinilir. Bu doğrultuda Osmanlının Cumhuriyetin ilk yılları ile karşılaştırılmasındaki asıl mesele İsmet İnönü iktidarındır.

3.2.2. Anlatıcının Müdahaleleriyle Hegemonik Söylem

Hegemonya toplumun politik, ekonomik, kültürel ve ideolojik alanlardaki gücüdür. Somuncu, bu kavramı roman birikimine yönelik türettiği "hegemonik söylem" olarak söylem çözümlemesinde kullanır. Hegemonik söylem yazarın kurgusal metinde yansıttığı tavır olarak nitelendirilebilir. Yazarın ideolojisi doğrultusunda kurgusal metinde ele aldığı karakterler hegemonik söylemin en belirgin görüldüğü yerlerdir.

Eserde İsmet Paşa'nın iktidarda olduğu 1946 yılı genel seçimlere az bir zaman kala toplumun siyasi, sosyal, ekonomik birçok açıdan panoraması verilmiştir. Yazar anlatıcı vasıtasıyla dönemin çeşitli eğilimlerini aktarmıştır. Bu doğrultuda yazarın ele aldığı karakterler ve bu karakterlere yaklaşımı ise hegemonik söylemi göstermektedir. Yazar/anlatıcının İsmet Paşa yönetiminde bulunan Kaymakam, ilçeye sürgün edilen Resim Hocası ve Çakmakçı Sabri Usta gibi karakterleri yerici ifadelerle ele alırken Hacı Arif Bey ve Hekim gibi karakterleri övücü ifadelerle ele alır. Aynı zamanda roman kişilerinin eylemlerine göre hem övücü hem de yerici söylemlerin birlikte ele alındığı karakterler de mevcuttur.

Sepetçioğlu'nun Temir Hoca Vakfı yöneticisi Hacı Arif Bey'i tasviri olumlu özellikler taşımaktadır. Osmanlı kuruluşlarını temsil eden bu vakfın halka yardım amacıyla kurulduğu ve Hacı Arif Bey'in bu noktadaki eylemleri anlatıcı tarafından desteklenmektedir. Hacı Arif Bey'in eylemlerine karşı olan Kaymakamın bakış açısı bile olumludur. Hacı Arif Bey'i, ilçede duyup öğrendiği Hacı Arif Bey'in ötesinde hemen öfkelenmesi imkânsız, akli başında konuşur, tamamiyle zamanın çizgileri içinde bir Hacı Arif Bey olarak görmüştü. Teklifi kabul etmemesine rağmen insancıldı. Neden kabul etmediğini biliyordu; ne örümcek kafalılık, ne evliya mertebesinde yumuşaklık, ne dünya dışılık, ne de hemen bütün ilçeyi avuçlarının içine almış bir ihtiyar kubarması... bencillik de yoktu yüz yüze geldiği adamda, aptal bir alçakgönüllülükle kendini veriş de yoktu" (2015b: 174).

Romanda anlatıcı Kaymakamı "bücür kaymakam" (2015b: 93) veya yerden bitme (2015b: 250) ifadeleriyle tasvir eder. Bu noktada yazar/anlatıcının Kaymakama karşı yerici ifadeleri eylemlerinden kaynaklanmaktadır. İsmet Paşa hükümetinin getirmiş olduğu Kaymakamın Temir Hoca Vakfına karşı tutumu anlatıcının ifadeleriyle eleştirilir. Anlatıcının yerici ifadeleri bu durumu gösteren örneklerdir: "Yerden bitme sesinin sinsiliğiyle Hacı Arif Bey'i sordu" (2015b: 151). Temir Hoca Vakfı'nı ortadan kaldırmak için uğraşan Kaymakama karşı yerici ifadelerin kullanılması İsmet Paşa hükümetine de bir eleştiridir. Bu anlamda yazar/anlatıcının taraf tutan bir tavrı vardır.

Anlatıcının Resim Hocasını tasviri hegemonik söylemin belirgin olduğu yerlerden biridir. Resim Hocası "Kavruk, kıtıpiyoz, adam demeye bin tanık ister bir çopur suratta çarpılmış bir yampirik olarak gelmişti" (2015b: 314) ifadeleriyle çirkin bir şekilde ele alınır. Bu anlamda yazar/anlatıcının olumsuz bakış açısı söz konusudur. İlçeye sürülen Resim Hocasının olumsuz ifadelerle ele alınmasındaki sebep komünist olmasından kaynaklanır. Yazar anlatıcı komünizmin eleştirisini Resim Hocası karakteriyle yapar.

Resim Hocasının Hacı Arif Bey'in torunu Ertuğrul'un fikirlerini etkilemesi de hegemonik söylemi yansıtır. Romanda geçen "Temmuzun üçü, bindokuzyüz kırkaltının.. Ne uğursuzluktu, ne bir kötülüğün habercisiydi, ne de gaipten haber

verici; düpedüz itin biri: Ben varım senin ışığını söndüreceğim! diye ortalığa çıkıyordu” (2015b: 61) ifadeleri mumu söndüren Ertuğrul için kullanılır. Dolayısıyla anlatıcı Ertuğrul’un Temir Hoca Vakfı’na karşı olumsuz eylemlerine yönelik yerici söylemlerde bulunur.

Eserde yerici söylemlerle ele alınan kişilerden biri de Çakmakçı Sabri Usta’dır. Hacı Arif Bey’in destekleriyle büyüyen ve usta olmasında Temir Hoca Vakfı’nın katkılarına rağmen Hacı Arif Bey’e iftira atar. Çakmakçı Sabri Usta’nın Ertuğrul’a Temir Hoca Vakfı’nın mumunu söndürmesi ve ormanları yakması konusunda verdiği talimatlarda anlatıcı tarafından eleştirel bir bakışla ele alınmaktadır.

Karanlıkta Mum Işığı romanında anlatıcının karakterleri ele alırken yansıttığı taraflı düşünceleri hegemonik söylemin tespit edilmesini sağlamıştır. Bu noktada yazar/anlatıcının iktidarın tutumuna yönelik Kaymakam ve ilçeye sürgün edilen komünist Resim Hocası gibi roman kişilerini çirkin ve yerici tasvirlerle ele alırken Osmanlıdaki kuruluşları temsil eden Temir Hoca Vakfı yöneticisi Hacı Arif Bey’i olumlu özelliklerle tasvir ettiği görülmektedir. Yazar/anlatıcının bu tavrı hegemonik söylemi belirler.

3.2.3. Dinî Söylem

Din hayatın içinde önemli olgulardan biridir. İnsanın inanma ihtiyacı toplumlarda farklı farklı inançların doğmasına sebebiyet verir. Bununla birlikte edebiyat, toplumların değerlerini, inançlarını yansıtan bir sanattır. Roman ise bu yansımayı en iyi yapan türdür. Yazarın bu noktadaki hayata karşı bakış açısı eserde kendini belli eden bir durumdur. Sepetçioğlu, romanında dine geniş bir çerçevede yer verir. İslam dinini benimseyen ve yetişmiş olduğu çevrenin etkisiyle ele aldığı din anlayışı romanda da benzer doğrultudadır. İsmet İnönü dönemini geniş bir perspektifte yansıtan romanda din olgusu üzerinde durulan bir husustur.

Sepetçioğlu’nun *Karanlıkta Mum Işığı*’nda ele aldığı din anlayışı yetiştiği çevre ile paralellik gösterir. Romanda Hacı Arif Bey karakteri dinine bağlı, ibadetlerini icra eden bir kişidir. “...hemen abdest tazelemiş, Sûre-i Mülk’ü okumaya başlamıştı” (2015b: 60) ifadeleri bu durumu gösterir. Eserde sembolik olarak yakılan muma

halkın başka anlamlar yükleyerek batıl inançlara eğilimine değinilir. Bu durumda Tahrirat Kâtibi Hacı Arif Bey'in insanlara yol gösterici tavrını şöyle açıklar: “Kur’ân-ı Kerim’i şu âyet, şû ayet, şû ayet.. demiş okumuş. Tanrı buyruğu budur Mumalara, çalılara,, evliyalara bez bağlamak var mı bunlarda? Yoksa kötüleniyor mu? Müslümansanız Müslümanlığınızı bilin, Hıristiyansanız bir diyeceğim yok!” (2015b: 144). Bu durum Hacı Arif Bey’in Kur’ân’ı okuyup anladığını ve insanlara bu yönde yol gösterici bir kişilikte olduğu gösterir.

Sürgün Ali Bey’in Taş Han ile ilgili konuşmalı üzerine Hacı Arif Bey’in Kur’ân-ı Kerim’den geçen bir âyeti örnek verir: “Kur’ân-ı Kerim’de bir âyet vardır Ali Bey’ dedi; Her aklıma gelişte düşündürür beni. Sebebini düşünürüm bulamam. ‘Mallarınız ve çocuklarınız sizin için fitnedir’ buyurmuş Ulu tanrı” (2015b: 179). Gençlerin tutumu ve düşünceleri üzerine bu örneği veren Hacı Arif, bu duruma çok üzülür. Sosyal yaşamda önemli bir konumu olan Hacı Arif’in sık sık Kur’ân’dan verdiği örnekler onun din ile alakasını göstermektedir.

Hacı Arif Bey’in vakfı yöneltmesi ve insanlara faydalı olmasının temelinde de dinî anlayış hâkimdir. Temir Hoca Vakfı’nın kurulması ve sürdürülmesindeki asıl amaç Allah rızasıdır. İnsanlara hayır yapmak ve toplumda düzeni sağlamak için sürdürülen bu kurumu seksen yaşında ve yılların yorgunluğuna rağmen devam ettiren Hacı Arif dinî değerleri yansıtan önemli bir kişiliktir. Bu bağlamda eserde Hacı Arif’in sıklıkla evliya kavramıyla bağdaştırılması önemlidir.

Eserde dine karşı olumsuz söylemlerin görüldüğü yerler mevcuttur. Özellikle İsmet Paşa iktidarının dine bakış açısı, dinin bir afyon gibi algılanmasına sebep olur. Laiklik ilkesi bağlamında dönemin iktidarının yürütmüş olduğu faaliyetler bu durumu göstermektedir. Aynı zamanda romanda sol faaliyetler yürüten kişilerde dine karşı bir anlayış içerisindedirler. Resim Hocası annesinin yorgunluğuna rağmen namazını kılması babasının ise camiye gitmese de kötü söz söyleyen birine ağzının payını verecek aptallıkta insanlar olduğunu düşünür: “Dilencisi olduğunuz Tanrı size dönmez de gider kentin bilmem neresine döker paracıklarını” (2015b: 346). Bu ifadeler doğrultusunda Resim Hocasının dine karşı bir tutum içerisinde olduğu görülür.

Sol faaliyetler yürüten komünist Resim Hocasının caminin önünde Polis Salih Efendi'nin resimlerini çekmesi İsmet Paşa iktidarının dine bakışını ve dönemin panoramasını yansıtır niteliktedir. Emniyet Âmirinin Polis Salih Efendi'ye “Memur dediğin ne yapamaz? Çalışma saatleri içinde görevinden ayrılamaz, bu arada camiye gidemez, çalışma saatleri içinde camide bile olsalar..? (2015b: 84) sözleri ardından “Foturaf yeter delildir, siciline bir çizik çizildi mi yanarsın ki şap yanması hiç kalır yanında” (2015b: 86) ifadeleri iktidarın din algısını yansıtır.

İsmet Paşa hükümetinin din anlayışı üzerindeki etkisi dönemi geniş bir perspektiften sunar. Emniyet Âmirinin “Elhamdülillâh be de Müslümanım. Beni camide gördün mü hiç? Göremezsin. Neden? Ağzı mektep kokan kaymakamlarla hırlaşmak benim iyiliğime olmaz da onun için. Onlar öyle inandırılmışlar, öyle yetiştirilmişler; güç onların elinde” (2015b: 85). Bu ifadeler İsmet Paşa'nın memura yönelik kısıtlayıcı dini yaşamın etkilerini yansıtmaktadır. Kurgusal metinde ele alınan bu durum İsmet Paşa döneminde yaşanan din ile ilgili olaylara gönderme yapmaktadır.

Romanda İsmet Paşa iktidarının dine karşı tutumu sergilenmektedir. Laiklik ilkesini temel alan iktidarın dini yadsıyıcı tutumu eleştirel bir şekilde ele alınır Yeni bir devlet anlayışı çevresinde dinin devlet işlerinden uzak olması gerektiği düşüncesi sosyal hayata yansımıştır. Bu bağlamda kurgusal düzlemde din algısı karakterlerin düşünce ve eylemleriyle sergilenmektedir.

3.2.4. Eğitim

Osmanlı döneminde başlayan çeşitli değişim ve dönüşümler Cumhuriyet'in ilk yıllarına kadar devam etmiştir. Cumhuriyet dönemi yeniliklerinden biri de eğitim alanındadır. *Karanlıkta Mum Işığı* romanında bu dönüşümün devrin iktidarı ile ilişkilendirildiği görülmektedir. Eserde Temir Hoca Vakfı ile Osmanlı döneminde vakıfların eğitim üzerindeki etkilerine değinilir. Bu bağlamda devrin yöneticilerinin eğitim aldığı mektepler romanda eleştirilen bir husustur.

Tahrirat Kâtibi, Osmanlı toplumunda vakıfların önemli müesseseler olduğunu ve eğitim üzerine çalışmalarını şu ifadelerle anlatır: “Şu senin ilçedeki ilk mektepten

orta mektebe kaç mektep varsa o mektepleri kim yaptırmış araştırdın mı? Temir Hoca Vakfi yaptırmıştır. Abdülhamit Han Hazretleri'nin açtığı okuma seferberliğinin, mektep açma seferberliğinin, ilçemizdeki öncüsü Temir Hoca Vakfi'dir. (2015b: 145). Kazıcı, Osmanlı medreselerinin başlangıçta güçlü olmalarını vakıflara bağlı oldukları ve siyasi otoritenin kontrolünden uzak durmaları ile açıklar. Yenileşme hareketlerinin ise eğitim kurumunu zedelediği ve yeni mekteplerde okuyan kişilerin düşüncelerini etkilediği kurgusal düzlemde yansıtılan bir durumdur.

Romanda Cumhuriyet devri mekteplerinde okuyan gençlerin köklerinden bağımsız Avrupalı olma düşünceleri eleştirilmiştir. Bu bağlamda Kaymakamın eylemleri dikkat çekicidir. Emniyet Âmirinin “Ağzı mektep kokan çocukları Kaymakam diye göndermek hangi akıllının sivri kafasından çıkıyor?” (2015b: 89) ifadeleri gençlerin üzerinde mekteplerin etkisine dair bir tutumdur. “Bütün görev yerlerini ağzı mektep kokan heriflerin salaklığından çekmekle geçmişti. Hele Emniyet Âmiri olduktan sonra... ki olduğuna da, olacağına da yüz kere pişmandı; çünkü valisini, kaymakamını yakından görmüş, hemen çoğunun içi saman dolu bir kafa gezdirdiğini öğrenmişti. Samanımsı bakışlar, samanımsı kuşuklar, samanımsı işkillenmeler...” (2015b: 89).

Emniyet Âmiri Kaymakamı şu ifadelerle anlatır: “Kaymakam okul kitaplarında kalmış bir teori bence, o kadar. Sanır ki ağaç köksüz büyür. Tanzimat'tan beri gelen bir boş beyin; bir.. nasıl desem; Avrupalı olma sevdasında bir çocuk. Özgeçmişinde ne var ne yok bilmez, eski Yunanı ezberler..” (2015b: 377). Bu ifadeler doğrultusunda Kaymakamın Temir Hoca Vakfi gibi köklü bir kurumun kapatılmasını için uğraşması ve kendi değerlerine yabancılaşması eleştirel bir tutumla sergilenir. Bu durumda eserde Tanzimat ile birlikte yenileşme ve mekteplerde verilen eğitimin etkilerine dair yansımalar görülmektedir.

Tahrirat Kâtibi, “Otuz yılı aşkın bir tecrübe mektebidir benimkisi hay akıllım, senin üç beş yıllık kaymakam mektebin mi sandın?” (2015b: 133) ifadeleri Osmanlı devletinde tecrübeye dayalı bir eğitim sisteminin olduğunu açıklar niteliktedir. Tanzimat ile birlikte eğitimde bir dönüşüme gidilmiştir. Bu noktada romanda eleştirilen hususlardan biri eğitimin laikleştirilmesidir. Tahrirat Kâtibinin

“Şimdilerde, beş altı yıldır mektep yapıcı değil, yıkıcı oldu. Mektebe gönderdiğin çocuk senin çocuğun, elinde avcunda büyütmüşsün, korkmuyorsun. Gelgelelim mektepten çıkan çocuğu tanımaz oluyorsun” (2015b: 146). Bu ifadeler romanda yer alan kahramanların dine karşı bakışıyla değerlendirilir. Resim Hocası ve Kaymakam gibi genç yöneticilerin bu mektepten bir şey öğrenmediğini Tahrirat Kâtibi “Mektepten çıkıp kitaplardan ötesini bilmeden gelen, bilmeden yaşamak isteyenlerden korkarım” (2015b: 137) ifadeleri eğitime bakışı gösterir.

Romanda genel itibarıyla eğitime dair söylemlerin görüldüğü yerler iktidarda bulunan genç yöneticilerin tutumuyla ilişkilendirilebilir. Osmanlıda başlayan ve Cumhuriyet ile birlikte devam eden eğitimde değişim ve dönüşümler eleştirel bir tavırla ele alınmaktadır. Yeni eğitim sisteminin Avrupa özentisi bir anlayış ile gençlerin düşüncelerini olumsuz yönde etkileyen yönelimi eleştirilir.

3.2.5. Sosyo-Ekonomik Yapıya İlişkin Söylemler

Cumhuriyet ile birlikte Türk toplumunun siyasi, sosyal yaşamında bir dönüşüm süreci içerisine girdikleri görülmektedir. İkinci Dünya Savaşının etkileriyle yeni kurulan devletin birçok alanda değişime gitmesi toplumun ekonomik yapısı üzerinde çeşitli etkiler bırakmıştır. Bu anlamda yaşanan değişim ve dönüşümler kurgusal metinde de yansıtılan bir durumdur. *Karanlıkta Mum Işığı* romanı 1946 yılı Millî Şef dönemini ele alır. Bu dönemi sosyal bir perspektifte yansıtan metinde toplumun sosyo-ekonomik yapısına ilişkin söylemler dikkat çekicidir.

Dünya Savaşlarının etkileri ekonomik krizler yaşanmasına sebebiyet vermiştir. Bu durum kurgusal metinde halkın yaşadığı sıkıntılarla yansıtılmaktadır. Romanda Temir Hoca Vakfı'nın insanların ihtiyaçlarını karşılayan bir kurum olduğuna değinilir. Aynı zamanda vakıfların savaş döneminde devlete de ekonomik katkıları olduğu romanda yansıtılan bir durumdur: “Savaş ülkemizin kanını emmişti. İlçemiz ekmek yerine süpürge tohumundan lapa yapılarak, kurutulmuş peksimet yiyordu. Temir Hoca Vakfı bile ilçeye dağıttıklarını kısmış, varını yoğunu savaştan yiğitlerimize gönderiyordu” (2015b: 137).

Romanda geniş bir çerçevede ele alınan vakıflar, ekonomi bakımından önemli faaliyetleri olan kurumlardır. Bu anlamda Tahrirat Katibi'nin Temir Hoca Vakfı ile ilgili ifadeleri dikkat çeker: “Ülkemiz dışındaki savaş da bitti. Mutasarrıfın yerine Kaymakam var, padişahın yerine İsmet Paşa. Lâkin ilçemizin milleti eski savaş yıllarından çok çekti. Geçen iki yıl içinde Temir Hoca Vakfı'nın buğdayları imdada yetişmeseydi, kıtlık açlığından beter kırılırdı millet. Bugün de öyle. Temir Hoca Vakfı'nın yöneticisinden başka kimse milleti düşünmüyor, düşünmediğini gördüm” (2015b: 137). Bu bağlamda Temir Hoca Vakfı'nın ekonomik anlamda çok yönlü çalışmalar yürüttüğü anlaşılmaktadır.

Eserde Anadolu'nun bir ilçesinde yaşanan olaylar ülkenin genel durumuna yönelik tespitler yapılmasını sağlar. Kastamonulu Komiserin “Tabii bu koşuşturmalar kendilerine üç beş kuruş da getiriyordu, istesen de kolayına bırakamazdın bu devirde. Şekerin kilosu bilmem şu kadara fırlamışken bekçinin aylığı da eşeğin kuyruğu misali uzamadan sallanırken kime ne diyebilirdin ki?” (2015b: 71) ifadeleri halkın yoksulluk oranının arttığı bu durumun maaşlarda bile görüldüğüdür.

İsmet Paşa iktidarının Türkiye'nin savaşa dâhil olması ihtimaline dayanarak ekonomi alanında çeşitli çalışmalar yapıldığı görülmektedir. Ancak iktidarın bu anlamda yapmış olduğu çalışmalar halkın bazı ekonomik sıkıntılar yaşamasına neden olmuştur. Romanda Kaymakamın halkın ihtiyaçlarının karşılandığı Temir Hoca Vakfı'na yönelik Millî Korunma Kanununun imkânlarından yararlanmak eleştirel bir tutumla ele alınır: “Eğer Hacı Arif buğdayları ofise vermemek için direnirse, Millî Korunma Kanununu hatırlatmak, buğday meselesinde Hacı Arif'e yeter de artardı şimdilik” (2015b: 149). Millî Korunma Konunu olağanüstü durumlarda Türkiye'yi de ilgilendiren bir savaş hâlinde ekonomik bakımdan önemli yaptırımları olan bir kanundur. Kurgusal metinde ele alınan bu kanun iktidarın kendi lehine kullandığı bir durum olarak yansımaktadır.

Romanda devrin sosyo-ekonomik yapısını yansıtan durumlardan biri kaçakçılık olaylarıdır. Polis Salih Efendi'nin “O sıralar yeni yasa çıkmıştıya.. Hani kaçak bir mal yakalayana malın değerinin bilmem ne kadarı ikramiye diye verilecek diyen yasa..” (2015b: 92) ifadeleri kaçakçılık olaylarının sıklıkla yaşanması sebebiyle bu

duruma çözüm olarak ikramiye yasasının getirilmesi toplumun ekonomik yapısına ilişkin dikkat çeken bir tespittir.

Eserde İsmet Paşa yönetiminin haşhaş ekimini yasaklaması, buğday ve afyon yağının düşük fiyatla alınması halkın zor duruma düşmesine neden olacak bir hadisedir. Bu durum eleştirel bir bakışla tartışılır. Temir Hoca Vakfı'nın halktan değeri kadar fiyatını verip ofise daha uygun fiyatlara sattığı buğdayların devlet tarafından el konulması ekonomik anlamda önemli bir durumdur. Kaymakamın “Hacı Arif Bey bu yıl Afyon yağı alamaz. Gelen buyruk hem de İçişleri Bakanının imzasıdır; ilçede bu yıl elde edilecek bütün afyon yağının Toprak Mahsulleri Ofisine teslim edilmesini buyuruyor” (2015b: 102) ifadeleri iktidarın ekonomiye etkilerini göstermektedir. Millî Koruma Kanununda yer alan madde şu şekildedir: “Toprak Mahsûlleri Ofisi ile ilgili bir nizamnâme yayınlanacak ve buğday ve diğer hububat üretim ve tüketimini himâye etmek, silo, ambar inşa etmek ve işlemek, Toprak Mahsûlleri Ofisi'nin görevleri arasına dâhil edilecektir” (Koçak: 1986: 395). İsmet Paşa yönetiminin ekonomiyle ilgili çalışmaları kurmaca metinde yansıtılan bir husustur.

Romanda sosyo-ekonomik yapıyı yansıtan en belirgin söylemler yöneticiler ve memurlar arasında tartışılır. Bu bağlamda iktidarın ekonomik yapıya ilişkin uygulamış olduğu çalışmalar eleştirilmektedir. Osmanlı dönemi önemli kuruluşlarından olan vakıfların işlevlerinin kısıtlanması da sosyal hayatta insanları etkileyen bir durumdur. Dolayısıyla kötü ekonomik sonuçlara sebebiyet veren bu durumun eleştirisi söz konusudur.

3.2.6. Hukuk

Cumhuriyet siyasi bir rejim olarak halka dayanan, gücünü halktan alan bir devlet şeklini ifade eder (Dinç, 2008: 1). Cumhuriyet ile birlikte yeni bir devlet anlayışı hâkim olur. Bu anlayış özellikle kurumsal alanda değişim ve dönüşümlere sebebiyet verir. *Karanlıkta Mum Işığı* romanı 1946 yılı genel seçimlerin yapılacağı bir dönemi işleyen siyasi anlamda dikkat çekici söylemlerin bulunduğu kurgusal bir metindir. İsmet Paşa devrindeki politik olayların esas alındığı eserde bazı fikirlerin çeşitli karakterlerle tartışıldığı görülmektedir. Romanda yeni bir rejim etrafında gerçekleştirilen inkıpların sosyal hayata yansıma süreçleri ve Komünizm gibi bazı

fikirlerin eleştirildiği görülmektedir. Aynı zamanda çok partili hayata geçiş sürecinde yaşanan olayları eleştirel bir eksenle ele alır.

Eserde çeşitli tematik fikirler etrafında Osmanlı ile Cumhuriyet rejimi karşılaştırılır. Fakat asıl mesele Cumhuriyet rejiminin eleştirisi değildir. Amaç yeni rejimin kurumlara yansıma süreci ve eksikliklerin eleştirisidir. Eserde Mustafa Kemal'e verilen destek Cumhuriyet rejimini destekler nitelikte şu ifadelerle yansıtılır: "Gazi Mustafa Kemal Paşa Hazretleri'nin en yalnız zamanlarında Temir Hoca Vakfı varını yoğunu Kurtuluş Savaşımız için ortaya dökmüştür, avuçla değil kucakla evlât!" (2015b: 145). Bu anlamda Osmanlı kurumlarından olan Temir Hoca Vakfı'nın savaştaki yardımları Cumhuriyete karşı olumlu bir bakış olduğunu gösterir.

Romanda en çok üzerine durulan husus ise İsmet Paşa iktidarının ülkeyi yönetim şeklidir. Bu bağlamda İsmet Paşa yönetiminin eksiklikleri sıklıkla dile getirilen bir konudur. Tahrirat Kâtibinin "Devlet Kaymakam değildir, İsmet Paşa'da değildir" (2015b: 139) ifadeleri Cumhuriyet rejiminin değil İsmet Paşa yönetiminin eleştirildiğini gösterir. İsmet Paşa yönetimi eleştirilerinden biri ise memurlara yöneliktir: "Memur takımı süs ağaçları gibi; güzel, hoş çiçekler açsınaya gidiyor; say ki akasya ağacıdır, istasyonlara dikilen günün hevesi ağaç. Yerli ise söğüttür yahut meyveye yüklenen ürün ağacı.." 292 Bu ifadeler doğrultusunda memurlar ile halkın toplum içerisinde birbirinden ayrıştırıldığını söylemek mümkündür. Koçak, yapılan bazı aynî yardımların halkın memurlardan ve CHP'den soğumasına ve uzaklaşmasına sebebiyet verdiğini vurgular. (Koçak, 1986: 543-544).

İsmet Paşa yönetiminin getirdiği Kaymakam ve Vali arasında geçen konuşma ise devlet yönetimindeki bozukluklara işaret eder: "Vali daha bir ay önce çok kesin, say ki İsmet Paşa ağzı kesinliğinde: "Seçim bizim derdimiz değil" demişti; "Benim eteğimden ayrılma sen, ben de İçişleri Bakanı'nın eteğine yapışmışım. Bırakmaya hiç niyetim yok Kaymakam Bey!" (2015b: 149). Bu durum açık oy gizli sayım yapacaklarına dair bir ifadedir. Emniyet Âmiri "Bizim ilçemiz bir kapalı kutudur. Türkiyemiz de bizim ilçelerden örülme.. kapalı kutulardan.. içice kapalı kutulardan.." (2015b: 88) ifadeleriyle seçimde yaşanacakların gizlilik içerisinde olacağına dair eleştirel bir tavidir. Bu durum Cumhuriyetin temellerine aykırıdır.

Romanda geçen 3nemli meselelerden biri ise Taş Handır. Kaymakam, Taş Han'ın eski bir Roma yapısı olduğu ve eski hâline döndürölmesi konusunda girişimlerde bulunur. Tahrirat Kâtibi “Şimdi bu lâfı Mustafa Kemal Paşa Hazretleri için söylemekteyim: Sen değil misin kardaşım Yunanı denize döken, sensin.. Ee bu İsmet Paşa kim? Senin denize döktüğün Yunanı bu niye diriltiyor?” (2015b: 247). İsmet Paşa yöneticilerinin kendi kimliklerinden uzaklaşması durumu da eleştirilen bir diğer tutumdur.

Romanda çok partili sisteme geçilmesi siyasi ve sosyal bağlamda yaşanan olaylar Anadolu'nun bir ilçesinde sergilenir. Halk Partisinin ülkeyi yönettiğı bu dönemde Demokrat Parti'nin seçime katılma süreci anlatılır: “O günlerde herkes neyin nesidir bu Demokrat Parti? Sakın ola ki İsmet Paşa'nın bir tilki oyununa gelmeyelim demesine ürkmüş beklerken Çakmakçı Sabri Usta nasıl çıktıydı orta yere? Halkın beklediğı partidir. Demokrat Parti, demedi miydi? Halkın yanan öz bağrından çıkan bir yangındır bu Demokrat Parti; kışında don bırakılmayan halkın donu olacak bu parti donu! Dememiş miydi?” (2015b: 96) ifadeleri halkın ihtiyacı ve beklentisi olduğunun göstergesidir. Belediye Reisinin, “Demokrat Parti ortaya çıktı ya. Bu seçim değilse bile bundan sonra kendimize bir çeki düzen vermemiz gerek. Artık eski köylüden kentliden kopuk esnaf takımı bizim gücümüz olamaz” (2015b: 195) sözleri devletin halktan kopuk yönetim anlayışını göstermektedir. Bu anlamda tek partiden çok partiye geçiş halkın beklentisidir. Ancak bu seçimin bir göstermelik olduğü ve Halk Partisinin tekrar kazanacağı Belediye Reisinin ifadeleriyle şöyledir: “Demokratlara Mecliste göstermelik sesleri çıksın demesine yeter milletvekili verilir ancak; ötesi? Ötesi bu kadardır bu seçimin” (2015b: 197). Bu durum romanda eleştirel bir şekilde ele alınır.

Emniyet Âmirinin “Amerika'nın, böyle bir zamanda haşhaş ekimi yasaklamasında ağır basması, acaba Demokrat Parti'ye bir yeşil ışık yakmak mıdır?” (2015b: 149) ifadeleri ülkenin iç işlerinde yaşanan olayların Amerika'nın etkisinin olduğuna dair düşüncelerdir. Emniyet Âmirinin ifadeleriyle İsmet Paşa hükümetinin aldığı kararlarda dış güçlerin etkisi olduğü kurgusal metinde eleştirilen bir durumdur. Bu anlamda Çakmakçı Sabri karakteri ile yeni bir anlayış ele alınır. Devrin iktidarı ve

muhalefeti dışında yeni bir devlet istediği şu ifadelerle yansıtılır: “Çakmakçı Sabri Usta, mırıltıların dolaştığını pekiştirmek gereğini duymadı ama gözdağını büyütmeden de geri kalmadı: ‘Benim başım siz sayın ki benim şeyhim İstanbul’dadır, onun bir gövdesi Ankara’dadır, bir kolu Bursa’da, ayağı Van’da. Bir çelik örümcek ağıdır, kurmuştur. Benim şeyhimin örümcekten çok elleri ayakları vardır; hem Türkiye’yi hem Türkiye’nin dışını sarmıştır. Kaçılmaz, kurtulunmaz bilesiniz. Bu Demokratlar şimdilik göstermeliğinedir. İsmet Paşa’yı Demokratlara vurduracaktır benim şeyhim, Demokratları da sırası geldiğinde bir başkasına; bu iş bitince bizim şeyhimizin devleti başlayacaktır; nasıl bir devlet olduğunu anladınız artık” (2015b: 220).

Eserde baştan sona eleştirilen bir diğer konu ise Komünizm’dir. Komünizm ile ülkenin durumu ve sol faaliyetlerin başlangıcı Resim Hocası karakteriyle yansıtılmaktadır. “Resim Hocasının komünist olduğunu duymayan kalmadı” (2015b: 94). İlçeye sürgün edilen Resim Hocası sol fikirleri olan ve dine karşı tavrıyla yazarın eleştirdiği bir karakterdir. Hacı Arif Bey’in torunu Ertuğrul’un fikirlerini de etkileyen Resim Hocasının faaliyetleri eleştirilir. Hacı Arif Bey’in “Hem komünist diyorsunuz, hem suçlu buluyorsunuz, hem de dürmüyorsunuz defterini. Ankara’lar, İstanbul’lar yetmemiş gibi sürüyorsunuz Anadolu’ya, niye? İsmet Paşa’mız bile bile mi yapar bu işi, yoksa saflığından mıdır?” (2015b: 202) ifadeleri de bu yönde yapılan bir eleştiridir.

Romanda söz edilen önemli inkılaplardan Laiklik şöyle ifade edilir: “Hacı Arif Bey, İsmet Paşa’nın gericilik dendi mi ödünün koptuğunu bilecek kadar anlamıştı artık. Lâiklik de lâiklik! İster misin bu lâiklik dönüp dolaşıp gelsin bizim mumu üflesin” (2015b: 192). İsmet Paşa hükümetinin Laiklik ilkesi adı altında dinî değerleri sosyal hayattan uzaklaştırılma düşüncesi eleştirilir. Laiklik adı altındaki bu düşünceler Cumhuriyet değerlerinin aksine inanç özgürlüğünü kısıtlar niteliktedir. Bu anlamda Hacı Arif Bey’in sözleri devrin anlayışını “Dinine inanmış bir adamı sevmemek başka, inancına saygı göstermek daha başkadır. Bir insan dine inanmayabilir lâkin saygısızlık etmez. Ediyorsa ben ona insan demem” (2015b: 176) sözleri önemlidir.

Romanda değinilen önemli hususlardan biri de harf inkılabıdır. Cumhuriyetin ilk yıllarını esas alan eserde hem eski yazının hem de Latin harfli yazının birlikte kullanılması Tahrirat Kâtibi'nin ifadelerinde şöyle geçer: “‘Vasiyetimdir’ yazdı. Onun hemen altına da: ‘Bismillâhirrahmanirrahim!’i eski yazıyla ve özenli bir sülüsle kondurdu” (2015b: 136). Aynı zamanda Hekim'in kapısına yazdırmış olduğu Arap ve Latin harfli yazıda bu karşılaştırılmanın görüldüğü yerdir. Bu bağlamda romanda geçen 1946'lı yıllar yeni inkıpların yerleşme sürecinde geçiş dönemi olarak değerlendirilir.

Karanlıkta Mum Işığı romanında hukuk başlığıyla Cumhuriyet rejimi ekseninde getirilen inkıpların sosyal hayat içerisinde sentezi ele alınmaktadır. Bu noktada inkıpların yanlış politikayla uygulandığı düşüncesi yansıtılmaktadır. En belirgin husus ise iktidarın uyguladığı politikalaradır.

3.2.7. Kültürel Yozlaşma

Kültürel yozlaşma, içinde bulunduğu toplumun değer ve kültürüne göre yetişen bireyin, bireysel veya toplumsal değişimlerin etkisiyle kültürel değerlere karşı geliştirdiği eylemlerdir. Bu durum *Karanlıkta Mum Işığı* romanında İsmet İnönü iktidarı dönemindeki yeni nesil yöneticilerin uyguladığı politikalarda belirgin şekilde görülmektedir.

Eserde Kaymakamın Taş Han'ı restore ettirmek için Hacı Arif Bey ile konuşmaları dikkat çekicidir. Taş Han Osmanlı zamanında Hacı Arif Bey'in dip dedesinin bir ören halindeyken yaptırdığı eski bir yapıdır. Kaymakam'ın “Benim düşüncem.. Yani ben diyorum ki Taş Han eski bir Roma yapısıdır” (2015b: 171) ifadeleri doğrultusunda bu yapının Roma yapısı olarak kalmasını istemesi kendi kültürüne yabancılaştığını göstermektedir.

Kaymakamın Taş Han ile ilgili düşüncelerine karşılık Hacı Arif Bey'in cevabı şöyledir: “Dünki Yunan gibi onlarda bir gün gelirlerse, bre siz şurdaki, şurdaki, şurdaki yapıların sizin değil bizim olduğunu söylüyorsunuz; demek ki toprak da sizin değil.. varın nerden geldiyseniz oraya gidin, biz yurdumuzu isteriz!.. derlerse ne

cevap verirsiniz? (2015b: 171-172) der. Bu doğrultuda Kaymakamın kendi kültürüne yabancılaşması Hacı Arif Bey'in ifadeleriyle eleştirilmektedir.

Romanda Kaymakam odağında Tanzimat'tan beri Batılılaşma isteğiyle Avrupa'yı örnek alma durumu şu ifadelerle ele alınır: “Venedik kadifesi giydirmek ister köy kızımıza; lâkin ne köy kızı görmüştür ömründe ne Venedik kadifesi. Biri dediyse ki: Venedik kadifesi giydiriyorlar Firengistan'da köy kızlarına, dediyse.. Tamam! Kaymakam için tamamdır bu kadarı. Yahu bizim Bursa çatmalarımız bize daha uygundur, dedin mi sen büyük devrime karşı çıkıyor oluyorsun gözünde” (2015b: 377-378). Emniyet Âmiri'nin bu ifadeleri yanlış batılılaşma ve kendi kültürüne yabancılaşmayı yansıtır.

Eserde kültürel yozlaşmanın temsil edildiği karakter Kaymakam olmuştur. Bu durum tesadüfen seçilen bir karakterle yansıtılmamıştır. Devrin iktidarının ve yöneticilerinin bakış açısını yansıtmak amacıyla tercih edilmiştir. Yeni bir devlet ışığında değişim ve dönüşümün gerekliliği olarak yönünü batıya dönen yeni nesil, eserin bütününe üzerine durulan bir husus olmuştur.

3. 3. Güneşin Dört Köşesi

Bugünkü Türkiye dizisinin son romanı olan *Güneşin Dört Köşesi* 1983 yılında yayımlanmıştır. Tez verilerini toplamak için ele alınan kitap ise 2015 yılı, İstanbul, İrfan yayınları dokuzuncu baskısıdır. Eserde 1960 yılı Demokrat Parti döneminde yaşanan hadiseler anlatılmaktadır. Çok partili sistemin sosyal hayata yansımaları ve ülkede yaşayan azınlık grupların devlet ile ilişkileri üzerine durulur. Demokrat Parti yöneticileri ile Halk Partisi arasında yaşanan olayların ele alındığı romanda siyasi, sosyal, ekonomik birçok soruna da değinilmektedir.

Demokrat Parti'nin iktidarda olduğu dönemin ele alındığı eserde olaylar silsilesi poğaça satarak geçinen Murat Çilesiz'in Bekçi Ali tarafından karakola götürülmesiyle başlar. Birtakım serseriden Halk Partisi'nin Demokrat Partiye kurduğu oyununu duyan Murat Çilesiz, Halk Parti'nin İsmet Paşa'yı taşıyarak suçu Demokrat Parti'ye atacağını duyar. Bu olaylar üzerine Murat Çilesiz karakoldan

kaçar ve Çedikçi Sarı Cemal Efendi'ye gider. Duyduklarını Çedikçi'ye anlatan Murat Çilesiz, daha sonra İzak Kohen Usta'nın evinde kalmaya başlar.

İzak Kohen Usta, Yahudi asıllı bir Osmanlı vatandaşıdır. Her yıl karısıyla birlikte 23 Nisan kutlamalarına katılır. 1960 yılı bir 23 Nisan bayramı günü Ermeni asıllı İrfan adlı gencin evine gelip oğlundan haber getirdiğini söylemesiyle o yıl 23 Nisan bayrama katılamaz. İrfan, Türklere karşı yıkıcı eylemlerde bulunmak isteyen bir kişidir. İzak Kohen Usta ise bu duruma karşısında İrfan'ın düşüncelerini reddeder.

Demokrat Parti başkanı Etem Efendi, sanayileşme adı altında kurulmak istenen lastik şirketi için Çedikçi Sarı Cemal Efendi'nin evini satın almak ister. Halk Parti'si ile sürekli bir çatışma hâlinde olan Demokrat Parti, lastik fabrikası için Halk Partisi başkanı Selönü Bey'i de işin içine dâhil ederler. Bekçi Ali ise Selönü Bey'in emrindedir ve öğrendiği bilgileri Selönü Bey'e haber verir. Bekçi Ali, Murat Çilesiz'i öldürmeye karar verir.

Demokrat Parti başkanı Etem Efendi'nin oğlu Cahit, Alişan Ağa'nın kızı Seraye'ye gönlünü kaptırmıştır. Ancak alevi vatandaşı Alişan Ağa kızlarını yabancı birine vermeye sıcak bakmaz. Memleketinden üç genç çağırır ve kızlarını onlarla evlendirmek ister. Alişan Ağa kendisini ikna etmek isteyen Çedikçi'yi de dinlemez. İzak Kohen Usta, torununun Bar Mitvza gününde Çedikçi Sarı Cemal Efendi ve Seraye'yi evine çağırdığı gün Bekçi Ali, Murat Çilesiz'i öldürmek için kurduğu pusuda Seraye'nin de ölümüne sebep olur. Bunun üzerine Selönü Bey'in yanına gider ve olanları anlatır. Selönü Bey, olayların üstünü kapatmak için Bekçi Piç Ali'yi vurup meşru müdafaa olduğunu anlatır. Bu olaylar neticesinde Bekçi Piç Ali'nin cebinden çıkan mektupla birlikte Çedikçi Sarı Cemal Efendi'nin irtica hareketlerinde bulunduğu gerekçesiyle hakkında dava açılır.

İzak Kohen Usta'nın İstanbul'daki oğlundan bir mektup gelir. Karısını Murat Çilesiz'e emanet eden İzak Kohen Usta oğlunun yanına gider. Ancak oğlu İstanbul'da öğrenci yürüyüşlerde öldürülmüştür. Bunun üzerine İzak Kohen Usta denize atlayarak intihar eder. Murat Çilesiz ise İzak Kohen'in emanet ettiği karısını alıp köye gitmek ister. Binbaşı Cemil, İzak Kohen Usta'nın başına gelenleri Çedikçi Sarı Cemal Efendi'ye anlatır. Cahit'ten gelen mektubu Çedikçi'ye okur. Cahit

Almanya'ya gitmiş ve kendisine bir iş bulmuştur. Cahit, Çedikçi Sarı Cemal Efendi'den kendisi ve Seraye için dua etmesini ister.

3.3.1. Karşıt Güç Söylemi

Güneşin Dört Köşesi adlı romanda 1960 yılı Türkiyesinde yaşanan olaylar ele alınmaktadır: “Yıl bin dokuzyüz altmış idi, mart baharı almış başını nisana konuşuyordu” (Sepetçioğlu: 2015a: 53). Eserde Demokrat Parti'nin iktidarda olduğu dönem ve Halk Partisi ile aralarında yaşanan çekişmeler kurgusal metne yansıtılmıştır. Yazar, kurguladığı karakterleri eleştirel bir şekilde bütün yönleriyle ele almaktadır. Eserde Halk Partisi taraftarlarının olumsuz eylemleri karşıt güç söylemi olarak değerlendirilirken Demokrat Parti taraftarlarının olumsuz yönlerine yönelik bir eleştiri de söz konusudur. Bu anlamda yazar, olumsuz özellikler taşıyan karakterler ile karşıt söylemi yansıtmaktadır.

Romanda karşıt güç olarak en dikkat çeken karakterlerden biri Bekçi Piç Ali'dir. Halk Partisi başkanı Selönü Bey'in emirlerine göre hareket eden Piç Ali, İsmet Paşa'nın taşlanması ve bu olayı Demokrat Partinin gerçekleştirdiğine dair bir oyun planlar. Aydemir, İsmet Paşa'nın 1 Mayıs 1959'da Uşak seyahatinde ve seyahatten dönüşte yaşanan taşlanma olayını iktidar muhalefet arasındaki şiddetli tartışmalardan kaynaklandığını belirtir. (Aydemir, 1993: 121). Kurgusal düzlemde ise bu durum 1960 yılında Halk Partisinin Demokrat Partiye karşı kendi içlerinde kurdukları bir oyun olarak yansıtılmaktadır.

Piç Ali'nin Halk Partisi Başkanı'nı kefil göstererek ipsiz sapsız kişilere İsmet Paşa'nın taşlaması için talimat verdiğini öğrenen Çedikçi ise bu olay için Otuzbir Mart benzetmesi yapar: “Otuzbir Martlardan bu yana çevrilen, çevrilmek istenen dolaplar benzeriydi; birileri, bir takım çıkarları yüzünden, bir takım ölesi kinleri körüklüyor, devletin böğründe...? (2015a: 47). 31 Mart Vakası Osmanlı döneminde yönetime karşı bir ayaklanma ve darbe olayıdır. Bu durumda romanda 31 Vakasında olduğu gibi bazılarının çıkarları için yönetimi hedef alan birtakım olayların devlet bünyesine zarar verdiği vurgusu yapılmaktadır. Çedikçi Cemal Efendi roman kişisi ile 1960 darbesine gönderme yapılmıştır.

Eserde iktidar ve muhalefet çatışmalarının devlete verdiği zarar yansıtılırken Osmanlı vatandaşı Ermeni Çolak Kevork'un oğlu İrfan'ın "Şimdi bunlar, bu Türkler, kendi kendilerini yeyip bitirme havasındalar. Sanırım yeyip bitirecekler de. İsmet Paşaları neredeyse sokak sokak dolaşıp kendine bağlı olanları ayağa kaldırıyor; şehir şehir Türkler kinleniyor.. kendilerine kinleniyor İzak Kohen Usta, kendilerine; İsmet Paşa, Menderes'ten yana olanları da kinlendiriyor.." (2015a: 140) ifadeleri Türk milletinin kendi içinde yaşadığı olayların ülkenin tahribatına neden olduğuna dair söylemlerdir. İsmet Paşa ve Adnan Menderes'in aralarındaki iktidar olma çatışmasının Türk milletini birbirine düşürme derecesine getirdiğine işaret eder.

Alişan Ağa, Demokrat Partinin iktidarda olduğu bu dönemde yükselişe geçtiğini ancak İsmet Paşa'nın tekrar iktidara geleceğine dair düşünlerini şöyle ifade eder: "Bakma sen Demokrat Parti'nin doruğa tırmanışına; ben şunca yaşın adamıyım, sen Çedikçi Sarı Cemal Efendi olarak şunca yaşın adamısın.. İsmet Paşa bir adamı dorukta çok fazla tutmaz.." (2015a: 230). Bu ifadeler Halk Partisi ile Demokrat Parti arasındaki iktidar mücadelesini yansıtmaktadır.

Eserde ülke içindeki azınlığı temsil eden karakterlerin de karşıt gücü desteklediği görülmektedir. Yahudi asıllı İzak Kohen Usta ve karısı ülkesini seven her yıl 23 Nisan kutlamalarına katılan Osmanlı vatandaşları olarak tasvir edilirler. İzak Kohen Usta'nın oğlu ise Türklere karşı yürüyüş ve eylemlere katılmasından dolayı olumsuz bir tutumla anlatılmaktadır. Ermeni asıllı İrfan'ın da İzak Kohen Usta'dan Türklere karşı eylemlerde bulunmasını istemesi karşıt güç söyleminin görüldüğü yerlerdir.

İktidar-muhalefet çatışmaları iki tarafın cepheler oluşturmasına da sebep olmuştur. İsmet Paşa'nın oluşturduğu Millî Muhalefet Cephesi'ne karşı iktidarın Vatan Cephesi romanda değinilen hususlardan biridir. Devrin başbakanı Menderes "Politika ve ihtirastan vareste vatandaşların kin ve husumet cephesine karşı Vatan Cephesi'nin kurulduğunu belirtir. (Albayrak, 2004: 522). Romanda ise insanların bu cephelere taraftarlığı şöyle yansıtılmaktadır: "Hâkim Bey'in ne Menderes, ne Devlet, ne şu, ne bu için; sadece lâstik şirketinden kapacağı payın kocamanca olması için biricik Vatan Cephesi'ne koştüğünü sezivermişti" (2015a: 342). Hâkim Bey karakterinde

görüldüğü gibi birtakım kesimin kendi çıkarları ekseninde iktidara yaklaştığı görülmektedir.

Halk Partisi ile Demokrat Parti arasında yaşanan iktidar mücadelesi eserde karşıt söylemin en belirgin görüldüğü yerlerdir. Bununla birlikte ülkede yaşayan azınlıkları temsil eden roman kişilerinin Türklere karşı eylemleri ve ifadeleri de karşıt söylemin örneklerindedir.

3.3.2. Anlatıcının Müdahaleleriyle Hegemonik Söylem

Hegemonya kavramından türetilmiş olan hegemonik söylem roman çözümlemesinde yazarın doğrudan veya dolaylı olarak fikirlerini yansıtmasıdır. Yazarın kimi zaman direkt kullandığı ifadeler kimi zaman ise karakterlerin söylemleriyle aktardığı fikirler hegemonik söylemin göstergeleridir. *Güneşin Dört Köşesi* romanında anlatıcı vasıtasıyla karakterlerin yansıttığı düşünceler hegemonik söylemin en belirgin görüldüğü yerlerdir. Bu anlamda yazar/anlatıcının oluşturduğu olumlu veya olumsuz özelliklerle kurguya dâhil ettiği karakterlerin değerlendirilmesi hegemonik söylemlerin tespit edilmesinde önemli bir unsurlardır.

Eserde kurguya dâhil edilen her karakterin söylemi siyasi, sosyal, kültürel birçok açıdan kendi fikirleri ekseninde yansıtılmaktadır. Ancak yazar/anlatıcı olumlu veya olumsuz yönleriyle oluşturduğu karakterler üzerinden kendi fikirlerini vermektedir. Bu durumda yazar/anlatıcının vermek istediği düşünceleri olumlu özellikler atfettiği roman kişileri vasıtasıyla aktardığı görülmektedir. Girift çalan, musikiye önem veren Çedikçi Sarı Cemal Efendi olumlu özellikleriyle ele alınan bir karakterdir. Aynı zamanda Cemal Efendi'nin bakış açısıyla eleştirel söylemlere de yer verilir. Yazar/anlatıcı Bekçi Ali'yi Çedikçi'nin bakış açısıyla olumsuz bir şekilde tasvir eder: "Piç Ali dedikleri gece bekçisi, baştan aşağıya çirkeften yoğrulduğunu ispat etme derdinde bir yaratık olarak duruyordu" (2015a: 31).

Yazar/anlatıcının yerici ifadelerle anlattığı Bekçi Ali, eylemleriyle de olumsuz söylemlerin hedefindedir: "Bekçi Ali haksızlığın heykeli olmak için yaratılmış bir kere; haklılığın içine düşse bulandırır herif!" (2015a: 47). Halk Partisinin başkanıyla birlikte İsmet Paşa'nın taşlanması ve Demokrat Parti'nin üstüne atılmasıyla ilgili

kurdukları oyun siyasi ve sosyal huzursuzlukların yaşanmasına sebep olur. Bu anlamda Piç Ali eserde yerici söylemlerle ele alınan bir karakterdir.

Demokrat Parti başkanı Etem Efendi de olumsuz ifadelerle ele alınan bir karakterdir. Etem Efendi'nin "(...) canbazlar canbazı eşkıya dölü Etem Efendi.." (2015a: 61) gibi yerici söylemlerle anılmasının sebebi kişisel çıkarları için yaptığı illegal işlerdir. Lastik fabrikası kurmak için kamulaşmaya gidilen toprakları kendi lehine çizdirmesi devletin imkânlarını kendi yararına kullandığını gösteren eylemlerdir. Bu durumda anlatıcının Etem Efendi'ye karşı geliştirdiği söylemler hegemonik söylemin görüldüğü yerlerdir.

Yazar/anlatıcı eserde olumsuz eylemlerde bulunan karakterlere karşı kurguladığı Polis Hüseyin Gemalmaz karakterle fikirlerini aktarır. Hüseyin Gemalmaz ne Halk Parti ne de Demokrat Parti taraftarıdır. Onun düşündüğü yalnızca devlettir: "Polis Hüseyin Gemalmaz, her vakit Devlet'ten yana idi. Devlet güçlü olmalıydı, Devlet sallanmamalıydı, Devlet'e laf söylenmemeli idi" (2015a: 185). Hüseyin Gemalmaz karakteri devletin önemini vurgularken aynı zamanda eleştirel söylemlerde de bulunur: "Memleketi düşünen yok anlaşılın, yazık; memleketi, çöküp omuzlara olanca ağırlığında.. yönetmek, diye biliyorlardı, yazık. Sen yiyemedin ben yeyim, ben yiyemedim sen de yeme.. mi kör dövüşü?" (2015a: 182). Bu ifadeler doğrultusunda devletin içinde bulunduğu durum eleştirilirken hegemonik söylem görülür.

Demokrat Parti'nin iktidarda olduğu ve Halk Partisi ile aralarındaki çekişmelerin yansıtıldığı eserde yazar/anlatıcı parti bağlamında bir düşünceye bağlı kalmamıştır. Anlatıcı, karakterleri ele alırken devleti önceleyen fikirleri etrafında kişisel çıkarları doğrultusunda hareket edenlere karşı olumsuz tavırlarda bulunmuştur. Bu bağlamda yazar, anlatıcı vasıtasıyla devletin bütünlüğünü tehlikeye atan davranışlara karşı olan bazı karakterlere ve komünizm gibi fikirlere karşı tepkisini yine karakterler üzerinden yansıtmıştır. Bu noktada ele alınan düşünceler hegemonik söyleme işaret etmektedir.

Anlatıcının müdahaleleriyle hegemonik söylem yazar/anlatıcının kahramanları ele alırken yansıttığı tavır ile ilişkilidir. Yazar/anlatıcı bazı karakterleri yerici bazıları ise kendi düşüncelerini yansıtan olumlu karakterler olarak konumlandırmıştır. Dolayısıyla yazar anlatıcının eserde tespit edilen bu tavrı hegemonik söylemi ifade etmektedir.

3.3.3. Dinî Söylem

Din, bireyin anlama ve anlamlandırma ihtiyacı ile bağıntılı yaşamın içinde var olan bir olgudur. Söylemsel olarak kendine has bir yapılanmaya sahip olan din, bireyle başlayan aynı zamanda toplumu da kapsayan bir ürettir. Metinsel, söylemsel ve toplumsal pratik olarak ekonomik, politik etkilerle de ilgilidir. (Çoban, 2003: 261). Bu bağlamda *Güneşin Dört Köşesi* adlı romanda dinî söylem toplumsal yaşam içerisinde birçok alanda görülmektedir.

Cumhuriyet rejimi ile birlikte yaşanan değişim ve dönüşümlerden biri de din alanındadır. İsmet İnönü iktidarının Laiklik ilkesi doğrultusunda tek partili hayatın vermiş olduğu rahatlık ile din alanındaki politikaları eleştirel bir şekilde yansıtır. Çok partili hayata geçiş ile birlikte Demokrat Parti'nin iktidara geçtiği dönemin konu edildiği eserde din konusunda yapılan değişimler olumlu söylemlerle ele alınmaktadır. Bu anlamda iktidarın din ile ilgili politikaları bazı karakterlerle verilmiştir. Buna karşı muhalefetin din konusundaki tutumu da sergilenmektedir.

Demokrat Parti'nin iktidarda olduğu dönemde din alanında uyguladığı politikalar milletin bu partiye olumlu bakmasını sağlamıştır. Devrin başbakanı Adnan Menderes'in bu konuda takdir edildiği kurgusal düzlemde İzak Kohen Usta'nın ifadeleriyle şöyledir: “Efendi sen akıllı gitmiş sandığım Menderes'i bir yere koyamazsın. Ben bilirim dedi; uçak kazasından sonra adamın evliyalığına inanmadı mı köylü, bir yana koyamazsın. Ben bilirim bu Türk Milleti'ni, baban da bilir idi efendi, inandığına inanır” (2015a: 142). Adnan Menderes'e karşı milletin dinî sebeplerden dolayı güven bağı oluşturduğu anlaşılmaktadır.

Demokrat Parti başkanı Etem Efendi'nin bir evliya mezarını düzenletmesi ve mevlit okutturması devletin dinî politikalarında yaşanan değişimleri göstermektedir:

“Selçuk Künbedi.. çevresini iyi kötü düzenlemişlerdi. Etem Efendi künbette yüzbin yıllık bir evliyanın yattığını, buraya gelen en büyük ataları olduğunu, Demokrat Parti’nin atalara gösterdiği saygıyı millet bilsin öğrensün diyerekten künbedin çevresinin düzenlendiği yıkık yerlerinin onartıldığını tören kurdurup nutuklar çekerekten duyurmuştu; mevlitler okutmuştu üst üste” (2015a: 288). Bu ifadeler Demokrat Parti’nin din adına yaptığı faaliyetlerin milletin beklentisine yönelik bilinçli eylemler olduğunu gösterir.

Halk Partisi başkanı Selönü Bey’in Etem Efendi’nin evliya mezarını düzenletmesinden dolayı Şehir Gazetesinde bir yazı kaleme alır ve bununla ilgili şu ifadelerde bulunur: “Hititler’den, bilmem kimlerden söz eden; evliyaların, bilmem nelerin bir mürteci düşü olduğundan; ezilmişlerin ezilmişlik acısını yönlendirecek yol bulamayışlarından.. bulamadıkları için de dinsel tutkuların esrar içmişliğinde esrütmesinden..” (2015a: 288). Dinin bir esrar benzetmesiyle Selönü Bey, dine karşı söylemleriyle ele alınan bir karakterdir. Bu durumda Halk partisinin Cumhuriyet’in ilk yıllarında dine yönelik uyguladığı politikalar ve bu konudaki düşüncelerinin Demokrat Parti döneminde devam ettiği görülmektedir.

Demokrat Parti’nin din alanında uyguladığı politikalardan biri olan ezanın tekrardan Arapça okutulması Komiser karakteriyle ifade edilmiştir. (2015a: 188). Aynı zamanda Polis Hüseyin Gemalmaz’ın haftada veya on beş günde valinin konağına gidip Kur’ân-ı Kerim okuması devletin dine yönelik rahatlatıcı politikalar uyguladığını gösterir. Romanda ele alınan devlet kademesindeki kişilerin dine bakışı ile devrin dine bakış açısı yansıtılmıştır.

Eserde dine bağlı roman kişileri olumlu özelliklerle aktarılır. Murat Çilesiz’in “Müslüman kursağına girecek yiyeceğin temiz olmasını Tanrı buyurmuş, Peygamberimiz buyurmuş, ben uymam mı?” (2015a: 6) ifadeleri dinî gereklilikleri yerine getirmeye çalışan bir karakter olarak ele alındığını göstermektedir. Romanda dini temsil eden asıl karakter ise Çedikçi Sarı Cemal Efendi’dir. Sabahları namazını kıldıktan sonra giriftini üflemeğe başlayan Çedikçi’nin bakış açısıyla yapılan tasvir şöyledir: “Nisan da lâmelifini öylesine çekiyordu gökyüzüne; dalların ve yaprakların arasından hemzeler, vavlar, heeler ve aynlar; gökyüzü baştan sona sülüse dökülmüş

çizgiler idi de harflendikçe ya bir Kelime-i Tevhîd, yahut bir âyet-i kerîme istiflenmesinde donanıyordu..” (2015a: 37). Bu ifadelerle ele alınan kavramlar dinî söylemin göstergeleridir.

Romanda Yahudi asıllı Osmanlı vatandaşı olan İzak Kohen Usta'nın inanç konusundaki tutumuyla Osmanlı devletine bağlılığı şöyle ifade edilir: “...ne sinegok, ne haham, ne Tevrat'tan anlar bir gönül.. yok ama başka şeyler vardı yıllardır, birikmişti, onların yerini almıştı; Tanrı ise her an İzak Kohen Usta'nın evindeydi” (2015a: 89) ifadeleri dinî inanç konusunda özgür bir anlayışı yansıtmaktadır. Torunu için Bar Mitvza günü kutlamalarında Çedikçi Sarı Cemal Efendi'yi de davet etmesi dinî anlamda hoşgörüyü dayalı bir ortam olduğunun göstergesidir. İzak Kohen Usta'nın bu konudaki konuşmaları ise şöyledir: “... biz bu kocamış iki kişi, burada yalnız, sizin dininizden değiliz diye yalnız, yoksa ayrı bilmedik hiç sizde bilmediniz sağ olunuz” (2015a: 305).

Romanda dinî anlamda ele alınan konulardan biri de mezheplerle ilgilidir. Alişan Ağa'nın kızı Seraye ile Etem Efendi'nin oğlu Cahit'in birbirlerine gönüllerini kaptırmaları eserde geniş bir yer tutar. Alişan Ağa kızını ileride sünnîler ile aralarında sorun çıkabileceğini düşündüğü için kızını sünnî biriyle evlendirmek istemez. Çedikçi Sarı Cemal Efendi ise “Müslüman isen sünnî münnî.. ne olur?” (2015a: 227) ifadeleri bu duruma karşı eleştirel bir yaklaşımdır.

Çedikçi Sarı Cemal Efendi'nin sümüklüböcek ihracatı için Hanefî mezhebiyle ilgili şu ifadeleri de dinî söylem bakımından önemlidir: “Bizim Hanefî Mezhebimizin efendisi Ebû Hanîfe de zamanın akış ölçüsüne göre meselelere çözüm arıyor ya, bu söze uyar sanırım, öyleyse zaman, akıp gelmiş, şimdi şu içinde yaşadığımız havuza dökülmüştür. Biz de o havuzda yüzen kişiler olarak gerekeni yapmak zorundayız” (2015a: 96). Bu ifadeler devrin gerekliliklerine göre düşünülüp hareket edilmesi gerektiğini belirtir. Dolayısıyla dine karşı olumlu bir yaklaşım söz konudur.

Romanda Müslümanlara karşı geliştirilen eylemler eleştirilir. Bu durum Murat Çilesiz'in Yahudi İzak Kohen Usta'ya “Şimdi ben Müslümanım. Elhamdülillâh Müslümanım, hem de çok şükür.. tamam mı? Bir de Türküm, ona ne şüphe, ben

kendimi bilmem mi, Türküm. Sen de, siz de Yahudisiniz? Bur da doğmuş, benim gibi.. Ermenisiniz, Rumsunuz.. varmış, duydum, burada azlık ama hepimizden iyi kötü var imiş.. bu da tamam.. mı? Pekâlâ.. diyeceğim ki.. Neden şu sizin İsrail denilen millet, orada, bizim Müslümanlara savaş açar? (2015a: 89) ifadeleriyle sorgulanır.

Cumhuriyet rejiminin etkisiyle İsmet İnönü dönemi din alanında uygulanan politikalara eleştirel bir yaklaşım söz konusudur. 1960 yılının ele alındığı romanda Demokrat Partinin İsmet İnönü döneminde uygulanan katı din politikalarına karşı uyguladığı politikaların millet üzerindeki etkisi yansıtılmaktadır. Aynı zamanda ülke içinde yaşayan azınlıkların din ile ilgili söylemlerine yer verilmiştir.

3.3.4. Sosyo-Ekonomik Yapıya İlişkin Söylemler

Sosyo-ekonomik yapı, toplumsal değerlerin ekonomiyle ilgisidir. Ekonomik anlamda yaşanan değişim ve dönüşümler toplumun yapısını etkileyen en önemli faktörlerdendir. Bu bağlamda *Güneşin Dört Köşesi* romanında Demokrat Parti döneminde gerçekleştirilen ekonomik faaliyetler kurgusal metne yansıtılmıştır. İktidarın ekonomiye dair uyguladığı politikalar karakterlerin ifadeleriyle değerlendirilmiştir. Bu sayede dönemin ekonomiye dair düşünceleri çeşitli karakterlerle aktarılır.

Eserde Demokrat Parti başkanı Etem Efendi lastik fabrikası kurmak istemektedir. Bu istek Demokrat Parti döneminde kurulan birçok fabrikaya işaret eder. Devletin ekonomi politikası ise Etem Efendi'nin şu ifadeleriyle aktarılır: “Ankara’dan onaylanıvermiş ve plânda görünen o yerler sanayi bölgesi için ayrılan yerler arasında.. Eee, lâstik şirketinin kuracağı lastik fabrikası sanayi değil de ne?” (2015a: 58). Bu fabrikanın yapılması sanayileşme için olduğunu öne süren Demokrat Parti başkanın fabrika kurması devletin kılıfına uydurarak kendi çıkarlarını gözettiğini göstermektedir: “Yaav sanayi bu, sanayi; memleketin sanayileşmesi bu. Makine girecek, makineyi çalıştıracak işçi var, ayrıca işçi para kazanacak..” (2015a: 106). Kurmaca metinde dönemin sanayileşme ve fabrikalaşma adına yaptığı birtakım faaliyetler işçi kavramıyla ilişkilendirilir.

Etem Efendi'nin kılıfına uydurduğu lastik fabrikasını kurması “Cahit'in dahi açıktan alkış tuttuğu bir akıllılıkla Atatürk'ün adı işin içine sokulmadan bölge sanayi bölgesi oluyor ve arsalar bir çırpıda belediyece, sözde bir açık artırmada lâstik şirketine veriliyor” (2015a: 59) şeklindedir. Bu ifadeler Demokrat Parti döneminde ekonomiye dair çeşitli politikaların uygulandığını gösterir. Bu uygulamalar devletin şartlarına göre değil partinin isteklerine göre şekillendiğini yansıtır.

Çedikçi Sarı Cemal Efendi ise sanayi adına yapılan işlerin devletin değil birkaç kişinin yararına olacağını ifade eder: “Sizin şirkette, senden sonra cebi dolu kaç kişi var? Dur ben söyleyim, üç, bilemedin beş. Kapınızdaki şunlar bunlarla on, on beş etti diyelim. Senin ekmek kapısına muhtaç aile dediklerin bunlar. Çünkü sen, başka şirketinle ham maddeyi alacak, başka şirketinle depo ettirecek, başka şirketinle de sattıracaksın; çorap ise çorap diyelim, oda başka şirketin, şirketlerinin.. sözün kısası.. senin sanayi dediğin şeyin hammaddesini sen yurdun dışından getiriyorsun, paran dışarı gidiyor. Taşıttırıyorsun; taşıyan aracın yaktığını dışardan getirdiğin için yine paran dışarı gidiyor. Bana kalırsa para dışarı gitmemeli, dışardan gelmeli, öyle bir sanayi..” (2015a: 107). Bu ifadeler ile devletin ekonomik politikası eleştirilmektedir.

Sosyo-ekonomik açıdan insanları zor duruma düşüren durumlardan biri de Toprak Mahsulleri Vergisi'dir. Bu vergi en az Varlık Vergisi ve Millî Korunma Kanunu kadar köylü kesime ağır sorumluluklar yüklemiştir. (Takım, 2011: 71). Demokrat Parti döneminde ekonomik bunalımların yaşanması bu tür vergilerin tekrar getirilmesini sağlamıştır. Aynı zamanda ekonomik kalkınma adına borçlanma kanunu çıkarılmıştır: “Menderes, borçlanmayı yatırımları finanse ederek bir ülkeyi süratle geliştirecek ve kalkındırarak bir araç olarak görüyordu. Bu nedenle, borçlanmaya karşı çıkanları ‘iktisat ve maliye yobazları’ olarak nitelendiriyordu” (Takım, 2011: 60). Bu durum kurgusal düzlemde Toprak Mahsulleri'nden alacağı olan insanlar? (2015a: 121) şeklinde ifade edilir ve bu insanlardan yararlandıkları dile getirilir.

Halk Partisi zamanında yaşanan ekonomik bunalımlar Demokrat Parti zamanında da devam etmiştir: Bu durum romanda şöyle anlatılır: “...çok şükür hükümet şeker pancarından buğdaya, arpadan darıya aldığı paranın hangisini hemen ödediği

görülmekte ki? Önceleri böyle değil idi? Halk partisi'nden kalma pislikler hemen temizlenmişti, hattâ pislik biriktirmemek modası, işlerin uçak hızında görülmesi buyrukları ile birlikte yerleşmişti. Allah'tan memur demek, işte böyle, biraz memurluğunu göstermek demektir. Memurluğunu göstermek ne demek? İş savsaklaması, bugün git yarın gel denme meselesi falan.. böyle Demokrat Parti olmuş çıkmış bir yeni Halk Partisi'nin eskilenmesi ki hem de daniskasından” (2015a: 121).

Romanda değinilen bir diğer husus ise esnaf dayanışma teşkilatı olan Ahilik'tir. Kökleri çok eskiye dayanan Ahilik, sosyo-ekonomik düzeni sağlayan bir sistemdir. Kurgusal düzlemde Çedikçi Sarı Cemal Efendi'nin ifadeleriyle ekonomide ilerlemek için kendi geleneğine bakmak gerektiğini aktarır: “Bak ben Ahi Ocağı'ndanım.. bilir misin nedir ahilik? Okutmuyorlar size; acayıp, Frenginin bilmem nesini öğretiyorlar da senin soyun sopun nasıl bir ocakta pişmiş bugüne gelmiş öğretmiyorlar? Bu sizin Demokratların da İsmet Paşa'dan kalır yerleri yok bu bakımdan; yanlış kötü, ellerine ne geçecek bilemem” (2015a: 271). Eserde Çedikçi karakteriyle sosyo-ekonomik yapıya dair yapılan eleştirinin sebebi modernleşme olarak ifade edilir. Ekonomide ilerlemenin batılılaşma yoluyla değil kendi kültür ve köklerine eğilerek gerçekleştirilebileceği vurgulanır.

Romanda sosyo-ekonomik yapıyı yansıtan en belirgin söylemler modernleşme düşüncesinin ekonomik alanda da uygulama politikalarıdır. Demokrat Parti dönemi sanayinin gelişmesi için yapılan çalışmalar zamanla olumsuz bir yapıya dönüşmüştür. Devrin birçok problemi ekonomik yapıyla ilişkilendirilmiştir. Bu durum kurgusal düzlemde sosyal hayatın içerisinde tartışılır. Karakterlerin ifadeleri ise iktidarın politikalarına yönelik eleştirel niteliktedir.

3.3.5. Hukuk

Güneşin Dört Köşesi'nde 1923'te kurulan Cumhuriyet rejimi ile yönetilen devlet “Güneşin dört köşesi, o bildiğimiz güneşi Türkiyemsi bir çekişle keselendirdiğinden mi? Bir ucu Kars'tan başlayıp Hakkari'den çıkarak.. Edirne'den vurup sonra Bodrum'dan yağdırırken onca elmasları varsın yansın gözleri, yummak niye? Hele Ankara..? Elmasın ocağıydı sanki.. dört köşeli güneşin ortasında elmas yangınlarını

yağdırıyordu.. bakabilirsen gözlerin yanardı” (2015a: 113) ifadeleriyle tasvir edilir. Güneşin dört köşesi benzetmesiyle Türkiye'nin sınırları, Ankara'nın yanan bir elmas ocağı benzetmesiyle ise yeni kurulan hukuk devletinin yönetim anlayışına vurgu yapılmaktadır. Bu hukuk devletinin yönetim anlayışı 1960 yılında yaşanan olaylardan hareketle Atatürk ilke ve inkılapları, iktidarın politikaları ve bu politikaların sonuçları yansıtılmaktadır. Tahkikat Komisyonu Kanunu, 6-7 Eylül olayları ve 1960 Darbesi gibi olaylar kurgusal düzlemde roman kişilerinin söylemleriyle aktarılmaktadır.

Romanda ele alınan zaman 1960'lı yıllardır. Ancak toplumun Cumhuriyetle birlikte getirilen yenilik ve kanunlara alışma süreci bu yıllarda da devam etmektedir. Bu bağlamda Murat Çilesiz'in karakola götürülmesiyle arada geçen diyalogda Soyadı Kanunu'na bir gönderme yapılmıştır:

- Adın?
- Çilesiz Murat.
- Ne demek Çilesiz Murat? Lağabını soran olmadı; Çilesiz lağabındır, adın Murat mı?
- Yok Çilesiz benim soyadım...(2015a: 5).

Osmanlı döneminde lakap kullanımına Cumhuriyetin ilk yıllarında kanunla son verilmiştir. Bu durum kurgusal metinde Cahit karakteriyle ifade edilir: “Şimdi Papaklısı çapaklısı mı var baba? İmparatorlukta mıyız sanıyorsun kendini? (2015a: 72) ifadeleriyle Osmanlıda kullanılan lakapların kaldırıldığı ve yeni bir devlet ışığında Cumhuriyet vurgulanır.

Cumhuriyet'in getirmiş olduğu inkılaplardan biri olan Laiklik ilkesi eserde ele alınan önemli bir noktadır. İzak Kohen Usta'nın İrfan'a anlattığı olay devrin laiklik ilkesinin sosyal yaşam içinde nasıl yansıdığını göstermektedir: “Bir keresinde, henüz ilçeyken burası, bir genç kaymakam meyhaneyi kapatmaması için zorlamış.. öyle iş olmaz, sen lâik bir devletin vatandaşısın, lâik devletin vatandaşı için ramazanın ayrıcalığı yoktur gibilerinden sözler etmiş” (2015b: 137). Demokrat Parti başkanı Etem Efendi'nin Okula, kışlaya, camiye siyaset sokmak yok” (2015b: 68) ifadeleri de laik devlet anlayışına yöneliktir.

Romanda değinilen bir diğerk kanun ise Türk Harflerinin Kabul ve Tatbiki Hakkında Kanun'dur. "Osmanlı rakamlarıyla kazılmış 1923 kazıntısını sökebildi, yarım yırtık idi ama sökebildi zorlayınca" (2015a: 53) ifadeleri hâlâ Arap harflerinin kullanıldığına işaret etmektedir. Çedikçi karakterinin bunu sökmeye çalışması ve yarısını sökebilmesi ise bir geçiş dönemini yansıtır.

Eserde değinilen bir diğerk mesele ise gayrimüslümlerin askerlik durumudur. Osmanlı hukuk sisteminde gayrimüslümlerin askerlik yapmaması İzak Kohen Usta'nın ifadeleriyle şöyledir: "Bizim İmparatorluk gibi.. var mıydı o vakitler? Bizim Osmanlı diyorum.. bana sorarsan ben Osmanlı'nın İmparatorluğunu seve seve isterim, çünkü.. isterim be kuzum, neden istemeyeyim. Sen Türk.. benim zenginliğim için ölmedin mi? Askere giden sen.. Osmanlı bana güvenmedi kendi Türküne güvendi aldı götürdü askere, benim zenginleşmem için öldürdü.. helâl olsun, sağ olsunlar, Tanrı katında ulu olsunlar, beni beklediler, bana kötü lâf ettirmediler. Beni dersem Yahudi'yi, Ermeni'yi, Rum'u.." (2015a: 90).

Azınlıkların Varlık Vergisi konusunda tutumu eserde Bekçi Ali'nin Selönü Bey ile aralarında geçen diyalogda şöyle ifade edilir: "Beyim, bilmez misin ki bu gavurlar hepten Demokrat Parti'yi tutarlar. Niye? Bizim Halk Partimiz Varlık Vergisi denilen bir vergi icat etmiş, sanki bunlar için icat etmişler.. bu yüzden Demokrat Parti dedin mi bunlar ister ki kıyamete dek dursun, Halk Partisi de kıyamete dek işbaşına gelmesin" (2015a: 162). Ülkede yaşayan azınlıklardan ödemeyecekleri oranda vergi alınması Halk Partisi'ne yönelik eleştirilere sebep olmuştur. Varlık Vergisi'ne karşı yabancı elçiliklerden ve konsolosluktan şiddetli tepkiler gelmiştir. Bu durumdan dolayı Cumhuriyet Halk Partisi iktidarına karşı cephe almış ve Demokrat Parti'nin kurulmasından sonra da, bu yeni partiyi desteklemeyi uygun görenler olmuştur (Albayrak, 2004: 27).

Azınlıklarla ilgili romanda ele alınan 6-7 Eylül olayları da önemli bir husustur. Atatürk'ün Selanik'teki evine Yunanlılar tarafından bomba atılarak tahrip edilmesi ve Kıbrıs meselesi 6-7 Eylül olaylarının yaşanmasına sebep olmuştur. İstanbul'da Rumların yaşadığı yerlere saldırılması İzmir'de ise Yunan Konsolosluğuna saldırılması sonucunda sıkıyönetim ilan edilmiştir (Eroğul, 1990: 109-110). Dönemin

Patriği Athenegoras'ın bu konuyla ilgili görüşleri romanda Selönü Bey'in Bekçi Ali'yle aralarında geçen diyalogda şöyle yansıtılır: “6/7 Eylül vaktini hatırladın mı? O sırada Atenegoras'ın çektiği telgrafı? Ne dediydin o vakit? Bu günkü gibi aklımdadır: Ali, bu herif Menderes'e demiyor diyeceğini, dünyaya diyor ki işte bizim halimiz budur, bilesiniz, edeceksiniz yardımı buna göre edesiniz” (2015a: 162).

Romanda ele alınan en önemli meselelerden biri ise Tahkikat Komisyonu'dur. 1960 yıllarının yansıtıldığı bu dönemde birçok olayın yaşanmasında etkili olan bu kanun kurgusal metinde Ermeni asıllı İrfan'ın ifadeleriyle aktarılmaktadır: “Hükümet, Menderes'in hükümeti ısıracak ya, nasıl ısıracak? Tahkikat Komisyonu derler bir komisyon kuruldu.. bu komisyon Halk Partisi'nin üstüne yürüyecek.. yalnız Halk Partisi'nin mi? Ohoooo.. bundan sonra sen Yahudi olarak sanmam ki burada soluk alabilesin..” (2015a: 143). Bu ifadelerle Demokrat Parti tarafından düzenlenen Tahkikat Komisyonu'nun kısıtlayıcı kararlarına yönelik eleştirel bir tavır söz konusudur.

Gazetelere yasak konması da İrfan'ın ifadeleriyle ele alınır: “Gazetelere yasak konu ki İstanbul'da, Ankara'da olan buralarda bilinmeye. Neden? Senin evliya Menderes'in korktu.. korkan ne yapar? Isırmak ister.. ısıracak.. ısırsın.. ısıranın canı yanmaz mı? Canı yanınca ne yapacak? O da vuracak.. bırak vursun.. birbirine girsin.. biz alttan.. sakın biz kimiz sorma İzak Usta.. anlayacaksın.. şimdi şuna bak sen.. bu gazetedir.. Ulus Gazetesi'dir.. Ulus Gazetesi ne demek?” (2015a: 143). İsmet Paşa'nın Ulus Gazetesi iktidarın müdahaleleriyle yasaklanmıştır.

Tahkikat Komisyonu'nun aldığı kararların basını kendi istekleri doğrultusunda kullanmaları eserde Selönü Bey'in ifadelerle aktarılır: “Canlarının istediği saat geldi mi elektrik de geliyor, radyolar bangır bangır.. ne o? Menderes konuşacak..” (2015a: 313). Dönemin iktidarının elektriği kesip insanlara radyo dinletmemeleri Halk Partisi'nin eleştirilerine sebep olmuştur. Bu durum kurgusal metinde Etem Efendi'nin Ankara ve İstanbul'da yaşanan olayları duyurmamak için elektriği kestirmesiyle yansıtılır.

Devrin iktidarın aldığı kararlar üniversitelerde de yankı uyandırmıştır. Tahkikat Komisyonu'nun aldığı kararlar eserde Hukuk Fakültesi hocasının derste “Anayasa konusunda konuşmak yasaklandığına göre konuşamam, bu anayasanın zedelenmesi demektir, ihlâlidir” (2015a: 182) ifadeleriyle ders yapmaması ardından öğrenci yürüyüşlerine sebep olmuştur. Komiser'in “Üniversite bahçesinden çıkarılan öğrenciler Vilayet'e doğru yürürken üstlerine atlarını süren atlı polisler olmuş.. ölenler, yaralananlar, yaralananlar, ölenler.. sayısız.. öylesine sayısız ki ortalıktan toplanıp hemen o sayısız ölenler doğru kıyma makinelerine.. orada sucuk gibi kıyılıyormuş; orada denilen yer Beşiktaş'ta. Sanırsın Yedisekiz Hasan Paşa'dır kıyma makinasının başındaki, sanırsın Arnavut Tahsin'dir” (2015a: 183) ifadeleri ise yapılan eziyetin düşmana değil kendi milletine yapılan bir eylem olduğuna dair ifadelerdir.

Eserde İzak Kohen Usta'yı Osmanlı ve yeni kurulan devlete karşı kışkırtıcı tavırlarıyla dikkat çeken Ermeni İrfan'ın “Bilir misin 555K nedir?” (2015a: 144) sorusu üzerine Ankara'da yaşanacak olayların sinyali verilmektedir. 5 Mayıs'ta yaşanan bu olaylar Hâkim Bey'in ifadeleriyle de şöyle aktarılır: “Ankara'nın Kızılay Meydanı'nda yapılan iş rezalettir.. evet böyle dedi, aynen. Menderes, ne olursa olsun Menderes bizim Türkiye Cumhuriyeti Devletimizin başkanıdır...” (2015a: 339).

Eserde karakterlerin ifadeleriyle 1960 Darbesi devrin yaşanan olaylarının bir sonucudur. Polis Hüseyin Gemalmaz, ülkenin her yerinin karışıklık içinde olduğu bir zamanda bir hevesle mitinge gittiğini şöyle ifade eder: “Menderes'te kalkmış yurt gezisine diye Ege'ye yürüyor!” (2015a: 329). Bu ifadeler ülkedeki karışıklığın yol açacağı daha büyük olayların yaşanacağına işaret eder. “Mavi Köşe İbrahim Efendi bir de şey, dedi.. deyip yutkundu; dedi ki, bir iki şehirde, herhal İstanbul ile Ankara'dır, öyle dedi, oralarda sıkıyönetim konuşmuş, söz askerlerin olmuş” (2015a: 277) ifadeleri 1960 darbesine işaret eder. Komiser'in Hüseyin Gemalmaz'a “Menderes'in boynu var bu işin altında, çiz şuraya, komiser dediği dersin” (2015a: 325) ifadeleri ardından İzak Kohen Usta'nın otobüsle İstanbul'a giderken dinlediği radyodan Menderes'in konuşmaları idam edilmesine bir göndermedir: “Adnan Menderes'in hesap verişi, söyledikleri, suçlamaları; birbiri ardı sıra saydığı rakamlar, hepsi bir iç döküşe benziyordu, ölüm ceddelleşmesinde bir direniş idi” (2015b: 361).

Eserde ele alınan Komünizm önemli bir husustur. Hüseyin Gemalmaz'ın “Bunların, bu komünistlerin yahut onlara benzemek sevdasında olanların kökü kazınmaz bu dünyadan” (2015a: 188) ifadeleri Komünizm'e karşı bir eleştiridir. Devrin olaylarında komünistlerin etkisinin olduğu fikri ise eserin bütünlüğünde görülen bir durumdur. Komünizmin her zaman olacağı ve onlara benzemeye çalışanların da olacağı belirtilirken Komiser'in devrin Maarif'in bu adamları desteklediğine “adamı Ankara besliyor okuldaki hocalar gençlerin düşüncelerini etkiliyor” (2015a: 189) ifadeleriyle gençlerin düşüncelerini etkilediğine değinir. Bu durum romanda baştan sona eleştirel bir tavırla ele alınır. Eserde komünizmin eleştirisi politik noktadardan biridir.

Romanda ele alınan en önemli meselelerden biri kamulaştırma meselesidir. Tapucu'nun kendi çıkarları doğrultusundaki ifadeleri bu durumu yansıtmaktadır: “Şimdi buradan kadastro geçmiş, alanı alan olarak bırakmış, bir kısım evleri, arsaları, bahçeleri o gün orada sahip olana bırakmış, bir de kamulaştırma geçti, bilmem ne karışıklıkları geçti.. tamam mı? Şimdi biz bunlardan da yararlanıp Çapı dilediğimizce çizebiliriz. Amma velâkin Sulh Hukuk Hakiminin'de bizden yana olması gerekir” (2015a: 62).

Cumhuriyet rejimiyle başlayan değişim ve dönüşümle birlikte 1960 yılına kadar hukuk alanında yaşanan olaylar roman kişilerinin söylemleriyle ele alınmıştır. Bu söylemler devrin iktidarına karşı kimi karakterlerin olumsuz kiminin ise olumlu ifadelerle yansıtılmasına sebep olmuştur. Genel anlamıyla ise bir hukuk devleti olan Türkiye'de gerçekleştirilen 1960 darbesini oluşturan ortamın toplumun bakış açısıyla değerlendirilmesinin yanı sıra yazarın komünizm gibi fikir odaklarına karşı ifadeleri de belirgin bir şekilde yansıtılmaktadır.

3.3.6. Kültürel Yozlaşma

Kültürel yozlaşma, yaşamın birçok yönüyle alakalı bireyin içinde bulunduğu toplumun işlevsiz ve kalıplaşmış değer yargılarını sürdürmektir. Aynı zamanda yenileşme hareketleri doğrultusunda bireyin kendi kültürüne yabancılaşması da bir kültürel yozlaşmadır. Bu anlamda içinde bulunulan kültürel değerlerin işlevsiz

yönlerini devam ettirmek kadar değişim ve dönüşüm hareketleri ekseninde kendi değer yargılarından uzaklaşmakta kültürel yozlaşmayı ifade eder. *Güneşin Dört Köşesi* adlı romanda bu durum yenileşme ve sanayileşme adı altında batılılaşma hareketi şeklinde görülmektedir.

Romanda Çedikçi Sarı Cemal Efendi Osmanlı devletini temsil eden bir karakter olarak tasvir edilir: “...bir Osmanlı Veziri oturacak demek gibi bir şeydi; yahut bir Osmanlı Mutasarrıfı, belki Kadı.. işte bunlar gibi bir başı büyük Osmanlı ne ise, Çedikçi Sarı Cemal Efendi de odur” (2015a: 291). Çedik ustası olan Cemal Efendi geleneğin ve Osmanlı kültürünün taşıyıcısıdır. Halk onun yaptığı çedikleri giyer. Bu durum yıllardır devam etmektedir.

Demokrat Parti başkanı Etem Efendi'nin lastik fabrikası kurmak için Çedikçi Sarı Cemal Efendi'nin evini, bahçesini dükkânını satmasını istemesiyle modernleşme yoluna gidilir: “Etem Efendi'nin kesesine çalışacağı yüzdeyüz olan bir şirket “ lâstik ayakkabılar yapacaktı..” (2015a: 239). Hem yenileşme hem de modernleşme adına yapılmak istenen bu fabrika Osmanlı kültür ve geleneğinden uzaklaşmanın bir göstergesidir.

Eserde Demokrat Parti dönemi sanayileşme sürecinin arka planında yenileşme adı altında kültürel yabancılaşma sembolik bir ifadeyle çedik yerine lastik kullanımıyla aktarılmaktadır. Çedik eskiyi lastik ise yeniye temsil eder. Bu durum eserde bireylerin ifadeleriyle modernleşmeye gitmek olarak değerlendirilir. Çedikçi Sarı Cemal Efendi ise milletin ayağının çediğe alışkın olduğu ve lastiğin uygun olmayacağı düşünceleri kültürel yozlaşmayı yansıtmaktadır. Bu durumda kendi kültürüne karşı yabancılaşma eserde batılılaşmaya çalışan toplumun bireyleriyle aktarılır.

Demokrat Parti ve Halk Parti başkanlarının kendi çıkarları doğrultusunda kurulacak lastik fabrikası için birlikte hareket etmeleri romanda yeni nesil geçlerin eleştirel bir şekilde ele alındığı durumdur. Aynı zamanda Belediye Reisi'nin seçilmesinde seçtirenin Demokrat Parti başkanı Etem Efendi'nin olduğu Halk Partisi başkanı Selönü Bey'in de desteğinin olması durumu Selönü Bey'in babası tarafından şöyle

ifade edilir: “Ne desem bilemiyorum, galiba bu yeni nesil, yeni türeyen akıllar doğru düşüneni değil, eğriye gönül verenleri daha çok seviyorlar, halbuki eğri her zaman eğridir ve hiçbir vakit doğrulmaz” (2015b: 50). Bu durumda yeni neslin çıkarları ekseninde gerçekleştirdiği eylemler de kültürel yozlaşmaya neden olduğunu gösterir.

Eserde Cumhuriyetle birlikte Osmanlı devletinin gelenek ve kültürünün bir değişim ve dönüşüm sürecinde olduğuna değinilirken Cumhuriyet dönemi siyasi, sosyal ve ekonomik birçok olayın etkisi ve modernleşme ile yaşanan kültürel yozlaşmaya da yer verilmiştir. Sembolik kavramlarla eski ve yeni kavramlarına çağrışım yapılarak batılılaşma hareketleri üzerine durulmuştur. Bu anlamda eserde ele alınan Demokrat Parti döneminin arka planında kültürel yozlaşma durumu da yansıtılmaktadır.

SONUÇ

“Mustafa Necati Sepetçioğlu’nun ‘Bugünkü Türkiye’ Dizisi Romanlarında Söylem Analizi” adlı bu tezde tarihî romancılığıyla bilinen Sepetçioğlu’nun *Cevahir ile Sadık Çavuş’un Buğday Kamyonu*, *Karanlıkta Mum Işığı* ve *Güneşin Dört Köşesi* romanları söylem analizi yöntemiyle incelenmiştir. Çalışma kurmaca metin bağlamında roman kişilerinin ifadeleri altında yatan derin anlam ve yazarın ideolojisi ekseninde ele alınmıştır. Bu anlamda tespit edilen söylemlerden örnekler verilerek çözümleme yapılmıştır.

Söylem, yaşamın çeşitli yönleriyle alakalıdır. Dolayısıyla söylemi belirleyen birçok etken vardır. Bunlar kişinin eğitimi, dinî değerlere bakış açısı, ideolojisi ve içinde bulunduğu toplumun değerlerine bağlı olarak belirlenir. Bu anlamda söylem analizi yapılırken farklı disiplinlerden yararlanılmaktadır. Dil bilim, psikoloji, sosyoloji gibi alanlarda kullanılan bu yöntem edebiyat alanında da geniş çaplı incelemelere olanak sağlamaktadır. Kurgusal metin çerçevesinde bakıldığı zaman ise söylemlerin tespiti karakterlerden hareketle elde edilir. Aynı zamanda olaylar, anlatıcı ve bakış açısı gibi kurgusal metin unsurları da tespit edilen söylemlerin yorumlanmasında önemli rol oynar.

Anlatma esasına bağlı sanatsal metinlerde kurgusal bütünlük, dış dünyadaki olayların yeniden üretilmesiyle sağlanır. Ancak bu sanatsal metin dış dünyadaki olaylardan bütünüyle bağımsız değildir. Bu anlamda Bugünkü Türkiye dizisi romanlarında ele alınan devrin siyasi, sosyal, ekonomik ve kültürel birçok yönünün yansıtılması bakımından önemlidir. Yazarın anlatıcı vasıtasıyla müdahaleleri ve roman kişilerinin diyaloglarıyla yansıttığı düşünceleri eserde tespit edilen söylemler ile çözümlenmiştir. Söz konusu romanlarda söylemlerin kimi zaman yazarın doğrudan

müdahaleleri kimi zaman ise karakterlerin eylemleriyle paralel ilerlediği görülmektedir.

Cevahir ile Sadık Çavuş'un Buğday Kamyonu'nda yazarın doğrudan müdahaleleri görülmektedir. Bununla birlikte karakterlere yaklaşımı devrin olumsuz şartlarına yönelik eleştiri mahiyetindedir. Yazar bilinçli bir şekilde seçtiği karakterler ile ele aldığı döneme yönelik olumlu ve olumsuz fikirlerini yansıtmaktadır. Ancak bu karakterlerin söylemleri kurgusal metin özelliği göz önünde bulundurarak incelenmiştir. Söylemin günlük dil olduğu düşüncelerinden hareketle romanda karakterlerin günlük yaşam içerisindeki konuşmalarına yer verilmiştir. Bu noktada karakterlerin söylemleri ile devrin siyasi, sosyal, ekonomik birçok açıdan eleştirisi yapılmaktadır.

Karanlıkta Mum Işığı'nda Cumhuriyet rejimine uyum sağlama süreci anlatılırken vakıflar özelinde kurumlaşma sürecine dair eleştiriler yapılmaktadır. Eski ile yeni kıyaslanarak iktidarın yanlış politikaları vurgulanır. Bu anlamda din, ekonomi, eğitim, hukuk ve kültür alanlarında yaşanan değişim ve dönüşümlerin kurgusal düzlemdeki yansımaları karakterlerin söylemlerinden hareketle incelenmiştir.

Güneşin Dört Köşesi romanında devrin sorunları ve yaşanan olaylar ele alınırken yazarın oluşturduğu karakterler olumlu ve olumsuz özellikleriyle yansıtılır. Cumhuriyet dönemi iktidarını ele alırken Osmanlı Devleti ile de bir kıyaslama hâindedir. Osmanlı ve Cumhuriyet devrinin karşılaştırıldığı ve eleştirilerin yapıldığı romanlarda karakterlerin ideolojik söylemleri tespit edilmiştir. Bu tespitler sonucunda yazarın dönemle ilgili eleştirel fikirlerine ulaşılmıştır.

Her üç romanda yazarın anlatıcı vasıtasıyla karakterlere olumlu ve olumsuz yaklaşımı hegemonik söylemin tespitinde önemli noktalardır. Sepetçioğlu, Cumhuriyetle birlikte değişim ve dönüşümün en belirgin çıktıları olan bir dönemi ele almıştır. Bu süreçte yaşanan olayların kurgusal düzleme yansımaları karakterlerin diyalog ve düşünceleriyle anlaşılır. Bu bağlamda yazarın etkisiyle anlatıcının müdahale ve düşüncelerinin belirginliği eserlerde hegemonik söylemin bilgisine ulaşılmasını sağlamıştır.

Siyasi bağlamda iktidar muhalefet ilişkilerinin yoğun bir şekilde yansıtıldığı eserlerde devrin yönetim anlayışı karşıt güç kavramından hareketle tartışılmıştır. Devrin kötü yönetim koşulları karşısında Osmanlı devletini ve Türk milletinin olumlu eylemlerinin övücü ifadelerle yansıtılırken kendi çıkarları için olumsuz eylemleri olan kişilerin yerici ifadelerle yansıtılması yazarın ideolojik düşüncelerini sergiler.

1942'den 1960 yılına kadar geçen sürenin ele alındığı Bugünkü Türkiye dizisi romanlarında tartışılan en önemli husus iktidar modelidir. Osmanlı devletinin saltanat sisteminden Cumhuriyet rejimi ile birlikte egemenliğin halkın eline geçmesi devamında ise tek parti rejiminden çok partiye geçilme sürecinde yaşanan olumsuz durumların anlatıldığı dizide tespit edilen söylemlerin temelinde iktidar vardır. Bu durumda edebî metin çerçevesinde iktidarın bireyden topluma kadar uzanan etkileri kurgusal düzlemde karakterlerin ifadelerinden hareketle çözümlenmiştir.

Sonuç olarak dizi hâlinde ele alınan her üç romanda belirgin şekilde bulunan söylemler kategorize edilmiştir. Bunlar siyasi, sosyal ekonomik, kültürel ve dinsel düzlemde incelenmiştir. Bugünkü Türkiye dizisi romanlarında dikkat çeken ortak nokta yönetimin toplum üzerindeki etkileridir. Söylem analizi ışığında incelenen romanlarda iktidar ve toplum üzerine yapılan saptamalar eleştirel doğrultudadır. Bu anlamda yazarın ele aldığı devrin eleştirisi kurgusal metinde karakterlerin söylemleriyle incelenmiştir. Yönetimin birçok yönden gerçekleştirilen politikaları eleştirilirken yazarın tarafsız kalmaya çalıştığı görülmektedir. Ancak anlatıcı vasıtası ve karakterleri konumlandırmasıyla kendi ideolojisini yoğun bir şekilde yansıttığı görülmektedir.

Sepetçioğlu, kendine özgü üslubuyla geçiş romanları olarak değerlendirilebilecek Bugünkü Türkiye dizisinde devletin rejimine yönelik düşünceleri karakterler üzerinden yansıtmaktadır. Yazar, devlet ve milleti önceleyen Türkçü düşünleri ekseninde iktidarın ülke üzerindeki olumsuz etkilerini eleştirmektedir. Kurgusal düzlemde karakterlerin konuşmalarıyla birlikte yenilikçi politikaların eleştirisi de söz

konusudur. Bu bağlamda yazarın geçmiş değerlerden kopmadan yenileşme adımları atılabileceğine dair fikirlerine ulaşılır.

KAYNAKÇA

- Aktaş Ş (2013) *Anlatma Esasına Bağlı Edebi Metinlerin Tahlili* (Kurgan Edebiyat Yayınları, Ankara)
- Albayrak M (2004) *Türk Siyasi Tarihinde Demokrat Parti (1946- 1960)* (Phoenix Yayınları, Ankara).
- Argunşah H (2007) Mustafa Necati Sepetçioğlu, *Mustafa Necati Sepetçioğlu*, (Ed. Hülya Argunşah), 17-34. (TC Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara).
- Argunşah, H (1990) *Türk Edebiyatında Tarihî Roman*. Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, İstanbul.
- Armağan M (2010) *Türkçe Ezan ve Menderes Bir Devrin Yazılmayan Gerçekleri* (Timaş Yayınları, İstanbul).
- Ayata Y (2007) Sepetçioğlu'nun "Bugünkü Türkiye"sinde Çok Partili Hayata Geçiş, *Mustafa Necati Sepetçioğlu*, (Ed. Hülya Argunşah), 103-112. (TC Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara).
- Ayata, Y. (2007). Sepetçioğlu'nun "Bugünkü Türkiye" Üçlemesinde Devrin Sosyal Meselelerinin Yansıması *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 11 (2) 217-250.
- Aydemir ŞS (1988) *İkinci Adam Cilt 1* (Remzi Kitapevi, İstanbul).
- Bakhtin M (2001) *Karnavaldan Romana*, çev. Cem Soydemir, (Ayrıntı Yayınları, İstanbul)
- Bakhtin M (2016) *Söylem Türleri ve Başka Yazılar*, çev. Okan N. Çiftçi. (Metis Yayınları, İstanbul).
- Barthes R (1988) *Anlatıların Yapısal Çözümlemesine Giriş*, çev. Mehmet Rıfat, Sema Rıfat. (Gerçek Yayınları, İstanbul).
- Başkaya F (2005) *Kavram Sözlüğü Söylem ve Gerçek* (Maki Bain Yayın, Ankara).
- Belge M (1989). *Edebiyat Üstüne Yazılar* (İletişim Yayınları, İstanbul).
- Chatman S (2008) *Öykü ve Söylem Filmde ve Kurmacada Anlatı Yapısı*, çev. Özgür Yaren. Ankara: (De Ki Basım Yayım, Ankara)

- Çakır A (2020) *Söylem Analizi* (Palet Yayınları, Konya).
- Çakmak F, Bilişli Y (2019) İdeoloji, Söylem İletişim Çalışmalarında Ruth Wodak
Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi 99-124
- Çalık E (1993) Mustafa Necati Sepetçioğlu, Hayatı, Sanatı ve Eserleri, Doktora Tezi,
Erzurum Atatürk üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Erzurum.
- Çavuş B (2015) Adalet Ağaoğlu'nun Ölmeye Yatmak Romanında Cumhuriyet'in
Kimliği ve Kimlik Çatışması. *Turkish Studies* C.10, S.4 331-348.
- Çelik H, Ekşi H (2008) Söylem Analizi. *Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim
Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi* 27: 99-117.
- Çetin N (2011) Roman Çözümleme Yöntemi (Öncü Kitap Yayınları, Ankara).
- Çetişli, İ (2014) *Edebiyat Sanatı ve Bilimi* (Akçağ Yayınları, Ankara).
- Çoban B, Özarslan Z (2003) *Söylem ve İdeoloji* (Su Yayınevi, İstanbul).
- Dijk TV (2015) *Söylem ve İdeoloji Çokalanlı Bir Yaklaşım Söylem ve İdeoloji çev.*
Barış Çoban, Zeynep Özarslan. (Su Yayınevi, İstanbul)
- Doltaş D (2015) Söylem ve Yazın, *Söylem Üzerine*, (Ed. Ahmet Kocaman), 48-55.
(ODTÜ Yayıncılık, Ankara).
- Duman S (2018) *Söylem Araştırması* (Dorlion Yayınları, Eskişehir).
- Ekşi H, Çelik H (2008) Söylem Analizi. *Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim
Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi* 27: 99-117.
- Elbirlik T (2015) Söylem Kuramı ve XVI. Yüzyıl Siyasetnamelerinde Söylem
Analizi. Doktora Tezi, Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü,
Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Manisa.
- Elbirlik T, Karabulut F (2015) Söylem Kuramları: Bir Sınıflandırma Çalışması. *Dil
Araştırmaları*, 9(17) 31-50.
- Eroğul C (1990) *Demokrat Parti Tarihi ve İdeolojisi* (İmge Yayınevi, Ankara).
- Foucault M (1998) What is an Author? *Aesthetics, method, and epistemology:*
Essential works of Foucault 1954-1984. (çev. Robert Huxley) 205-222. (The
New York Press, New York).

- Génette G (2011) Anlatının Söylemi Yöntem Hakkında Bir Deneme, çev. Ferit Burak Aydar. (Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, İstanbul).
- Günay D (2003) *Metin Bilgisi* (Multilingual Yayın, İstanbul).
- Günay D (2018) *Söylem Çözümlemesi* (Papatya Yayıncılık, İstanbul).
- Güngör E (1996) *Türk Kültürü ve Milliyetçilik* (Ötüken Yayınları, İstanbul).
- Gür T (2013) Post-modern bir araştırma yöntemi olarak söylem çözümlemesi. *Zeitschrift für die Welt der Türken/Journal of World of Turks* 5(1): 185-202.
- İmer K, Kocaman A, Özsoy AS (2019) *Dilbilim Sözlüğü*, (Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, İstanbul).
- Kazıcı Z (2003) *Osmanlı Vakıf Medeniyeti* (Bilge Yayıncılık, İstanbul).
- Koca M (2007) Benim Ak Pirçekli Ulu Dedem Mustafa Necati Sepetçioğlu, *Mustafa Necati Sepetçioğlu*, (Ed. Hülya Argunşah). 74-80 (TC Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara).
- Kocaman A, Ruhi Ş, Zeyrek D, Doltaş D, Öner IB, Doğan G (2009) *Söylem Üzerine* (Odtü Yayıncılık, Ankara).
- Koçak C (2003) *İktidar ve Demokratlar Türkiye’de İki Partili Siyasi Sistemin Kuruluş Yılları (1945-1950)* (İletişim Yayıncılık, İstanbul).
- Mardin Ş (2018) *İdeoloji* (İletişim Yayınları, İstanbul).
- Metintaş MK, Kayıran M (2013) Atatürkçü Düşünce Sistemi: Atatürkçülük (Kemalizm). *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi* S.51 579-615.
- Özcan Z (2015) *İnönü Dönemi Dinî Hayat* (Değerler Eğitimi Merkezi Yayınları, İstanbul).
- Pospelov GN (2014) *Edebiyat Bilimi*, çev. Yılmaz Onay. (Evrensel Basım Yayınları, İstanbul)
- Proop W (2001) *Masalın Biçimbilimi* (Om Yayınevi, İstanbul).
- Sepetçioğlu MN (2006a) *Dünden Bugüne ve Yarına 1* (İrfan Yayıncılık, İstanbul).

- Sepetçioğlu MN (2006b) *Düinden Bugüne ve Yarına 2* (İrfan Yayımcılık, İstanbul).
- Sepetçioğlu MN (2008) *Cevahir ile Sadık Çavuş'un Buğday Kamyonu* (İrfan Yayımcılık, İstanbul).
- Sepetçioğlu MN (2015a) *Güneşin Dört Köşesi* (İrfan Yayımcılık, İstanbul).
- Sepetçioğlu MN (2015b) *Karanlıkta Mum Işığı* (İrfan Yayımcılık, İstanbul).
- Somuncu Selim (2013) *Romanda Bilgi İktidar İdeoloji: Türk Romanı Üzerine Bir Söylem Çözümlemesi*, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Ankara.
- Sözen E (2017) *Söylem Belirsizlik, Mücadele, Bilgi / Güç ve Refleksivite* (Profil Kitap, İstanbul).
- Şengül A (2007) Mustafa Necati Sepetçioğlu'nun Son Romanı Yesili Hoca Ahmet Üçlemesi, *Mustafa Necati Sepetçioğlu*, (Ed. Hülya Argunşah). 264-278. (TC Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara).
- Şengül, A (2007) Mustafa Necati Sepetçioğlu'nun Romanlarında Bir Anlatım unsuru Olarak Semboller. *Erdem*, 17 (49) 57-66.
- Takım A (2011) *Demokrat Parti Ekonomisi* (Detay Yayımcılık, Ankara).
- TDK (2022). <http://sozluk.gov.tr>, (23.11.2021)
- TDK (2022). <http://sozluk.gov.tr>, (23.11.2021)
- Todorov T (1984). *Mihhail Bakhtin: The Dialogic Principle*, çev. Wlad Godzich. (Manchester: Mancehester Universty Press)
- Todorov T (2008) *Poetikaya Giriş*, çev: Kaya Şahin. (Metis Yayınları, İstanbul).
- Turan Ş (2003) *İsmet İnönü, Yaşamı, Dönemi ve Kişiliği* (Bilgi Yayınları, Ankara).
- Vardar B (2002) *Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü* (Multilingual Yayınları, İstanbul).
- Wellek R, Warren A (2019) *Edebiyat Teorisi*. çev. Ömer Faruk Huyugüzel. (Dergâh Yayınları, İstanbul).

Yeşilyurt Ş (2015) Mustafa Necati Sepetçioğlu'nun Karanlıkta Mum Işığı Romanında Mum İmgesi, *Mum Kitabı*, (Ed. Emine Gürsoy Naskali). 269-284. (Kitabevi Yayınları İstanbul, İstanbul).

Yıldırım EE (2014) *İnönü Döneminde Tarih ve Eğitim: Tarih Anlayışında Süreklilik ve Değişimler* (ODTÜ Yayıncılık, Ankara).

